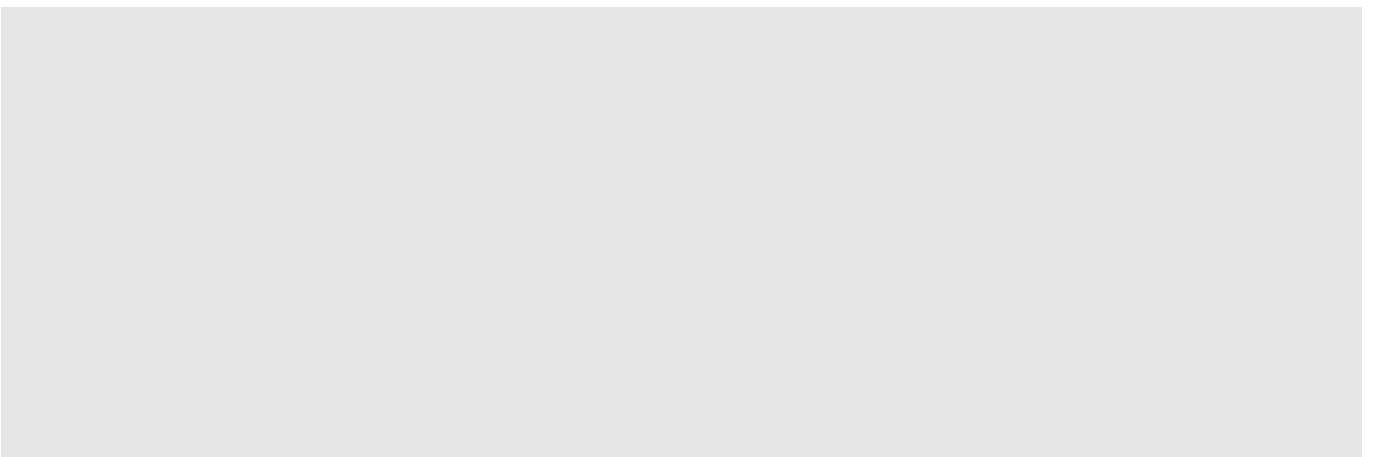

STANDPUNTEN

Vergrijzing

Vergrijzing

Standpunten nummer 2

Koninklijke Vlaamse Academie van België
voor Wetenschappen en Kunsten

Hertogsstraat 1
1000 Brussel
Tel. 02 550 23 23
Fax 02 550 23 25
www.kvab.be
info@kvab.be

Vergrijzing

Hilary Page
Therese Jacobs
Bea Cantillon
Paul Van Rompuy
Frank Vandenbroucke
Xavier Verboven
Bernadette Adnet

Coördinatie en editie : Ellen Serrien en Hans Rombaut
Vormgeving en ontwerp kaft : Charlotte Dua

In de reeks "Standpunten" publiceert de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten stellingnamen van leden, professoren, wetenschappers en kunstenaars over maatschappelijk relevante onderwerpen.

De Academie richt sinds 1998 jaarlijks een Lentecyclus in. De Lentecyclus 2004 was reeds de zevende op rij. Telkens wordt in de loop van het voorjaar een actueel thema uitgediept in meerdere sessies op verschillende dagen, waarbij specialisten terzake bepaalde deelaspecten toelichten. In het verleden kwamen achtereenvolgens aan bod: 'De invoering van de Euro', 'Belgium Quo Vadis?', 'Troeven en Risico's van de Wetenschap', 'Media, Markt en Maatschappij', 'Kunst en Wetenschap' en 'Immigratie'.

In het voorjaar 2004 stond de Lentecyclus in het teken van 'Vergrijzing'. In drie sessies werd dit thema vanuit diverse invalshoeken benaderd, respectievelijk de demografie, het politieke beleid en de sociaal-economische impact. Omdat de vergrijzing een belangrijke maatschappelijke draagwijdte heeft die onze nationale grenzen ver overschrijdt, besteedt de Academie hieraan ook een volledig nummer in haar reeks Standpunten.

"De vergrijzing in de Europese landen scheidt een "positief" probleem. Want het verschijnsel wijst op de doelmatigheid van de gezondheidsverstrekking, de fabelachtige vooruitgang van de geneeskunde en de gezondere leefgewoonten van de bevolking, waardoor de gemiddelde leeftijd de jongste halve eeuw met nagenoeg 20 jaren werd verlengd. In de loop van de 21ste eeuw gaat de gemiddelde leeftijd stijgen tot 90 à 100 jaar. Maar tegelijkertijd valt deze zeer gunstige evolutie samen met een sterke daling van de actieve bevolking en de vermindering van de activiteitsgraad (lang studeren; vroeg pensioneren). Meteen rijst een gigantische uitdaging in verband met de financiering van de sociale zekerheid en het in stand houden van de Europese welvaartsstaat. Kan deze impasse worden doorbroken? En zo ja, hoe? Hierop pogen de sprekers van de Lentecyclus een antwoord te geven."

Mark Eyskens, Voorzitter KVAB

INHOUD

Demografisch standpunt	
Vergrijzing, demografisch bekeken: achtergrond en vooruitzichten	
Hilary Page	7
Levenskwaliteit op latere leeftijd	
Therese Jacobs	25
Politiek-beleidsmatig standpunt	
De drie grote uitdagingen van de vergrijzing	
Bea Cantillon	41
De budgettaire implicaties van de vergrijzing	
Paul Van Rompuy	51
Hoe het succes van de vergrijzing maatschappelijk verzilveren?	
Frank Vandenbroucke	53
Sociaal-economisch standpunt	
Vergrijzing van de samenleving: een positieve aanpak graag	
Xavier Verboven	69
Impact van de vergrijzing op de ondernemingen; wat met het concurrentievermogen?	
Bernadette Adnet	75
Curricula vitae	91
Summary	94

VERGRIJZING, DEMOGRAFISCH BEKEKEN: ACHTERGROND EN VOORUITZICHTEN

Hilary Page
Universiteit Gent

Bijdrage samengesteld aan de hand van de powerpoint-voorstelling

Dankwoord

Er wordt in deze presentatie gebruik gemaakt van databestanden of tabellen/grafieken opgesteld door o.a.:

- het Planbureau (M. Lambrechts)
- de Interface Demografie, VUB (R. Lesthaeghe)
- CBGS (P. Willems)
- de Vakgroep Bevolkingswetenschappen & Sociaal-wetenschappelijke Methodologie, UGent (T. De Bruycker, A. Van Steenberge)

Structuur van de uiteenzetting

Deel 1. Macrodemografische processen en vergrijzing

- De impact van de vruchtbaarheid en van de mortaliteit op de leeftijdsstructuur
- De ervaring tot nu toe
- De verwachtingen voor de komende jaren
- De rol van migratie

Deel 2. In hoeverre zullen de bejaarden van morgen verschillen van de bejaarden van gisteren en van vandaag ?

- Algemene kenmerken
- Vergrijzing: een zaak van vrouwen?
- Langer leven: bijkomende gezonde jaren of bijkomende 'sukkeljaren'?
- Vergrijzing: eenzaamheid?

1. Macrodemografische processen

1.1. De impact van de vruchtbaarheid en van de mortaliteit op de leeftijdsstructuur

- Het effect van mortaliteit en vruchtbaarheid op de leeftijdsstructuur
- Het concept van een stabiele bevolking
- Constante leeftijdsstructuur die op termijn zou tot stand komen bij het constant houden van een gegeven combinatie van mortaliteit en vruchtbaarheid
- Enkele voorbeelden

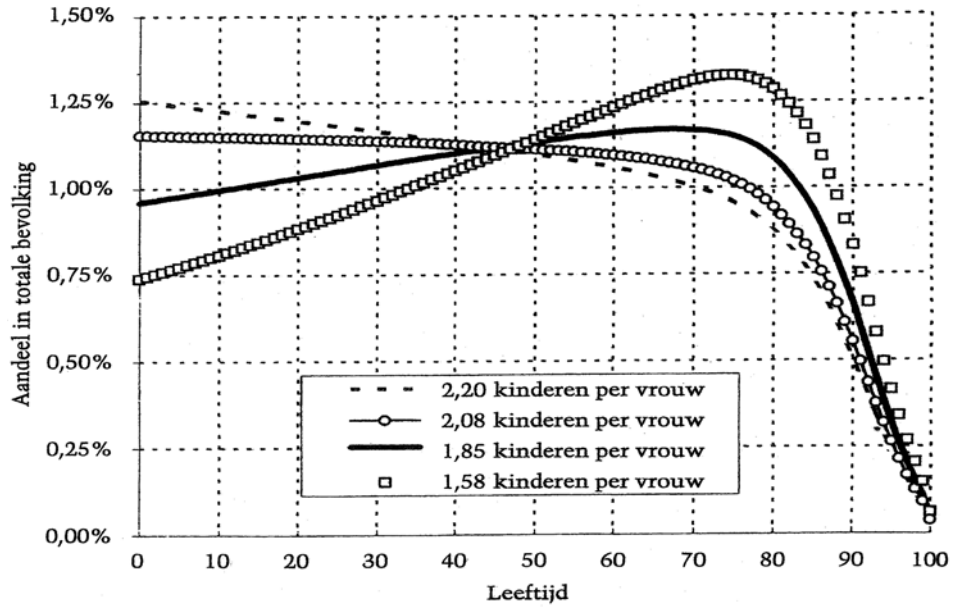
a. Effect van de vruchtbaarheid

- Stabiele bevolkingsmodellen met verschillende vruchtbaarheidsniveaus

Bij levensverwachting e_0 van 45 jaar

Aantal kinderen per vrouw	4	3	2
% 60+	7%	12%	17%

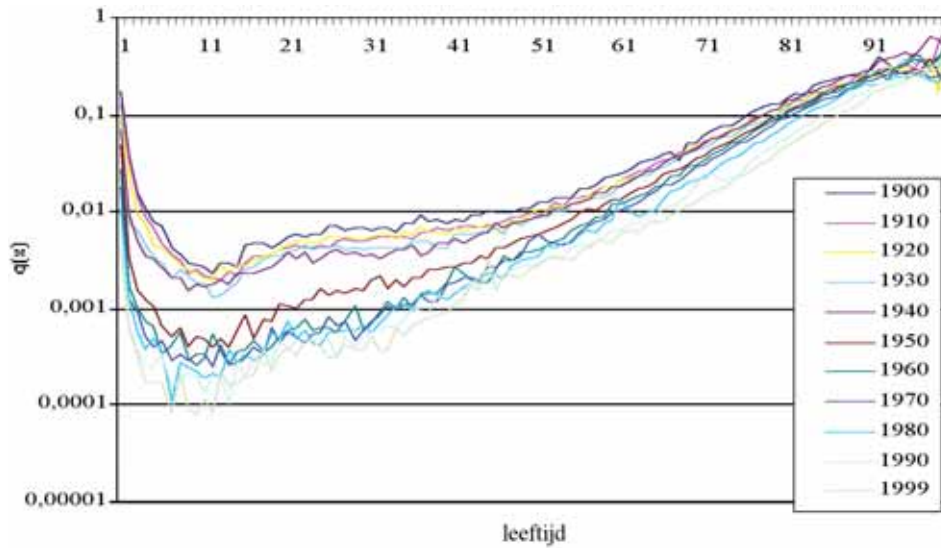
Bij levensverwachting e_0 van 80 jaar

b. *Effect van de mortaliteit*

- Meer ingewikkeld: mortaliteit kan op alle leeftijden optreden
- Meestal *kleiner effect*
- *Neutrale mortaliteitsdaling* (heeft geen effect op de leeftijdsstructuur), indien mortaliteit even veel daalt op elke leeftijd.
- *Verjonging* bij lage levensverwachting, (mortaliteitsdaling voornamelijk op lage leeftijd)
- *Vergrijzing* bij hoge levensverwachting, (mortaliteitsdaling voornamelijk op hoge leeftijden)

Sterftekansen naar leeftijd vrouwen 1900-1999

Stabiele bevolkingsmodellen met verschillende mortaliteitsniveaus
Bij 3 kinderen per vrouw:

Levensverwachting, e_0	45	60	75
% 60+	12%	12,5%	14%

Kleiner effect.

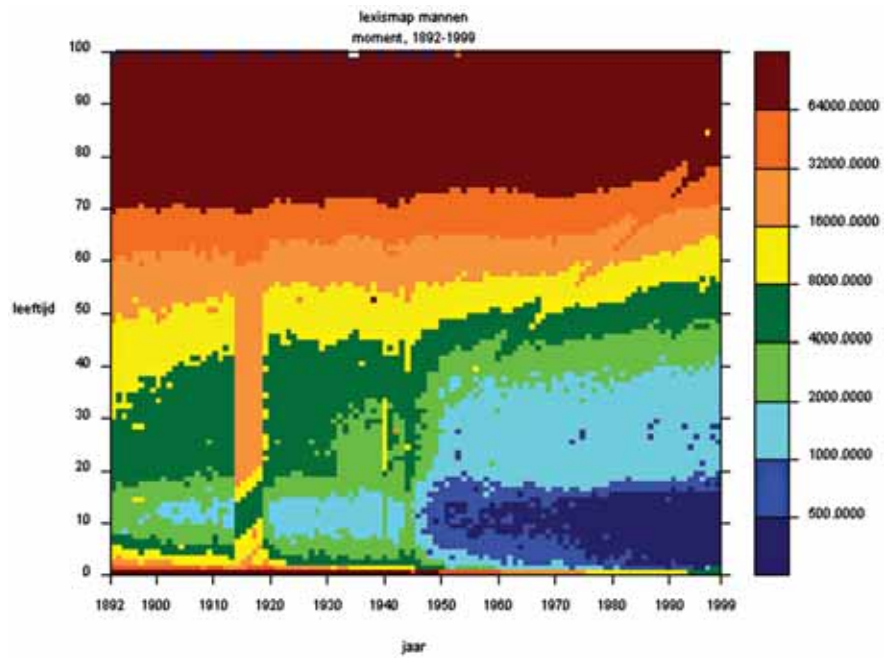
1.2. De ervaring tot nu toe...

Daling van de vruchtbaarheid in België: totale vruchtbaarheid (TV), 1846-2050

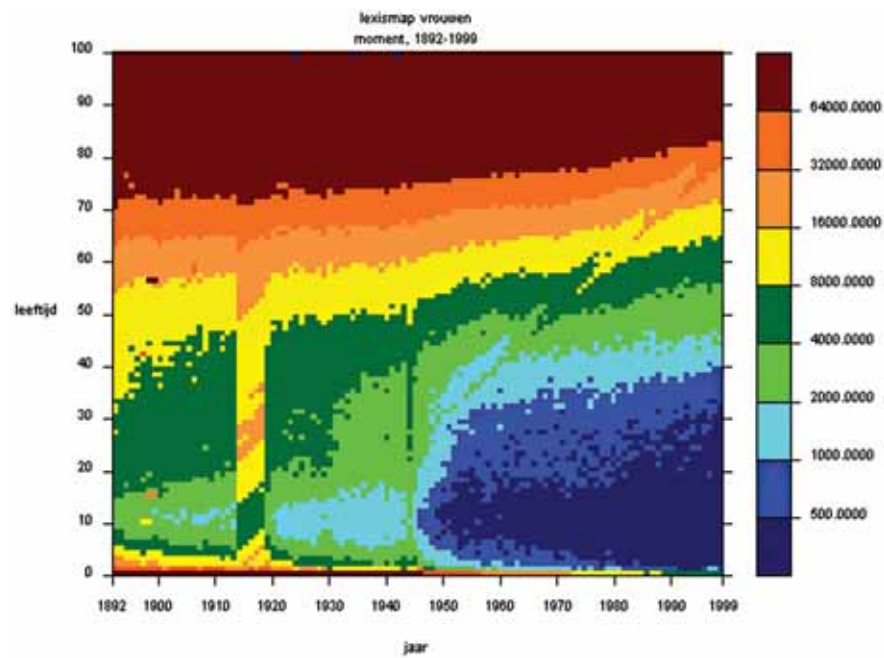
Jaar	1846	1950	1964	1972	1985	2000	2050
TV	3.81	2.34	2.71	<2.1	1.51	1.61	1.75
			(max)		(min)		

Gegevens: NIS; NIS-PB, Vooruitzichten 2000-2050

Daling van de leeftijdsspecifieke mortaliteitscijfers, mannen: 1892-1999
(databronnen: Veys, NIS, Anademsta)

Daling van de leeftijdsspecifieke mortaliteitscijfers, vrouwen: 1892-1999
(databronnen: Veys, NIS, Anademsta)

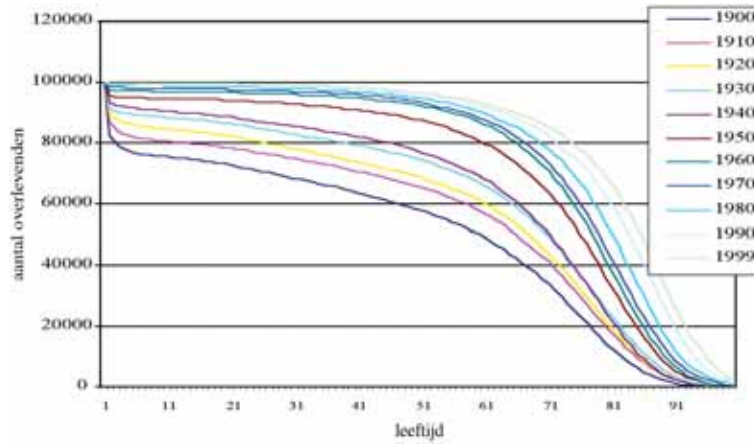

Stijging van de levensverwachting

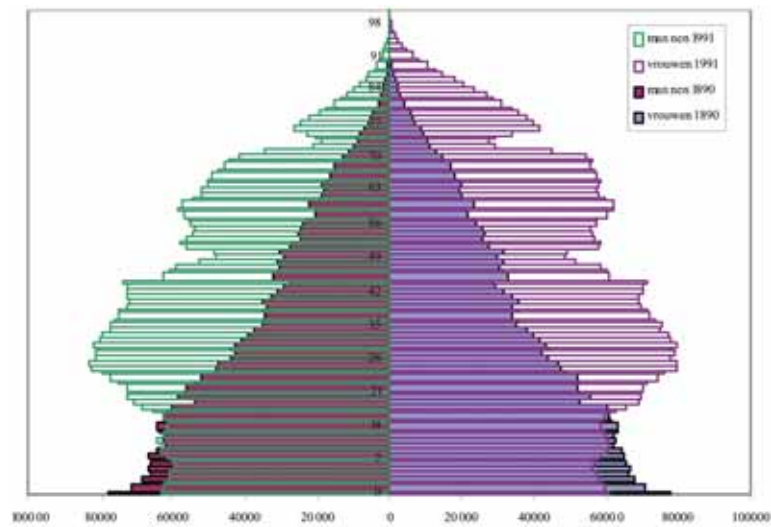
	1880-90	1946-49	1972-76	2000	2050
Bij de geboorte					
mannen	43,59	62,04	68,60	75,08	83,90
vrouwen	46,63	67,2	75,08	81,42	88,88
Vanaf 60					
mannen		15,45	15,50	19,75	26,04
vrouwen		17,45	19,73	24,3	30,03
Vanaf 80					
mannen		5,18	5,53	6,92	9,76
vrouwen		5,79	6,54	8,84	12,07

Gegevens: NIS; NIS-PB, Bevolkingsvooruitzichten 2000-2050

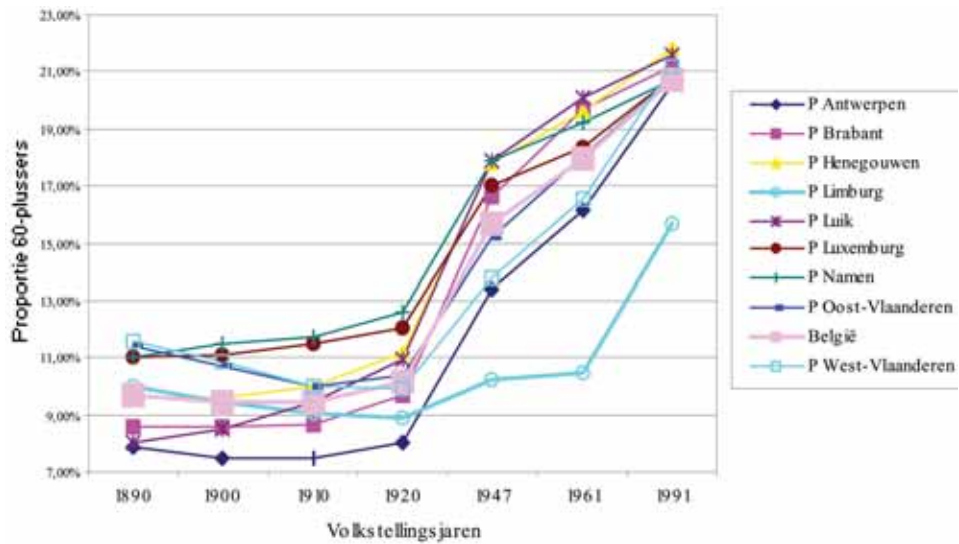
Overlevingscurve voor vrouwen: 1900-1999

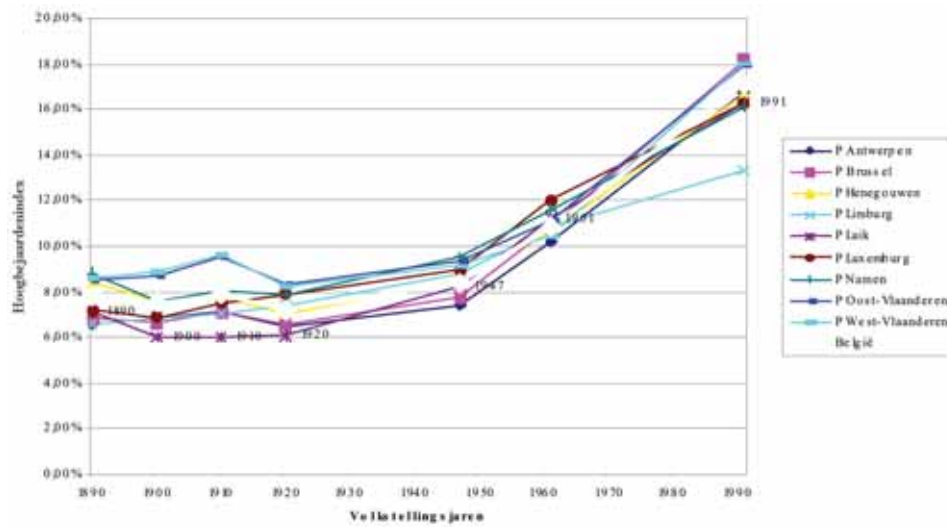
leeftijdspyramide: 1890 en 1991

Percentage 60+: evolutie 1890-1991

Aandeel hoogbejaarden (80+/60+): evolutie 1890-1991

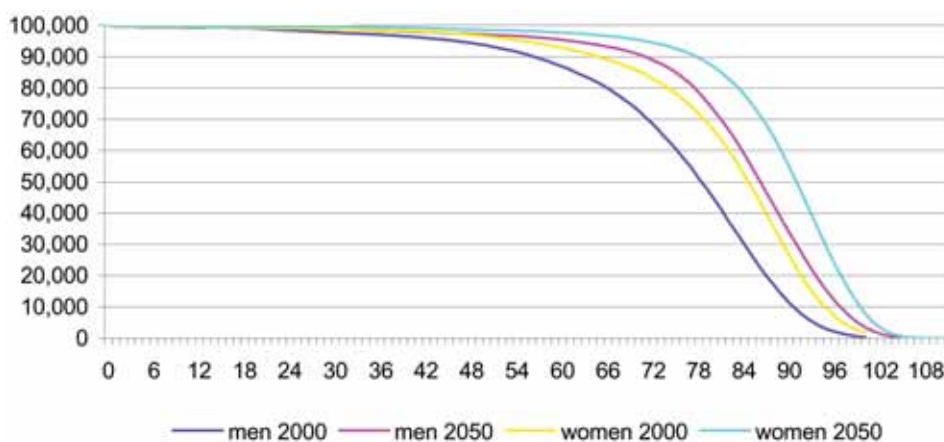
- Conclusie: vergrijzing is geen nieuw fenomeen.
- Het werd wel een tijdje gemaskeerd door de babyboom
- Het zal sterk versnellen met de 'verwerking' van de babyboom als de babyboom-generatie ouder wordt

1.3. De verwachtingen...

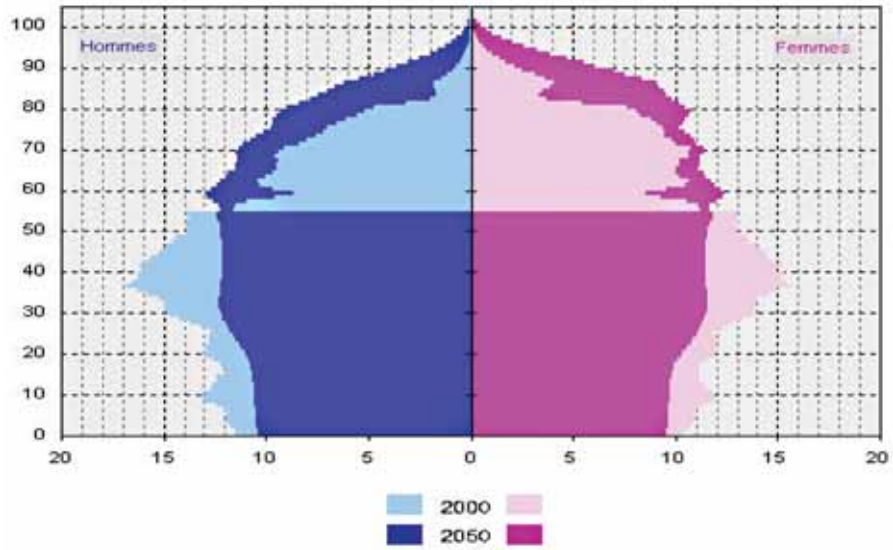
Demografische kenmerken van geselecteerde EU-landen
(gegevens: Eurostat, bevolkingsvooruitzichten, 1999-versie)

	2000	2020	2050
Totale Vruchtbaarheid (TV)			
België	1,54	1,74	1,80
Duitsland	1,40	1,50	1,50
Frankrijk	1,73	1,80	1,80
Italië	1,22	1,43	1,50
Nederland	1,71	1,79	1,80
Levensverwachting - mannen			
België	74,8	78,7	80,0
Duitsland	74,7	78,1	80,0
Frankrijk	74,8	78,3	80,0
Italië	75,5	79,0	81,0
Nederland	75,5	78,2	80,0
Levensverwachting - vrouwen			
België	80,9	84,0	85,0
Duitsland	80,8	83,5	85,0
Frankrijk	82,8	85,4	87,0
Italië	82,0	84,5	87,0
Nederland	80,9	83,1	85,0
Migratiesaldo			
België	10	15	15
Duitsland	300	200	200
Frankrijk	50	50	50
Italië	50	80	80
Nederland	33	35	35

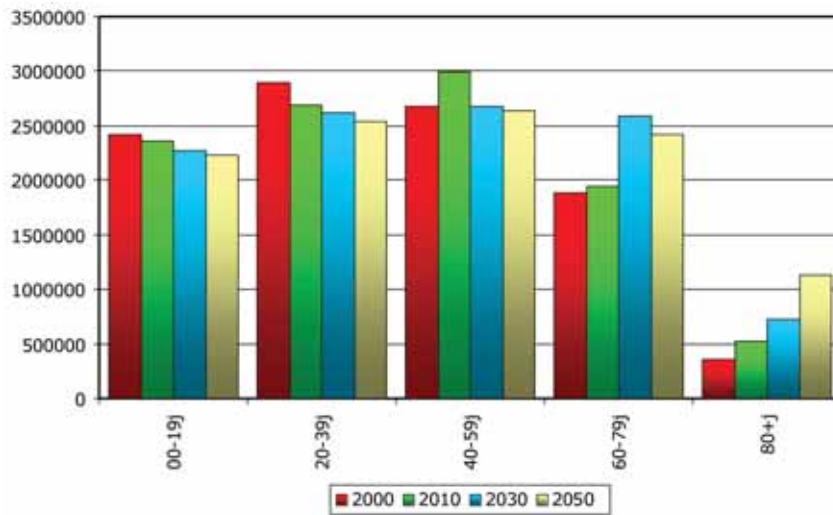
Veronderstelde verdere rectangularisering van de overlevingsfunctie 2000-2050
(Bron: PB)

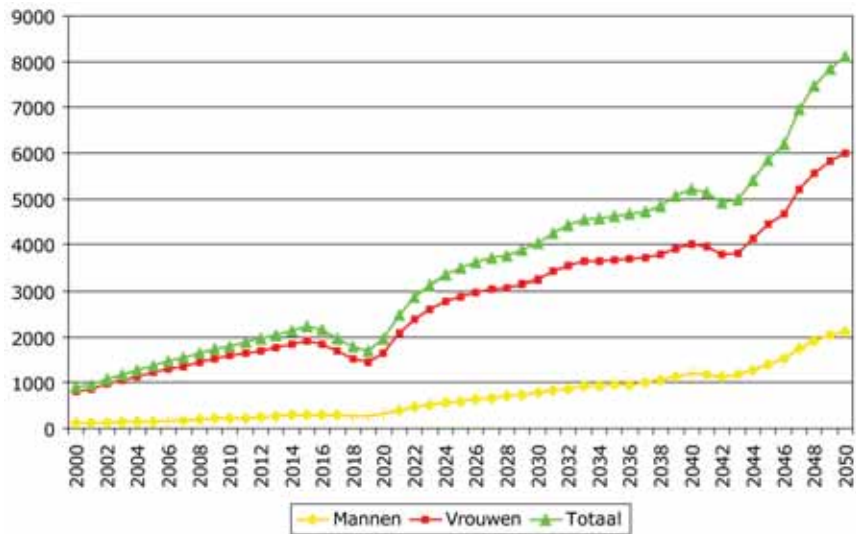
Leeftijdspyramide: 31.12.2000 en 31.12.2050
(0/00 van de bevolking van het betrokken geslacht)

Ontwikkeling van de bevolking naar grote leeftijdsklasse

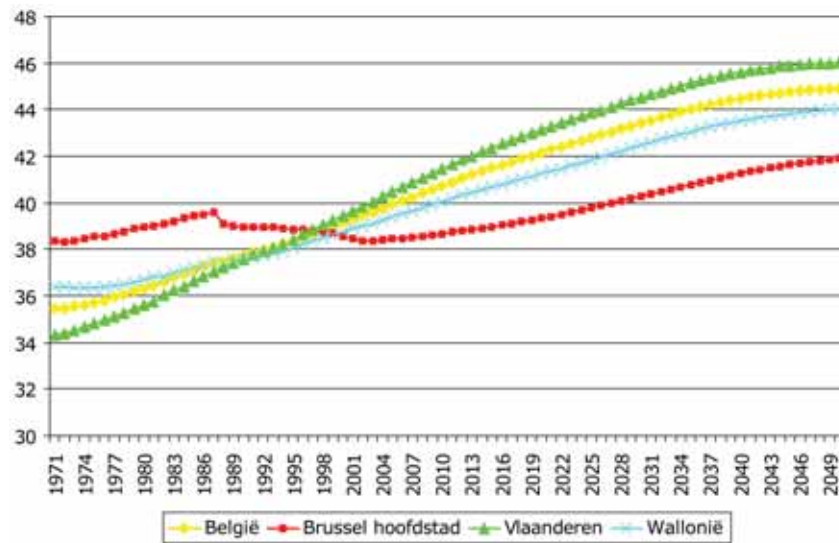
Aantal eeuwelingen

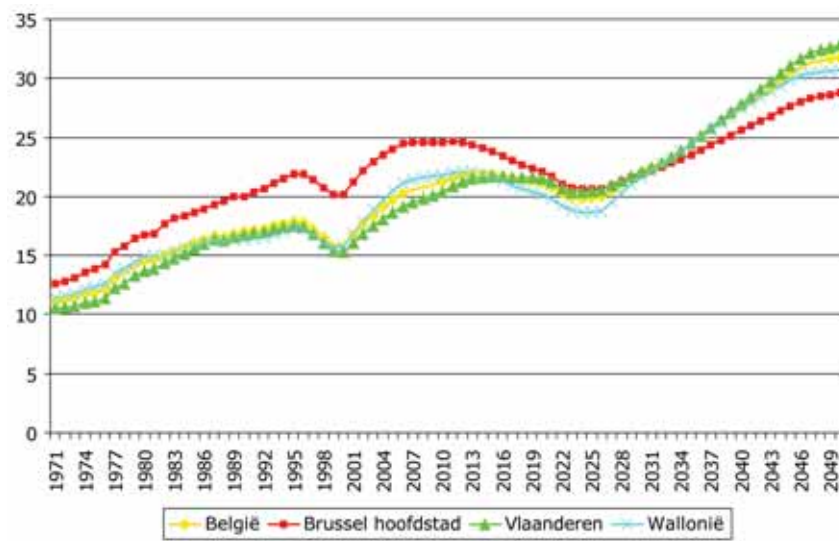
Vergrijzingsindicatoren 1975 – 2050

	1975	2000	2010	2030	2050
Gemiddelde leeftijd	35,7	39,1	40,7	43,4	44,9
Vergrijzingsindex [(60+)/ (0-19)]x100	63	93	105	146	159
Vergrijzingsintensiteit [(80+)/ (60+)]x100	12	16	21	22	32
Totaal afhankelijkheid { [(0-19) + (60+)] / (20-59) } x100	98	84	85	105	112
Afhankelijkheid bejaarden [(60+) / (20-59)] x100	38	40	43	63	69
Potentiële steun [(20-59) / (60+)] x100	2,6	2,5	2,3	1,6	1,5
Vergrijzing actieven [(40-59) / (20-39)]	88	92	111	103	104
Instroom arbeidsmarkt (‘000) (20-24)	743	629	642	604	604
Uitstroom arbeidsmarkt (‘000) (55-59)	399	515	684	680	681
Verschil	344	114	- 42	- 76	- 76

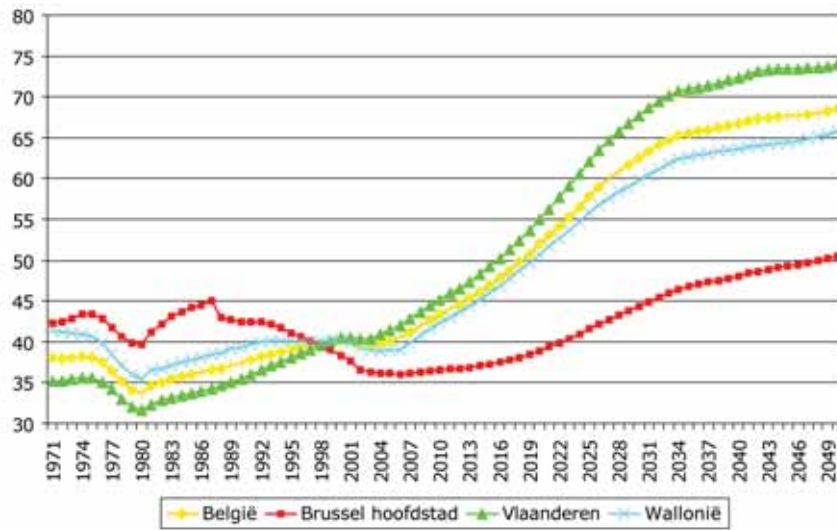
Gemiddelde leeftijd, naar regio

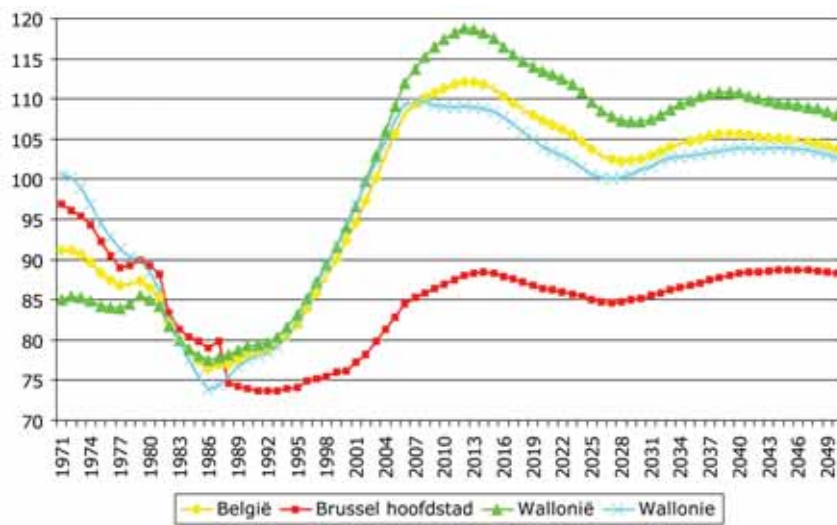
Vergrijzingsintensiteit, naar regio (80+/60+)

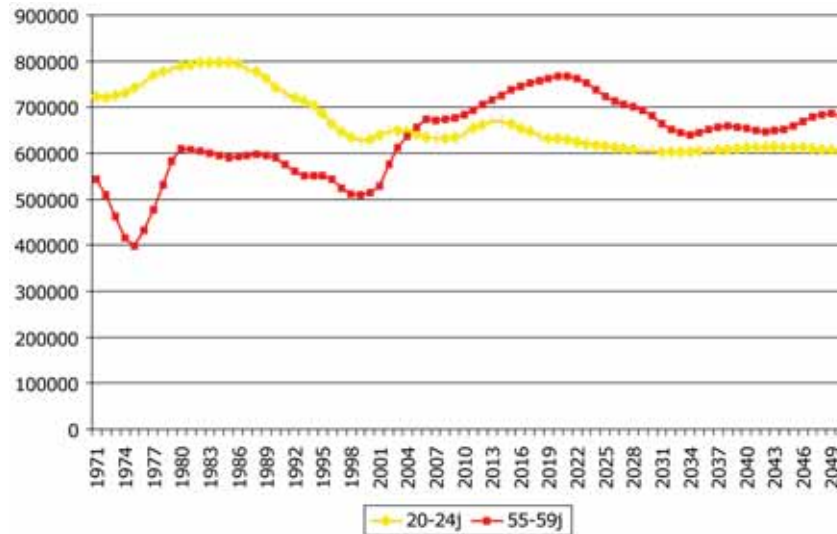
Afhankelijkheidsratio bejaarden, naar regio 60+/(20-59)

Vergrijzing van de actieve bevolking, naar regio (40-59)/(20-39)

In- en uitstroom op de arbeidsmarkt

1.4. En immigratie?

- VN: Scenario's voor vervangingsmigratie: EU 2000-2050
Aantal migranten nodig voor:

	constant totale bevolking		constant aantal 15-64		constant ratio 65+/(15-64)	
	Migr. p.a. (‘000)	Populatie index	Migr. p.a. (‘000)	Populatie index	Migr. p.a. (‘000)	Populatie index
2000	263	100	396	100	6171	100,7
2010	663	100	1596	100,3	9012	123,8
2020	869	100	2424	103,5	12947	151,9
2030	1216	100	1407	108,9	20346	200,9
2040	1416	100	1063	112,2	20346	266,5
2050		100		112,4		329,8

- Evolutie van het % 65+

	% 65+ met het aantal immigranten nodig voor:			% 65+ zonder immigratie
	Constant totale bevolking	Constant aantal 15 - 64	Constant ratio	
2000	16,5	16,5	15,6	16,5
2025	22,5	21,5	15,4	23,4
2050	26,3	24,7	15,2	29,7

- Evolutie van de 'support ratio' (15-64/65+)

	Support ratio (15-64)/65+ met het aantal immigranten nodig voor:			zonder immigratie
	Constant totale bevolking	Constant aantal 15-64	Constant ratio	
2000	4,06	4,06	4,06	4,06
2025	2,78	2,94	4,06	2,66
2050	2,21	2,41	4,06	1,89

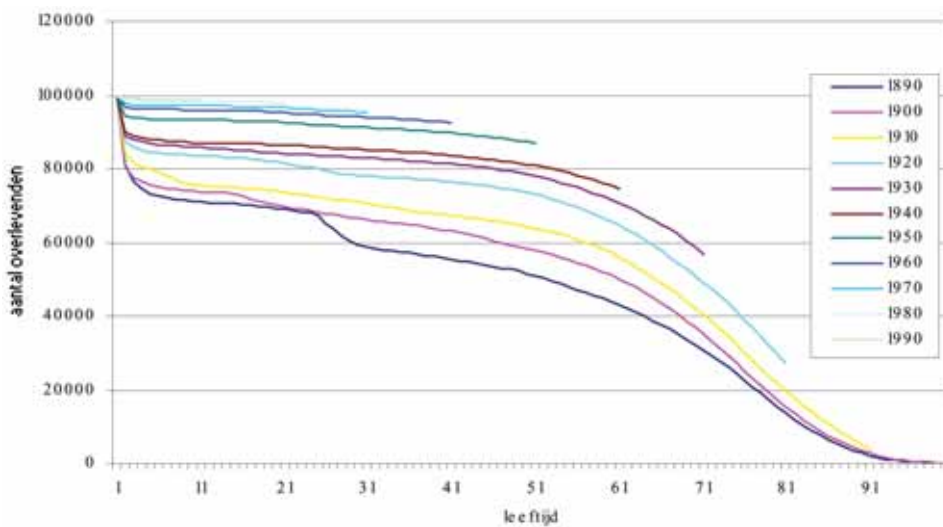
Immigratie kan wel helpen, maar niet alle problemen oplossen

2. Lijken de ouderen van morgen op die van gisteren en vandaag ?

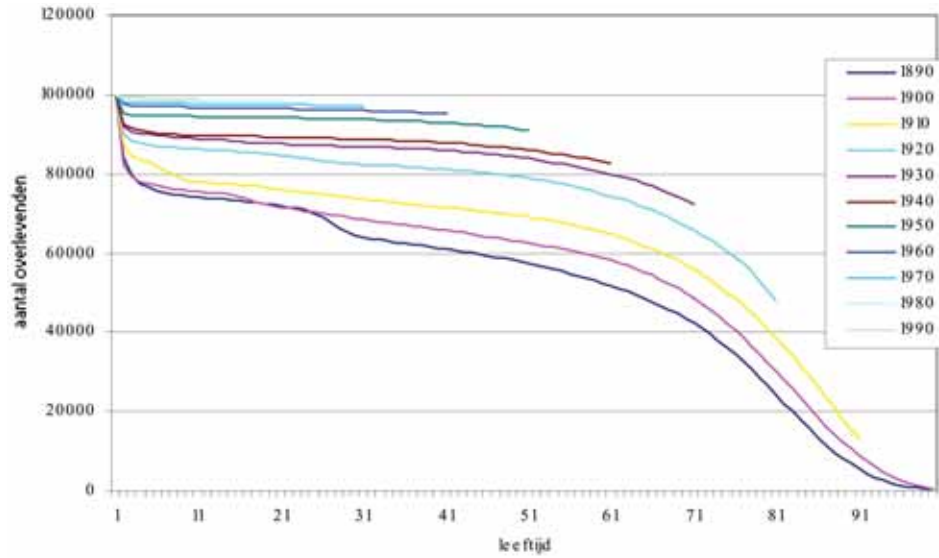
2.1. Algemene kenmerken

- "Senior" worden is *normaal* geworden, geen uitzondering meer.
- Hoger opgeleid dan hun voorgangers

Overlevingscurve voor mannen, geboortecohorten 1890-1990

Overlevingscurve voor vrouwen, geboortecohorten 1890-1990

2.2. Vergrijzing: blijft het voornamelijk een zaak van vrouwen?

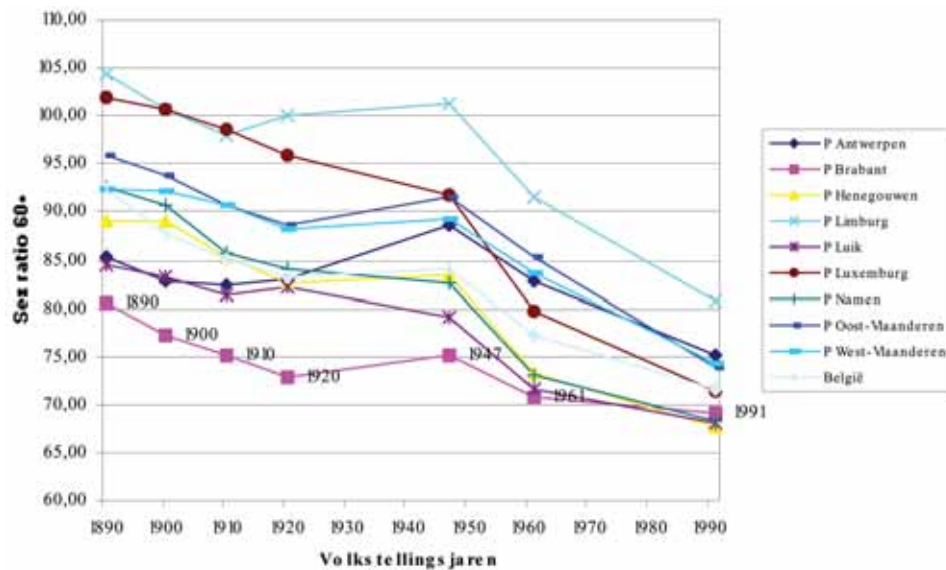
- Exces mortaliteit bij de mannen
 - Bepaalde excessen: een algemeen fenomeen
 - Opvallende excessen: kenmerkend voor 20e eeuw
 - In meerdere landen nu beginnen dalen

Verskil in levensverwachting (M – V)

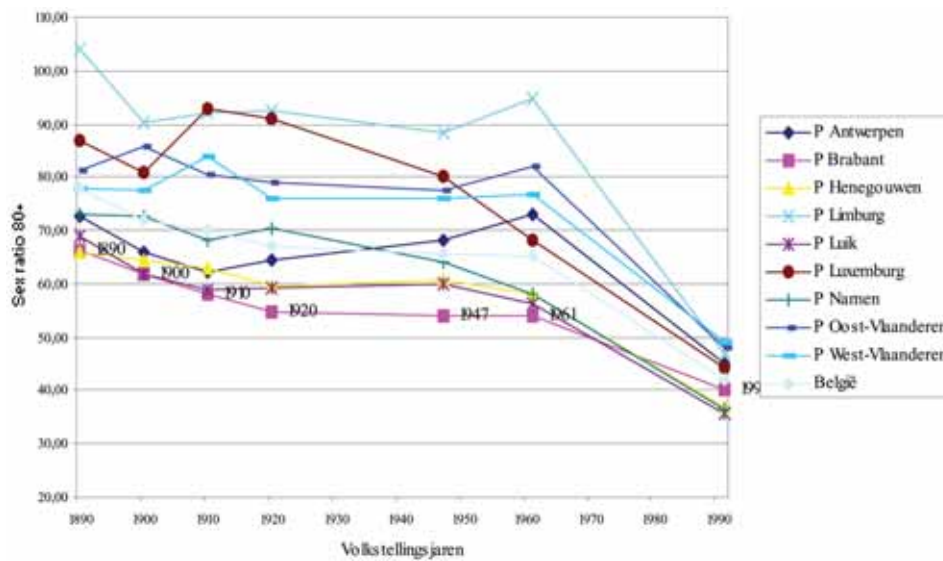
	1880-90	1946-49	1972-76	2000	2050
- Bij de geboorte	3,04	5,22	6,48	6,34	4,90
- Vanaf 60		2,00	4,23	4,57	3,99
- Vanaf 80		0,61	1,01	1,92	2,31

Bron: NIS; NIS-PB, Bevolkingsvooruitzichten 2000-2050

Man/vrouw ratio bij 60-plussers: evolutie 1890-1990

Man/vrouw ratio bij de 80-plussers: evolutie 1890-1990

2.3. Gewoon langer leven of langer gezond leven ?

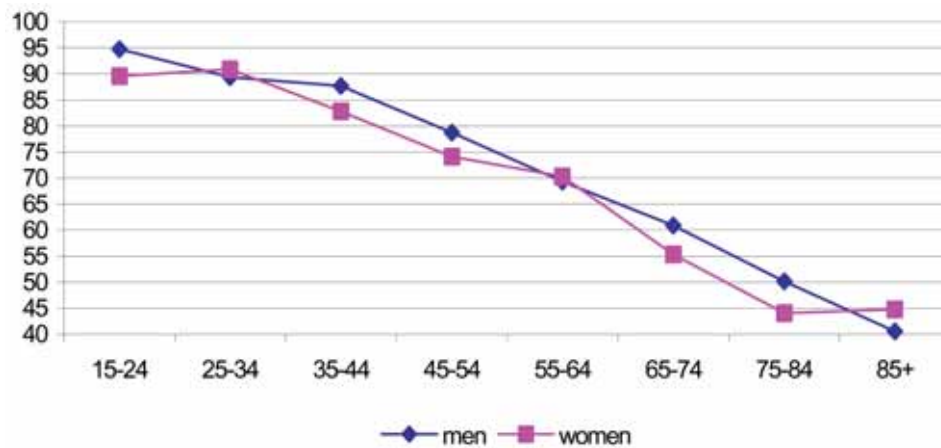
- Compressie van de mortaliteit ? Of niet ?

Hypothesen:

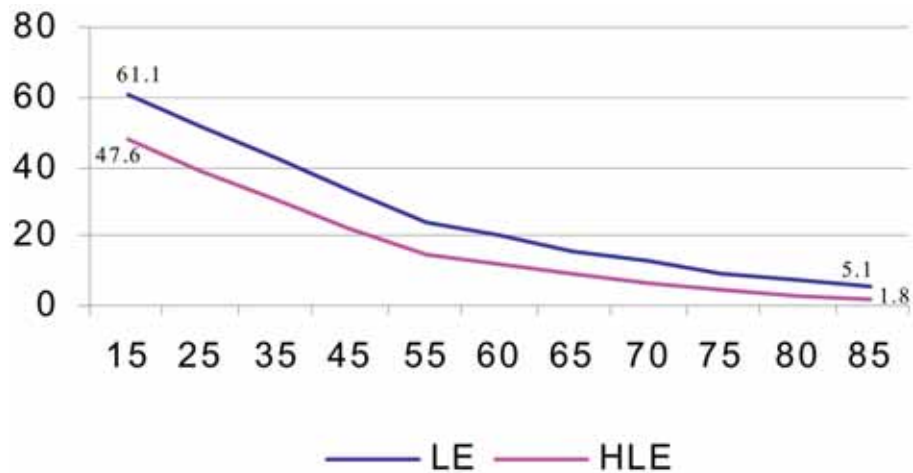
- Bestaande concentratie van morbiditeit in laatste levensjaren + rectangularisering overlevingscurve > concentratie van morbiditeit op hoge leeftijden
- Medische vooruitgang > verdere concentratie ziektes in korte periode juist voor levenseinde

- Medische vooruitgang > minder vroege overlijdens maar meer chronisch zieke overlevenden.
- Weinig gegevens over trends in België
 - Health Interview Surveys 1997 en 2001: te dicht bij elkaar om trends op te sporen
 - Bovendien veel missing data/missing cases bij de ouderen
- Gegevens elders lijken eerder positief:
 - Voor een gegeven leeftijd wordt de gezondheid beter
 - Bijkomende levensjaren zijn niet allemaal ongezonde jaren
 - Maar weinig indicaties dat absoluut aantal ongezonde jaren daalt

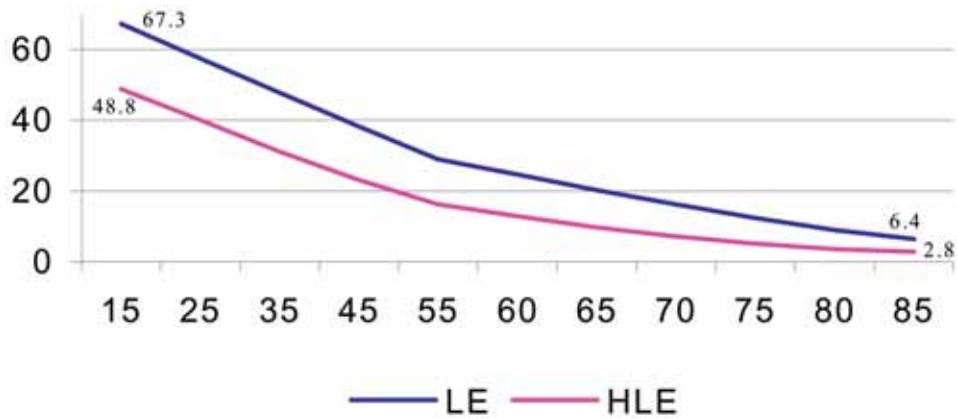
Gezondheid (percentage bevolking dat eigen gezondheid als goed of zeer goed percipiëert) naar leeftijd: 2001
(Bron: HIS)

Algemene (LE) en gezonde levensverwachting (HLE): mannen, 2001
(bron, HIS)

Algemene (LE) en gezonde levensverwachting (HLE): vrouwen, 2001
(bron: HIS)

2.4. Vergrijzing = meer eenzaamheid?

- Sociale veranderingen:
 - Individualisering \Rightarrow toenemende eenzaamheid ?
- Demografische risico's:
 - Minder kinderen gemiddeld (+ meer kinderloze personen)
 - Geografische mobiliteit hoger
- Maar:
 - Weduwschap wordt uitgesteld
 - Meer ouderen hebben ervaring met hertrouwen/ongetrouwd samenwonen
 - Niet familiale netwerken kunnen eventueel, tenminste gedeeltelijk, compenseren voor beperkte familiale netwerken.

LEVENSKWALITEIT OP LATERE LEEFTIJD

Thérèse Jacobs
Universiteit Antwerpen
Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie
LOVO-Team

Tekst opgemaakt aan de hand van de Powerpoint-voorstelling

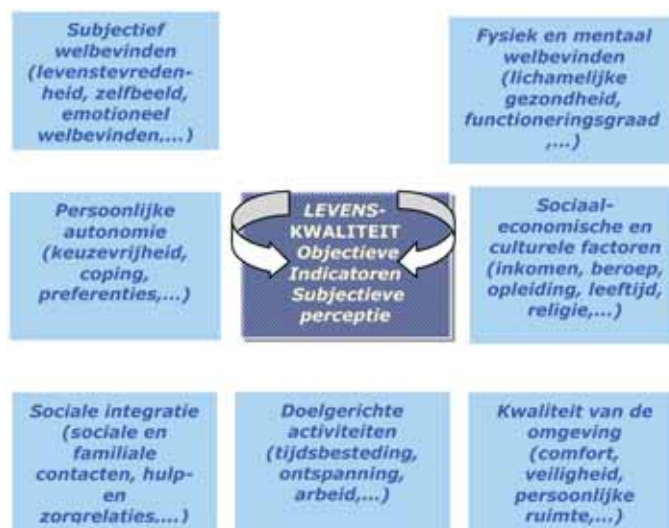
Prelude

- Toename levensverwachting:
 - uiterst belangrijke realisatie van vorige eeuw
 - volstrekt nieuwe situatie (aantallen)
 - Studie reacties van samenleving (bevolking en instellingen) prioritair thema.
- CBGS bijdragen:
 - LOVO-project: leefsituatie onderzoek
 - DIALOG: attitudes tav ouderenbeleid internat.
 - Zorgenquêtes: mantelzorg praktijken

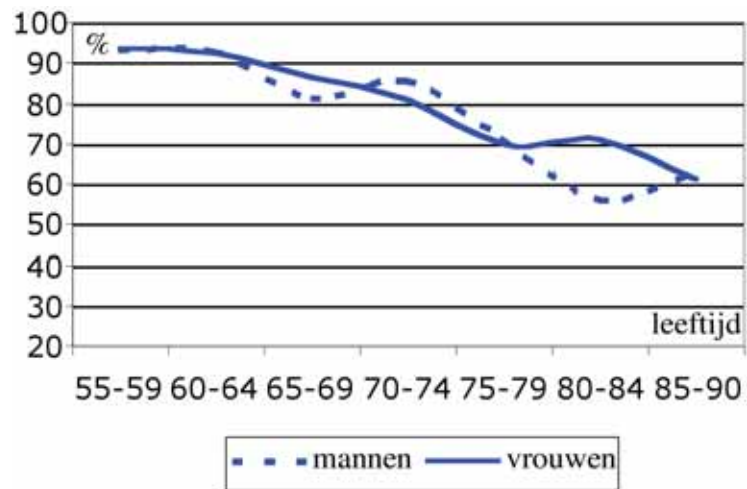
LOVO –project

- LOVO_1: leefsituatie onderzoek met focus op levenskwaliteit
 - representatieve steekproef (N= 2462)
 - zelfstandig wonende 55-90 jarigen
 - 64% gerealiseerd van basissteekproef (N=3005)
 - 6 deelsteekproeven: 2 × 3 (geslacht × leeftijd)
- LOVO_2: leefsituatie onderzoek
 - steekproef van personen in residentiële voorzieningen

Op latere leeftijd
Het netwerkmodel levenskwaliteit

Zich NIET oud voelen

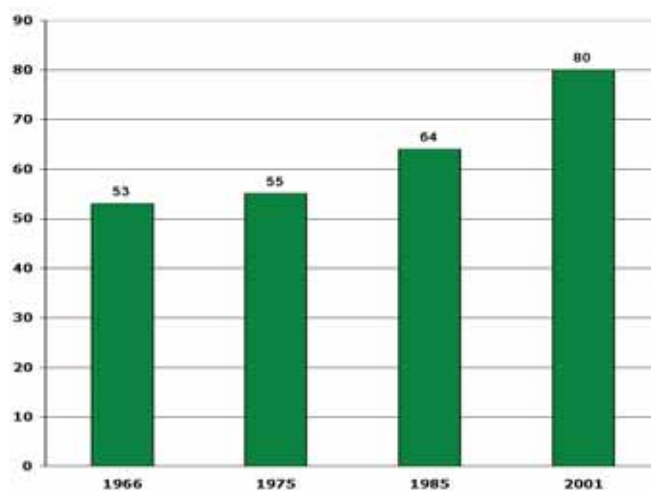
Opbouw

- 1) Periode, positie, beeldvorming / van marginaal naar normaal
- 2) Generatie, levensloop, diversiteit / van stereotiepe oplossingen naar preferenties
- 3) Leeftijd, rol, visie / van deficitmodel naar competentiemodel

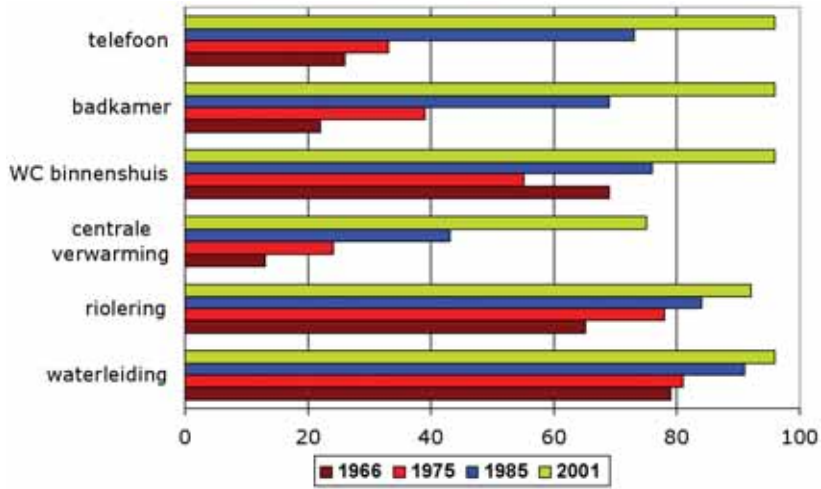
1. Evolutie in Levenskwaliteit

- Sociale gerontologie klassieke theorievorming:
 - i. welvaartstaat leidt tot
 1. uitsluiting ouderen
 2. marginalisering ouderen
 - ii. moderne samenleving leidt tot
 1. lagere inbedding in familiaal netwerk (individualisering)
 2. vereenzaming

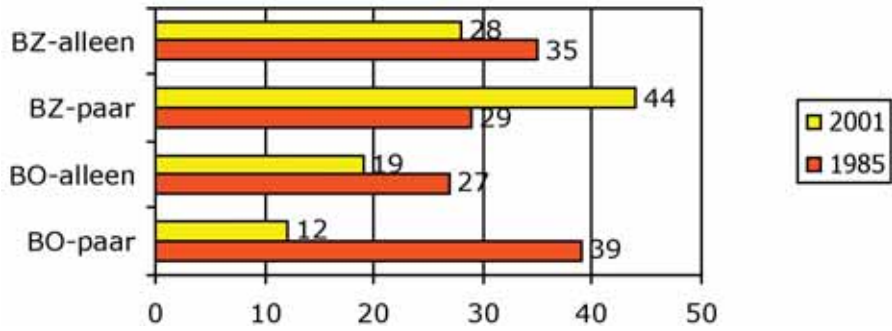
Woningbezit 65+, 1966-2001

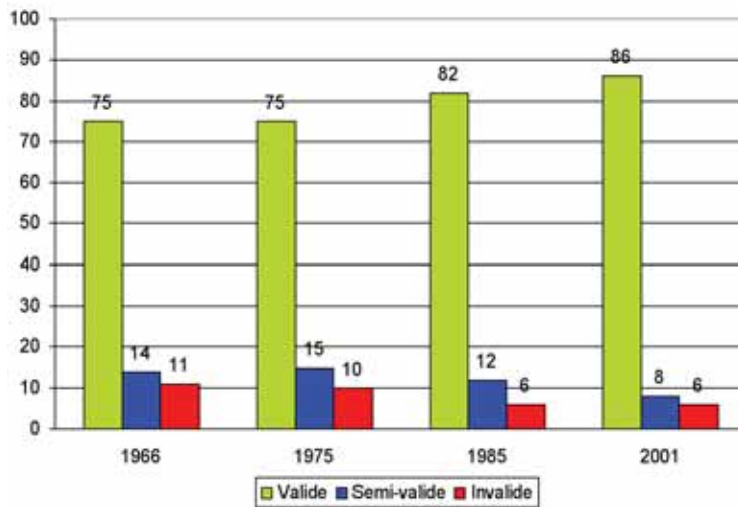
Uitrusting woonst 65, 1966-2001

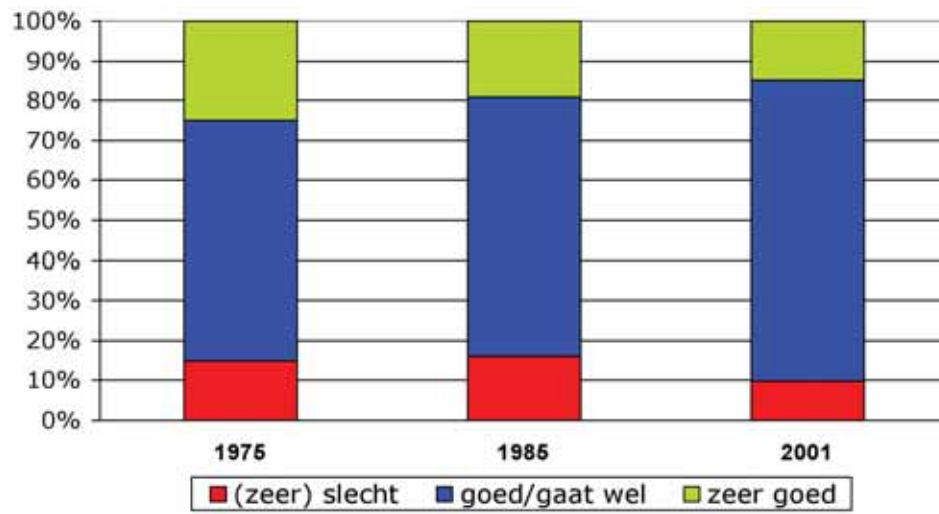
Aandelen bestaansonzekere 65+, 1985-2001

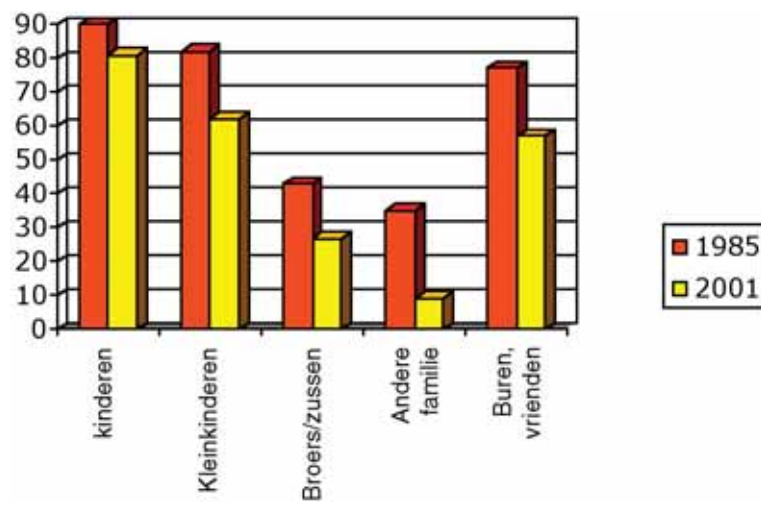
Invaliditeitsgraad 65+, 1966-2001

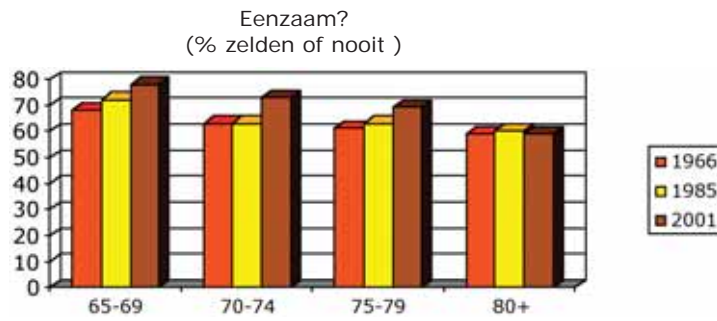
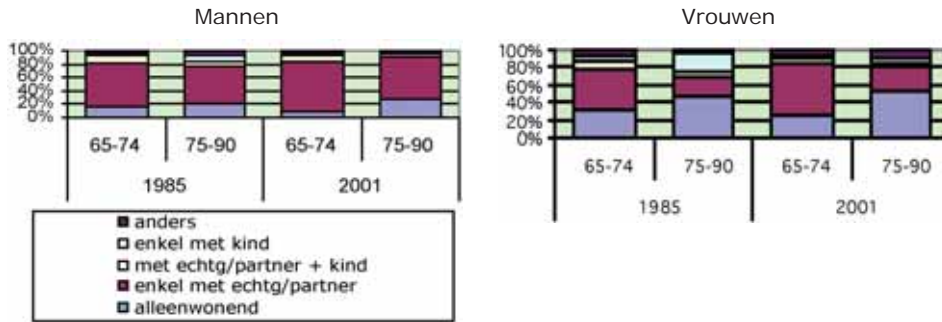
Gezondheidsbeleving 65+, 1975- 2001

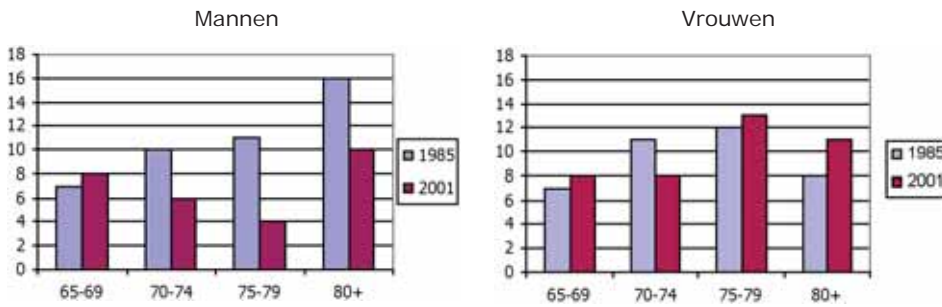
Wekelijkse bezoekcontacten 1985-2001

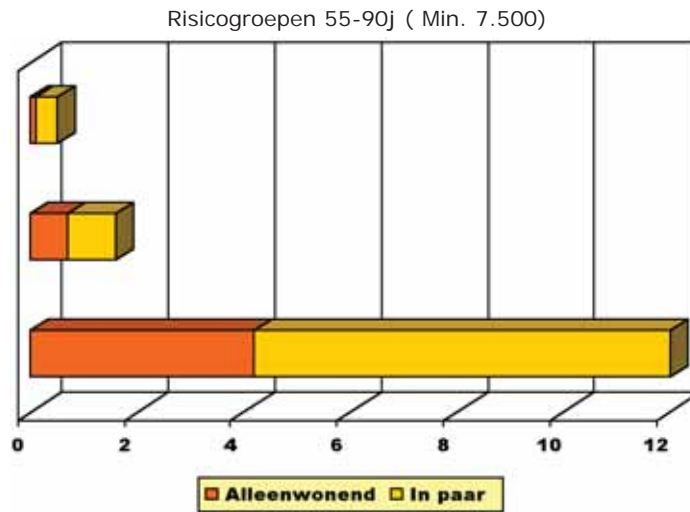

Huishouden 65+ (1985-2001)

Levenstevredenheid
% eerder en zeer ontevreden

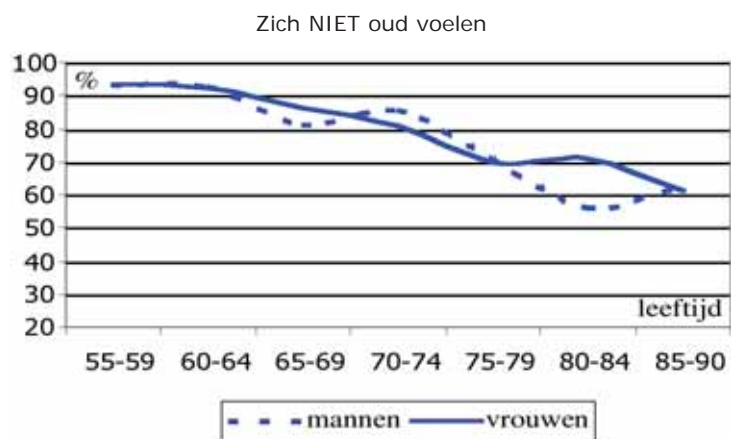

	Alleenwonend	In paar
G+G+Geen kind + inkomen	0,1	0,4
Gezin+gezondheid+geen kind	0,7	0,9
Gezin + gezondheid	4,2	7,8

Beeldvorming: bijstelling nodig

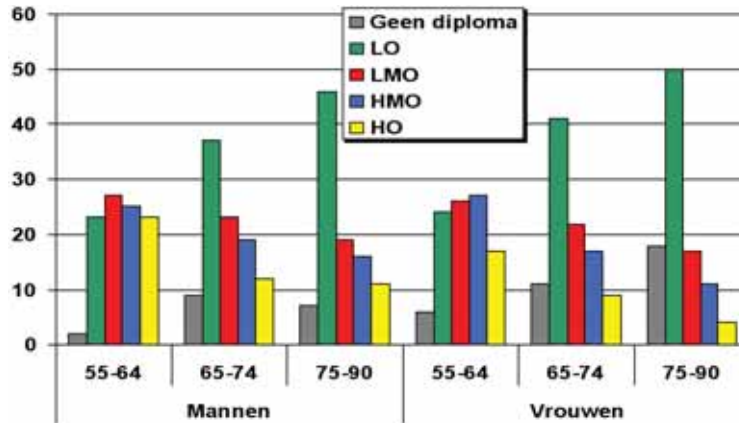
- Nog steeds negatief beeld rond ouderen (balast); minstens ambigu ('oudje' en 'senior')
- Draagvlak voor positieve beeldvorming:
 - leven tot op hoge leeftijd = normaal
 - biedt kansen tot zelfontplooiing (versus rust)
- Parool van 'active ageing' (WHO):
 - samenleving mag mensen niet vastpinnen op leeftijd (ageism)
 - vanaf jeugd kan geslaagde oude dag worden 'gemaakt'

2. Diversiteit bij ouderen

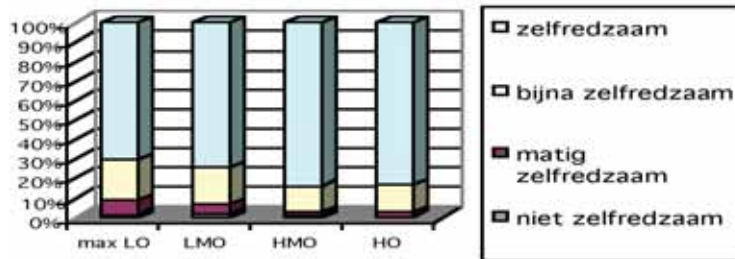
- Doorschuiven van generaties leidt in elk geval tot hogere diversiteit: meedragen van context van volwassenheid.
- "Active ageing": "keuzen" tijdens levensloop zijn cruciaal voor de wijze van ouder worden (WHO)

Opleiding naar leeftijd en geslacht

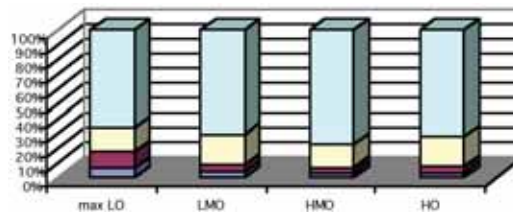

Impact van opleiding op zelfredzaamheid

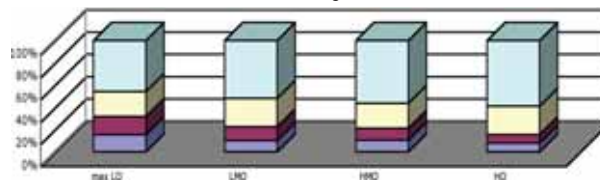
55-64 jaar

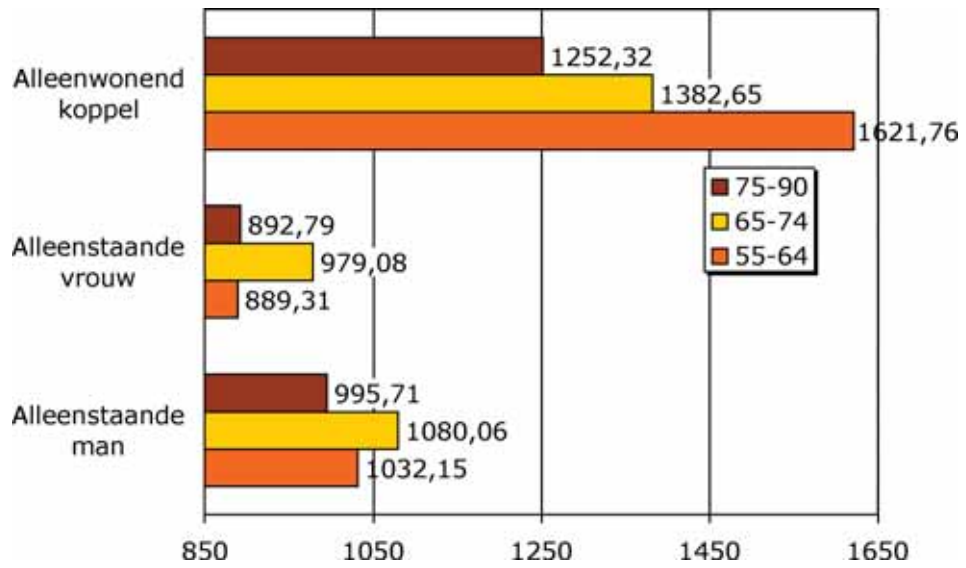
65-74 jaar

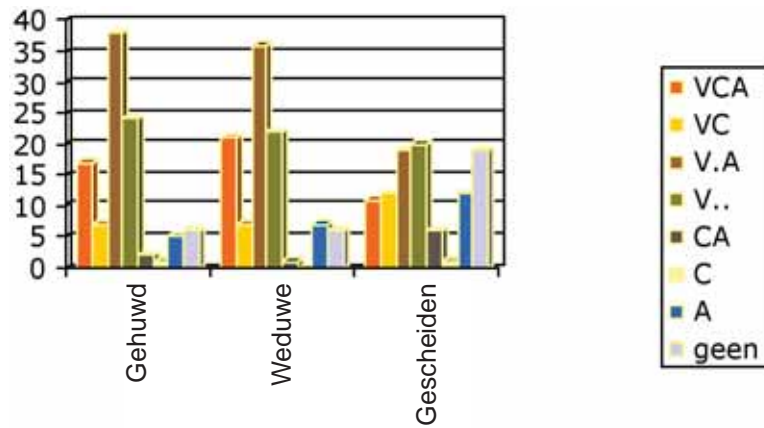
75-90 jaar

Gemiddeld gezinsinkomen, naar leeftijd en gezinstype

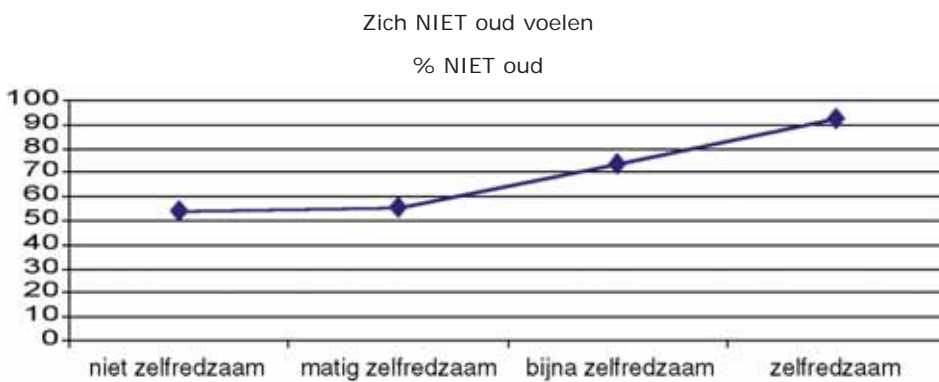
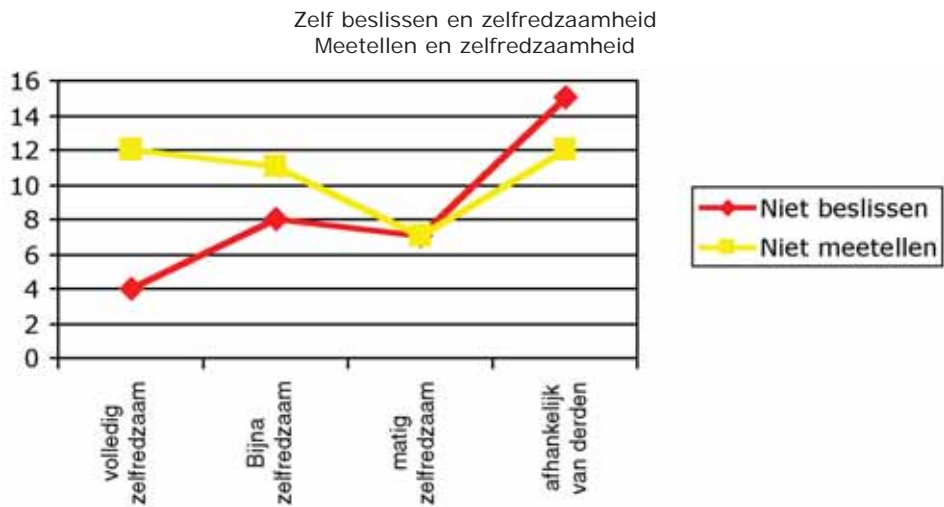

Relatietype en burgerlijke staat

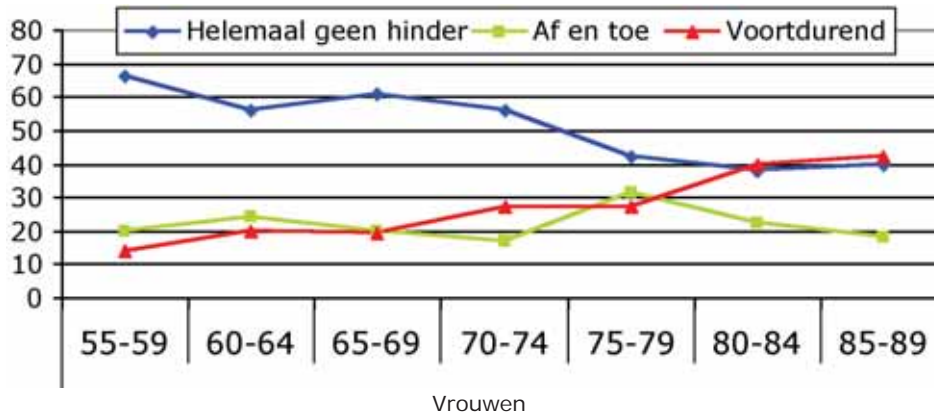
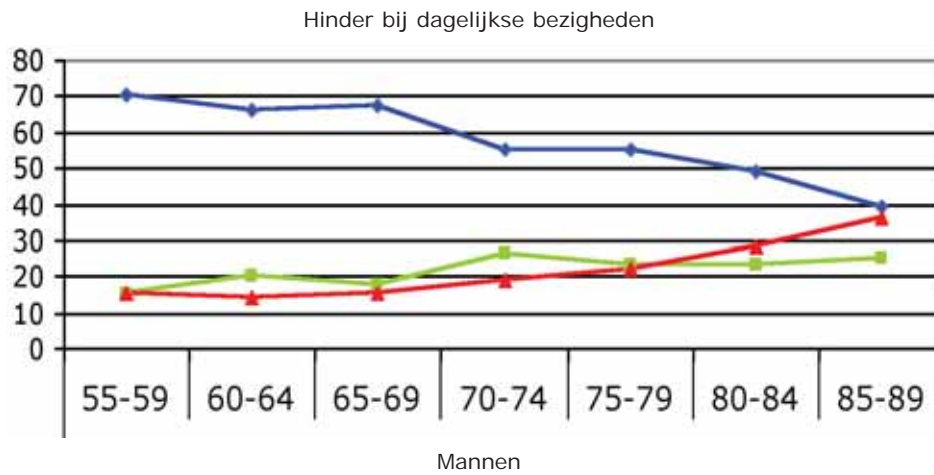
Grotere diversiteit

- Nuancering bij 'active ageing' nodig:
 - activering s.s. = opnieuw standaard norm die geen rekening houdt met diversiteit in groep van ouderen?
 - Activering s.l.: maximale autonomie
 - zelf beslissen én kunnen meetellen
 - oog voor preferenties/voorkeuren in zorgbeleid

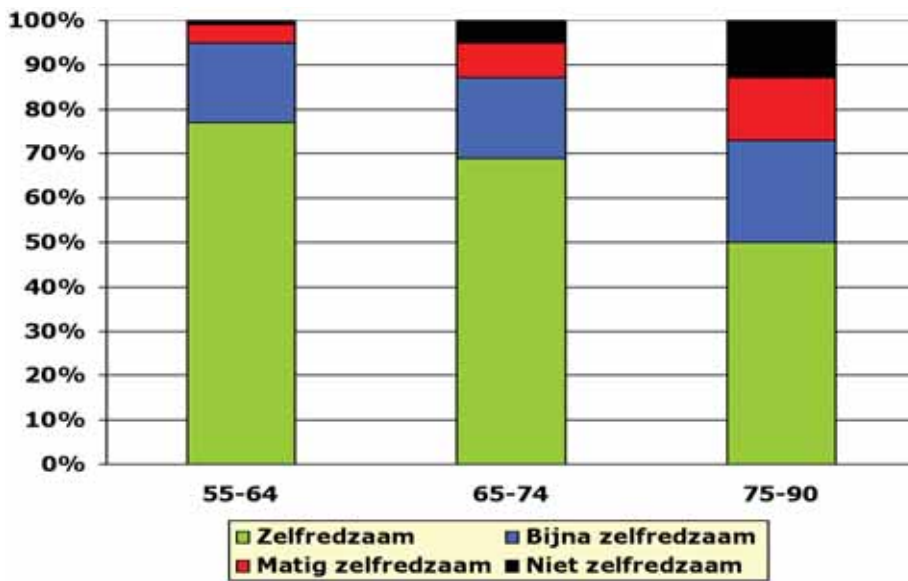

3. *Proces van ouder worden*
De factor "leeftijd"

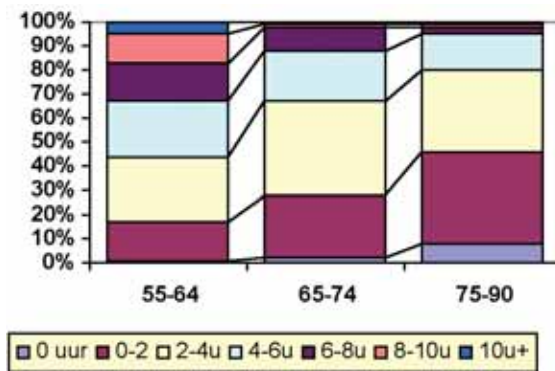
- Van een deficit denken naar een competentie denken

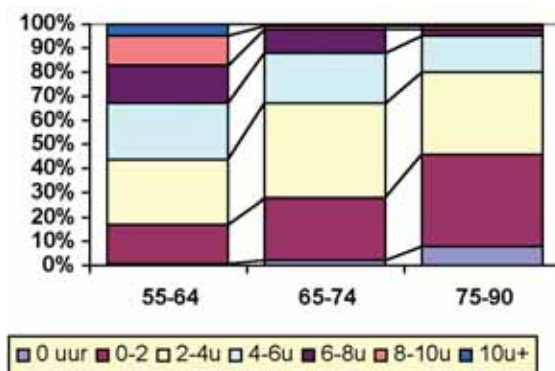
Zelfredzaamheidsgraad

Tijd buitenshuis doorbrengen

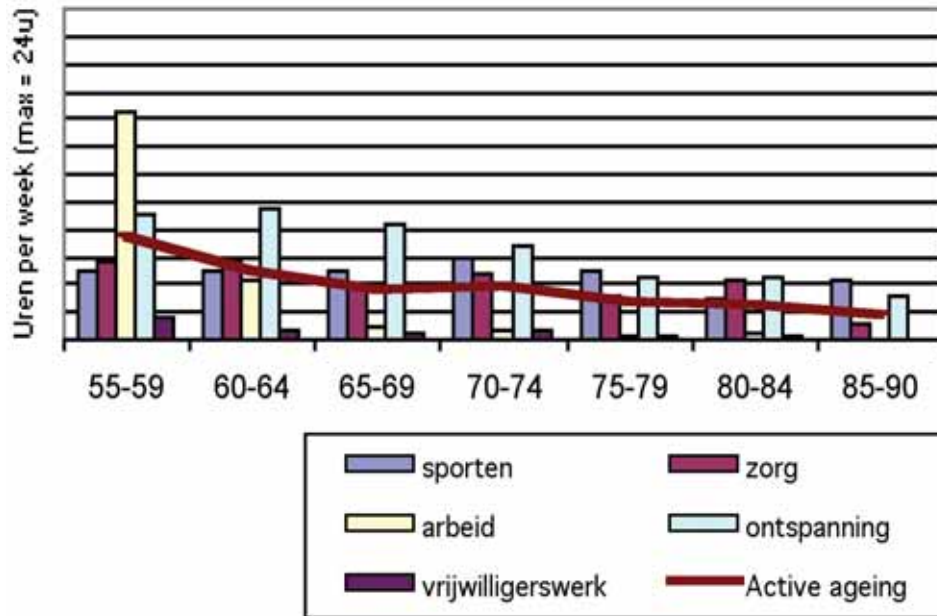
Mannen

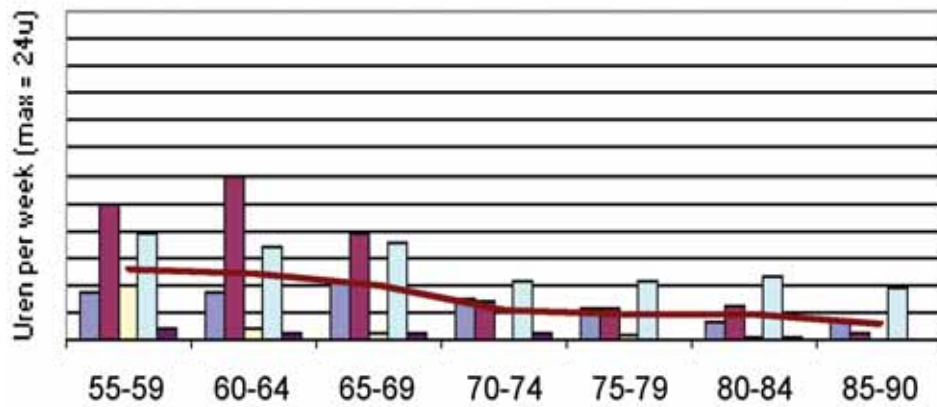
Vrouwen

Indicator "active ageing"

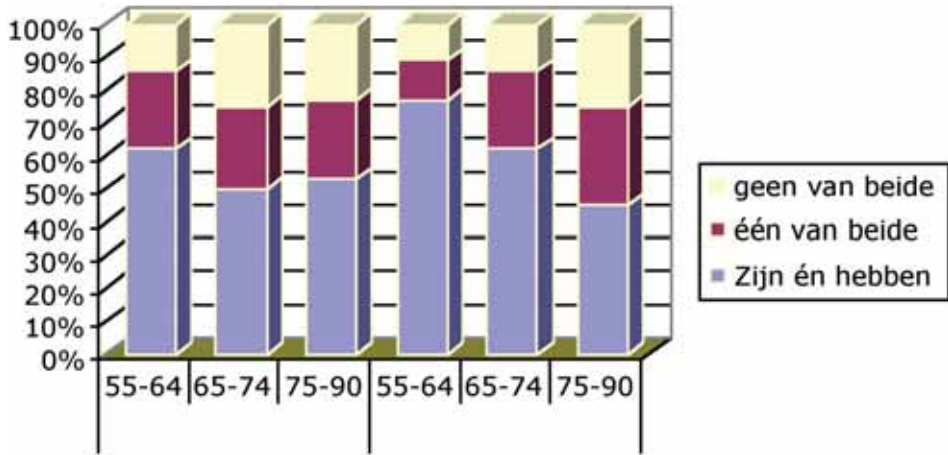
Mannen

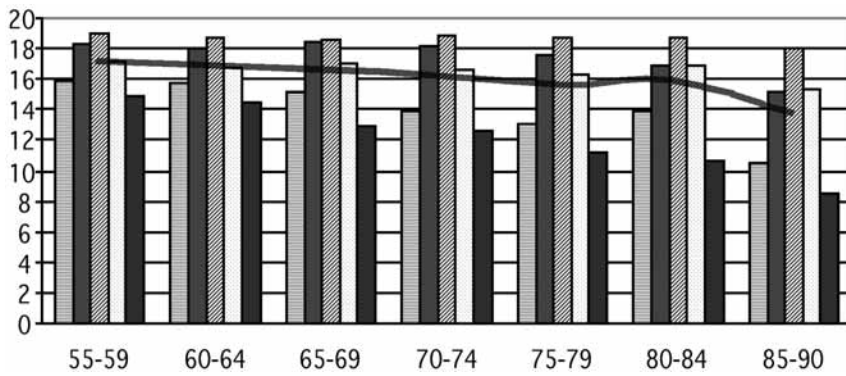
Vrouwen

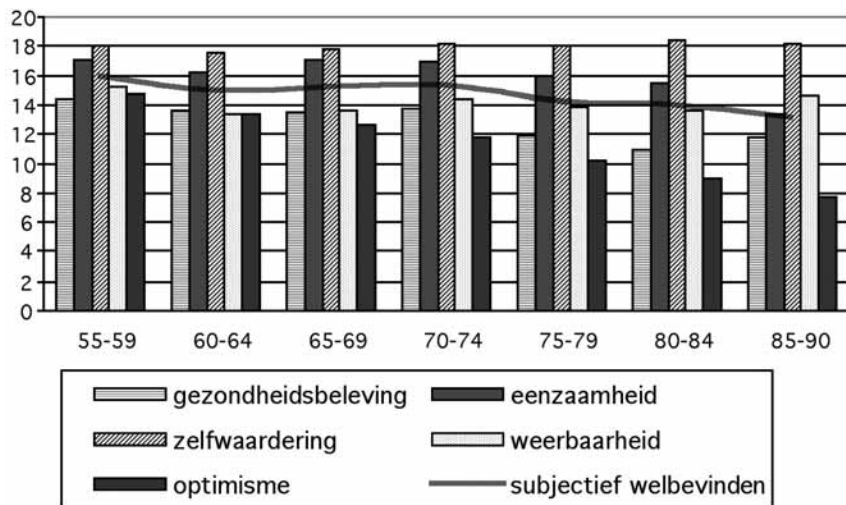
Vertrouwenspersoon? Hebben van, resp. fungeren als

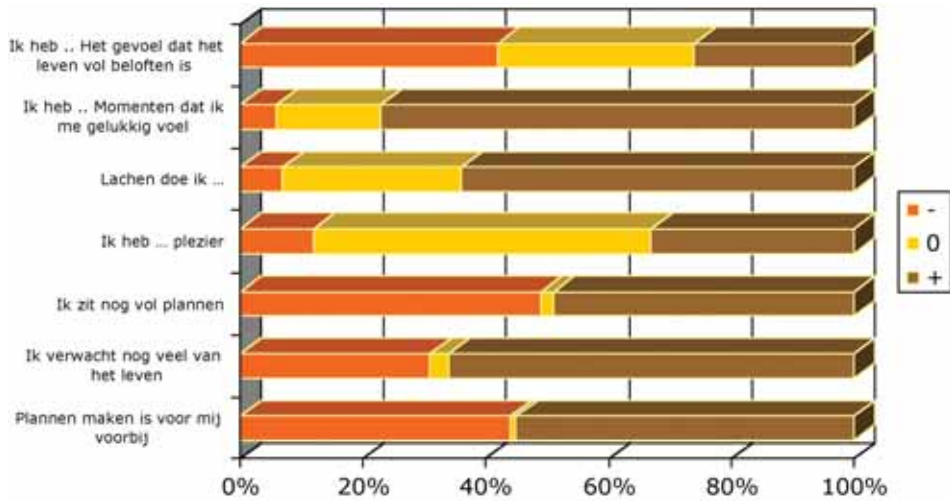
Dimensies van welbevinden – mannen (gemiddelde score)

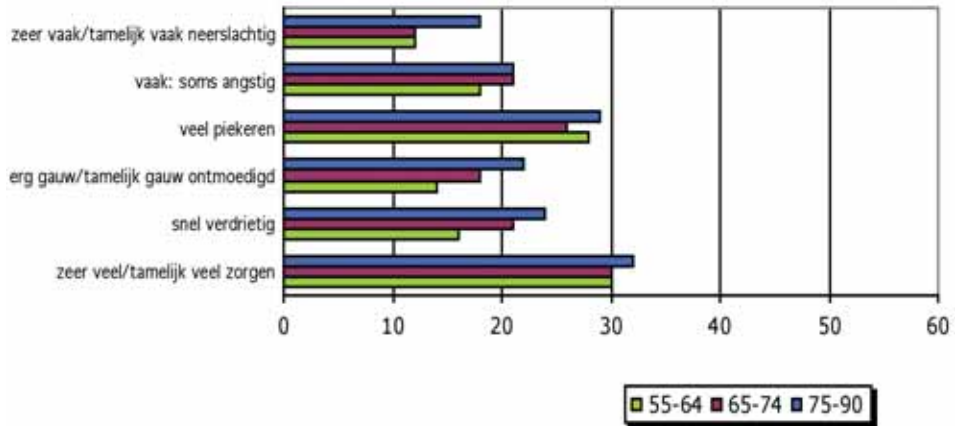
Dimensies van welbevinden – vrouwen (gemiddelde score)

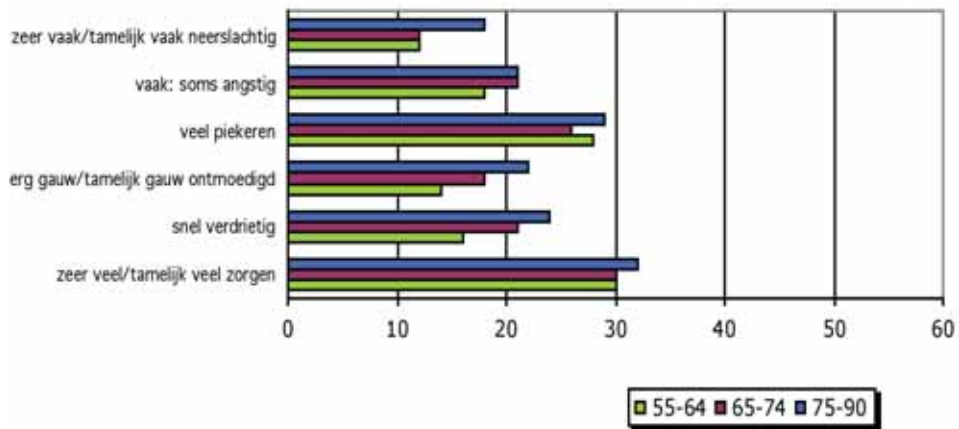
Uitspraken inzake optimisme

Voorkomen negatieve gevoelens (Mannen)

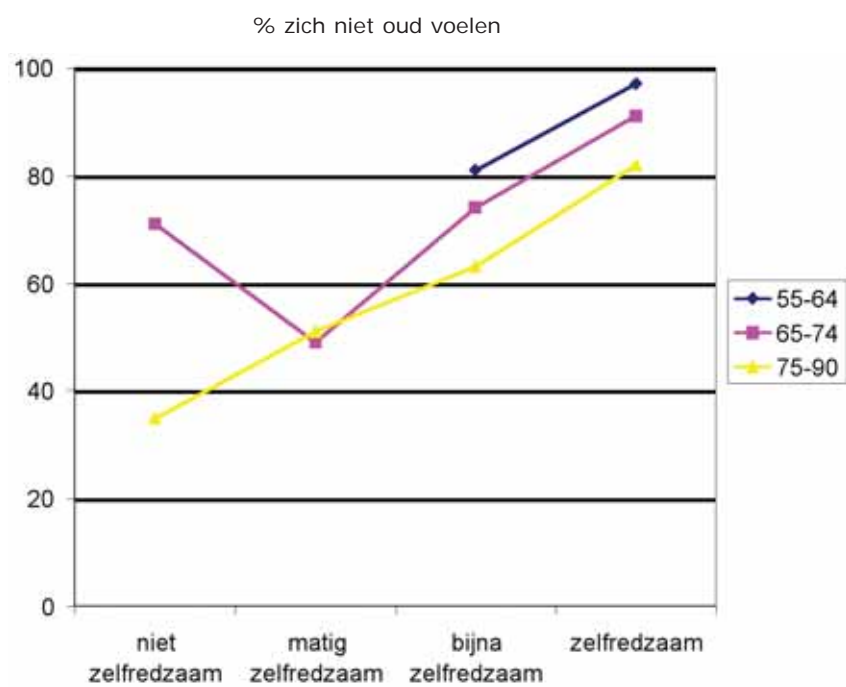
Voorkomen negatieve gevoelens (Vrouwen)

Derde en vierde leeftijd?

- Active ageing' s.s. bevordert discontinuïteit in levensloop = 3° en 4° leeftijd.
- 'Oud zijn' verbonden aan verlies zelfredzaamheid en autonomie en daardoor doorgeschoven naar laatste levensfase.
- Dus:
 - "active ageing" in situatie van afhankelijkheid van derden: uitdaging (competentie denken)
 - want "compressie van morbiditeit"= vooralsnog niet bevestigd (vierde leeftijd is reëel)

Coda

Referentie

Jacobs, Th., L. Vanderleyden & L. Vanden Boer (Red.)(2004), Op latere leeftijd. De leefsituatie van 55-plussers in Vlaanderen. CBGS-Publicaties. Antwerpen: Garant, 347 pp.

DE DRIE GROTE UITDAGINGEN VAN DE VERGRIJZING

Bea Cantillon

Universiteit Antwerpen

Geassocieerd Lid Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten

Mundiaal zorgt de stijging van de levensverwachting en de daling van de nataliteit voor een sterke veroudering van de bevolking. Bovenop deze algemene, seculaire trendbeweging ent zich in de westerse wereld de pensionering van de grote babyboomgeneratie die geboren werd in de jaren '50 en '60. De samenloop van beide ontwikkelingen zal op korte termijn het aanschijn van de samenleving grondig veranderen. We belanden straks in een totaal onbekende situatie. Ons continent zal nog nooit een zo hoog aandeel ouderen gekend hebben.

Alle westerse welvaartsdemocratieën zijn daarom al enige tijd bezig met het doorvoeren van de nodige herstructureringen. In België is dat niet anders, denk bijvoorbeeld aan de parametrische maar niet onbelangrijke pensioenhervorming van 1997, aan het totstandkomen van de zorgverzekering in Vlaanderen of aan de recente wet op de aanvullende pensioenen. Toch is België onvoldoende gewapend tegen de komende lasten van de vergrijzing. Daar zijn drie structurele redenen voor: de hoge overheidsschuld, de zeer lage participatiegraden bij ouderen en de communautaire verhoudingen die een gecoördineerd beleid inzake werk en zorg bemoeilijken. In het algemeen bevindt België zich overigens niet in een erg comfortabele positie: wij combineren een zeer hoge fiscale en parafiscale druk met een middelmatig niveau van sociale bescherming en een zeer lage activiteitsgraad. En als we kijken naar de vooronderstellingen waarop de – overigens redelijk geruststellende – vooruitberekeningen van het Planbureau voortbouwen dan is het duidelijk dat in de eerste helft van de jaren 2000 de parameters inzake werkgelegenheid, economische groei en sociale zekerheidsuitgaven (inz. de uitgaven voor de gezondheidszorgen) niet in de verhoopte zin zijn geëvolueerd. We staan er dus slechter voor dan de vooruitberekeningen van het Planbureau ons totnogtoe voorhielden. Daarom is het goed en niets te vroeg dat de vergrijzing terug prominent op de politieke agenda is geplaatst.

Bij het uittekenen van een coherent beleidsplan moeten – denk ik – drie beginselen leidinggevend zijn: de lasten van de vergrijzing moeten op een rechtvaardige manier gespreid worden over en binnen de generaties, er moet een kwaliteitsvolle en betaalbare zorgondersteuning komen voor iedereen en er moet geïnvesteerd worden in de potentialiteiten van ouderen én van kinderen. Ik noem hier niet de migratie: hoewel migratie kan helpen (en zál helpen) wanneer er zich knelpunten zullen voordoen op de arbeidsmarkt, kan migratie bezwaarlijk beschouwd worden als een oplossing voor het verouderingsprobleem. Confrater Lesthaeghe rekende uit dat een jaarlijkse migratiestroom van 60.000 zou nodig zijn om vanaf nu tot 2050 het aandeel 65-plussers stabiel te houden. Met een dermate grote instroom zou het Belgisch migratiesaldo hoger komen te liggen dan dat van migratielanden zoals Australië of Canada. Een dergelijk beleid is derhalve bezwaarlijk realistisch te noemen.

1. Investeren in ouderen en jongeren

Aan de vergrijzing zijn grote lasten verbonden. Omdat in een verouderende samenleving het aantal afhankelijke levensjaren toeneemt stijgen de uitgaven in de sociale zekerheid (die meer arbeidsongeschiktheidsrisico's – zeg maar pensioenen – moet dekken), in de gezondheidszorgen en in de welzijnszorgen in het algemeen.

Zuivere verouderingslasten waaraan nog bijna autonome kostenstijgingen moeten worden toegevoegd ten gevolge van o.a. de eigen aard van onze pensioenregimes (inz. in het regime voor de zelfstandigen vanwege de proportionalisering), van de snelle veroudering van het ambtenarenkorps (het aandeel 60-plussers zal tussen 2006 en 2016 snel beginnen stijgen), van de explosieve groei van de uitgaven voor gezondheidszorgen en van generationele factoren die maken dat jongere cohorten meer zullen verwachten van de voorzieningen van de verzorgingsstaat.

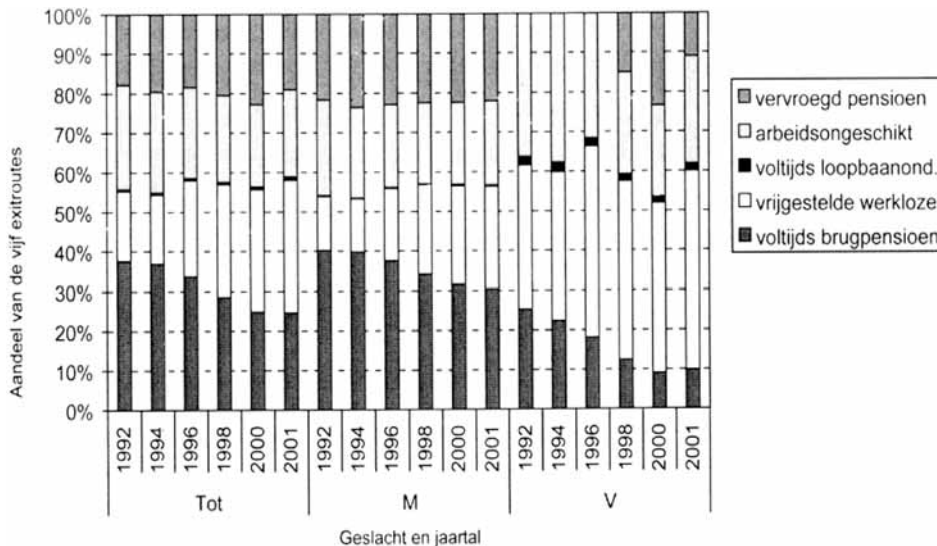
Maar in de veroudering zitten ook kansen vervat. Met de stijging van het aantal oudere levensjaren komt immers een enorm potentieel vrij aan kennis, ervaring én vaardigheden. Mits een optimale inzet – in de economische, sociale en politieke sfeer – zal dit potentieel mee de toenemende verouderingslasten kunnen opvangen. Ook zal moeten geïnvesteerd worden om de talenten van (liefst meer) kinderen volledig tot ontwikkeling te brengen. Des te sterker de aankomende generatie des te beter zij in staat zal zijn zich te bewegen in een verouderende samenleving.

We zullen met z'n allen langer moeten werken. Dit is nodig, ten eerste, om te compenseren voor de krimpende actieve bevolking en, ten tweede, omdat door de economische uitsluiting van ouderen hun potentieel aan kennis en ervaring verloren gaat. Langer werken is ook mogelijk omdat de meesten langer in goede gezondheid leven. Langer werken is tenslotte ook sociaal wenselijk omdat door de concentratie van de arbeid in de jongere levensfase een veel te grote druk is ontstaan op gezinnen met opgroeiende kinderen. Tot deze voor de hand liggende conclusie is men overal in de westerse wereld gekomen, ook in landen waar – naar onze maatstaven – relatief veel ouderen aan het werk zijn. Ze geldt a fortiori voor België waar de activiteitsgraden bij 50-plussers bijzonder laag liggen.

De ervaring leert echter dat de doelstelling om langer te werken niet makkelijk bereikt zal worden. Op enkele succesvolle voorbeelden na (Finland is een interessante case) zijn de pogingen in het buitenland om ouderen te 'activeren' niet erg hoopgevend. Daar zijn verschillende redenen voor.

Ten eerste brengt de afbouw van systemen van vervroegde pensionering vaak louter verschuivingen teweeg, naar werkloosheids- of invaliditeitsuitkeringen bijvoorbeeld. Om effectief te zijn moet een activeringsbeleid derhalve transverbaal zijn en betrekking hebben op het geheel van de uitkeringsstructuur, niet alleen de brugpensioenen. Dit

Evolutie '92-'01 van de verhoudingen tussen de diverse uittrederoutes, apart voor mannen en vrouwen.

Bron: Goyvaerts en Breda, 2004.

punt wordt treffend geïllustreerd door deze grafiek (slide 1) die doorheen de jaren de verhouding weergeeft tussen de diverse uitredingsroutes, gaande van vervroegde pensionering, brugpensioen over werkloosheid en loopbaanonderbreking tot arbeidsongeschiktheid. Deze stelsels gedragen zich tot op zekere hoogte als communicerende vaten.

De tweede reden voor het matige succes van het activeringsbeleid ligt bij de bedrijven: zolang ondernemingen geneigd blijven (of gedwongen worden) om de uitstoot van oudere werknemers te gebruiken als goedkoop instrument van personeelsbeleid en zij geen gebruik willen, kunnen of moeten maken van de potentialiteiten van oudere werknemers blijft aan de aanbodzijde een belangrijke hindernis bestaan om mensen langer aan het werk te houden. Het onderzoek van M. Elchardus heeft aangetoond dat van de vroeg- en bruggepensioneerden er meer dan 40% verplicht werd op pensioen te gaan. Voor hen is de exit-beslissing geen vrije keuze geweest.

De derde reden verwijst naar het traditionele loopbaanprofiel waarbij de meeste mannen en vrouwen een ononderbroken jobgeschiedenis combineren met het grootbrengen van kinderen. Buiten adem maar welvarend kijken zij halsreikend uit naar 'meer tijd voor zichzelf'. Mede daarom is vervroegde pensionering uitgegroeid tot een nieuwe levens- en bestaanswijze: opinieonderzoek leert dat zo goed als nergens in de rijke geïndustrialiseerde wereld een meerderheid van de bevolking nog bereid is om tot 65 jaar te werken.

Er bestaan dus geen eenvoudige wonderoplossingen. Maar de tijd dringt. Daarom is een coherent en transversaal beleidsplan nodig dat uitgaat van een levenslopperspectief en aandacht heeft voor zowel de 'pull-factoren', d.w.z. de incentieven binnen de sociale zekerheid en daarbuiten om vroegtijdig de arbeidsmarkt te verlaten (in het onderzoek van Elchardus rapporteert 47% van de vroeggepensioneerden geen achteruitgang te hebben ondervonden in hun financiële situatie), als de push-factoren die neerkomen op het – voor de oudere werknemer – rondt onvriendelijke ondernemingsklimaat. Ook het levenslopperspectief is belangrijk: het 'ontspannen' van de arbeidsmarkt door middel van loopbaanonderbrekingen, deeltijdse arbeid en andere vormen van flexibilisering. Met dien verstande – het weze benadrukt – dat het netto-effect op het tewerkstellingsvolume positief moet zijn.

2. De lasten rechtvaardig verdelen, binnen en tussen generaties

Twee vaststellingen zijn hier van belang: de sterke nivellering van de intergenerationale inkomensverdeling en de ongelijkheid binnen de groep van ouderen.

Vanwege de stijging van het inkomen van gepensioneerden gedurende de voorbije decennia zijn de ouderen nu gemiddeld bijna even welvarend geworden dan de jongeren (slide 2, 3).

Met andere woorden: een ongecontroleerde toename van de transfers van jong naar oud zou op termijn wel eens kunnen leiden tot een scheeftrekking van de intergenerationale welvaartsverdeling, ten nadele van jongeren en gezinnen met kinderen. Hoewel ik denk dat het draagvlak van de intergenerationale solidariteit erg stevig is (zie de uitleiding) zou deze solidariteit dan wel eens té zwaar op de proef kunnen worden gesteld.

Daarnaast is het ook van belang in te zien dat de ongelijkheden binnen de groep van ouderen groot zijn en dat het armoederisico bij ouderen nog steeds veel hoger ligt dan gemiddeld (slide 4).

Ook vergeleken met het EU-gemiddelde ligt de armoedegraad bij gepensioneerden in België relatief hoog (slide 5).

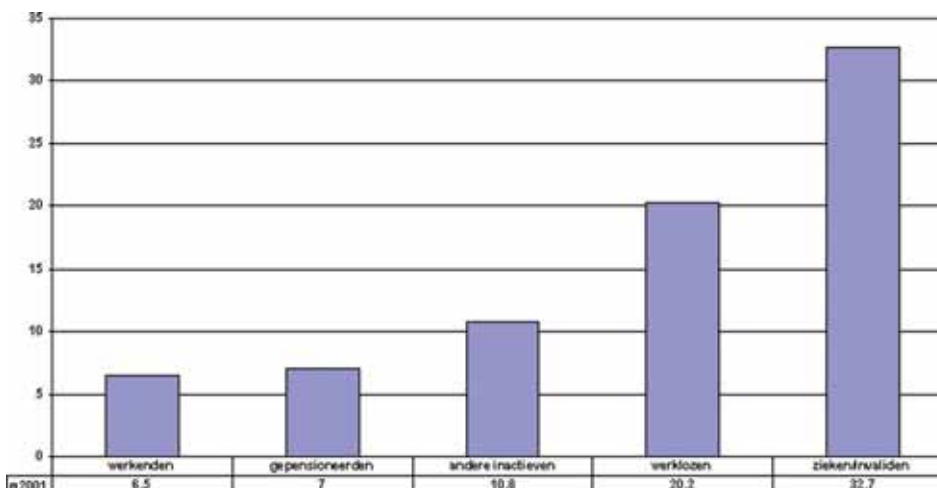
Er moet dus nagedacht worden over de vraag hoe de inkomensbescherming voor ouderen in de toekomst kan gewaarborgd blijven, hoe de pensioenen kunnen verbeterd worden voor de zwaksten onder hen en hoe de verouderingslasten moeten gespreid worden over de bevolking, binnen én tussen generaties.

Evolutie beschikbaar gezinsinkomen 1995-2000

	1995	1997	2000	Vershil 1995-2000
<i>Percentage van de gezinnen</i>				
Met actief gezinshoofd	70.6	71.0	69.9	
Met bejaard gezinshoofd	29.4	29.0	30.1	
<i>Gemiddeld feitelijk gezinsinkomen</i>				
Actieven	86.259	90.829	92.014	+7%
Bejaarden	47.437	50.186	52.111	+10%
<i>Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen</i>				
Actieven	47.676	50.702	52.294	+10%
Bejaarden	35.971	38.723	40.931	+14%
<i>Gini beschikbaar inkomen</i>				
Totaal	0.30	0.32	0.29	-4%
Actieven	0.29	0.31	0.27	-5%
Bejaarden	0.31	0.28	0.27	-13%
<i>Gini gestandaardiseerd inkomen</i>				
Totaal	0.26	0.28	0.24	-6%
Actieven	0.26	0.28	0.24	-6%
Bejaarden	0.26	0.24	0.24	-9%

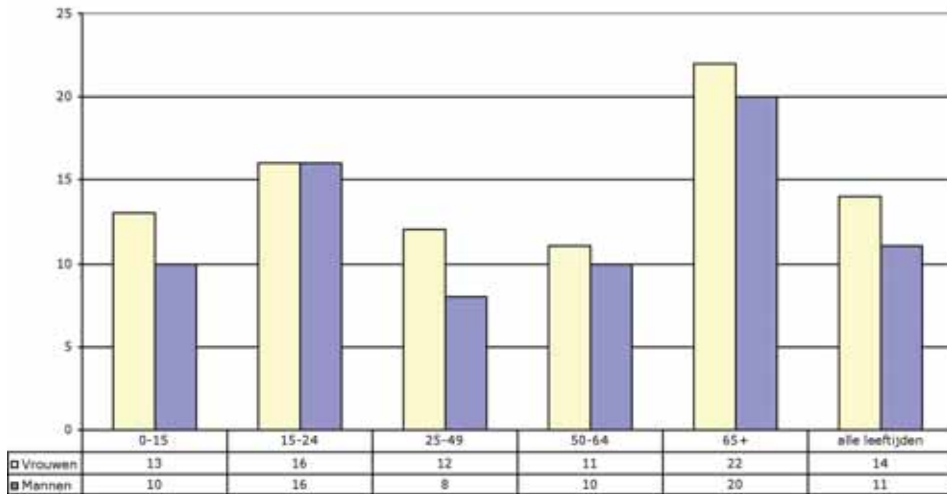
Bron: PSBH golf 5 (1996), golf 7 (1998) en golf 10 (2001).

Percentage personen (15 jaar+) die leven in een huishouden waar de referentiepersoon en/of enig ander lid van het huishouden in het voorbije jaar gezondheidszorgen heeft moeten uit- of afstellen om financiële redenen naar activiteitsstatus, België 2001

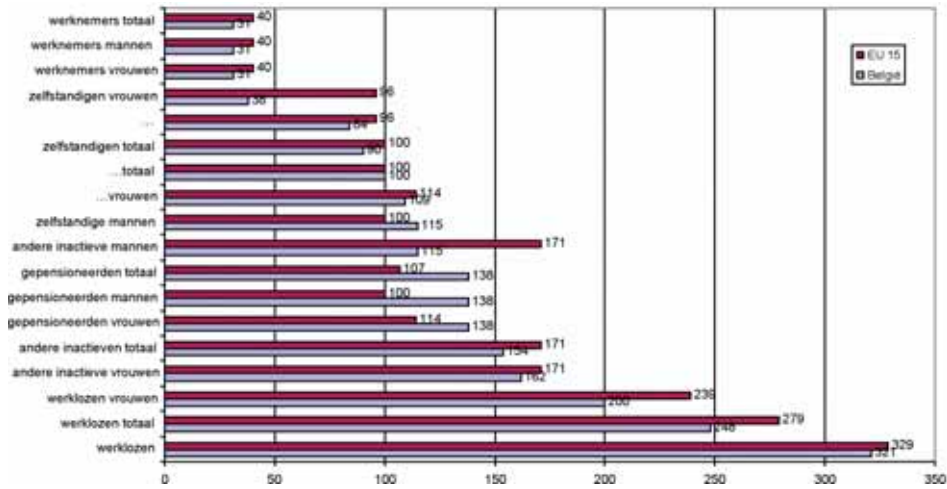
Bron: Nationaal Actieplan Sociale Inclusie 2003-2005, FOD Sociale Zekerheid.

Armoederisicopercentage naar leeftijd en geslacht, België 1999

Bron: Nationaal Actieplan Sociale Insluiting 2003-2005, FOD Sociale Zekerheid.

Armoederisicopercentage (personen 16 jaar en ouder) naar meest frequente activiteitsstatus en geslacht, België – EU 15 1999 (index allen totaal = 10)

Bron: Nationaal Actieplan Sociale Insluiting 2003-2005, FOD Sociale Zekerheid.

Ik geloof niet dat het erg nuttig is om te zoeken naar een boekhoudkundige generatiebalans waarin opgeteld wordt wat opeenvolgende generaties voor elkander doen, gedaan hebben en zullen doen. Generaties leven in verschillende tijdperken; ze hebben andere waarden, andere levenslopen en andere arbeidslevens. Dat maakt hen principieel onvergelijkbaar. Bovendien zijn de verschillen binnen generaties groot en deze ongelijkheden verschuiven doorheen de tijd. Hiermee is natuurlijk niet gezegd dat de schuldafbouw niet de hoogste prioriteit moet krijgen. We mogen de volgende generatie niet wetens en willens opzadelen met een dubbele schuld, die van het verleden en die van de toekomst.

Bij het streven naar een rechtvaardige verdeling van de lasten gaat het in hoofdzaak om de verhouding tussen de eerste, tweede en derde pensioenpijler en om de financieringswijze van de sociale zekerheid.

De eerste pijler moet de centrale as blijven van de inkomensbescherming voor ouderen. Dat is het uitgangspunt. Een behoorlijk wettelijk pensioen moet de basis blijven voor iedereen. Zolang iedereen erbij gebaat is zal deze pijler sterk blijven. Het belangrijkste hier is ongetwijfeld het veilig stellen van behoorlijke en welvaartsvaste minimumpensioenen. Deze minima zijn vandaag nog ontoereikend (slide 6).

Netto gewaarborgd inkomen voor ouderen in de bijstand
in % van de EU armoedelijn, 2001.

	EU-armoedelijn aan 60%		EU-armoedelijn aan 50%	
	Alleenstaande	Koppel	Alleenstaande	koppel
Oostenrijk	117	105	141	126
België	76	68	91	81
Denemarken	161	119	195	144
Frankrijk	122	131	147	158
Duitsland	58	65	69	78
Griekenland	45	59	54	71
Ierland	74	79	89	95
Italië	82	112	99	134
Nederland	110	103	132	123
Portugal	49	66	59	79
Spanje	77	89	92	107
Zweden	116	124	139	149
VK	123	110	148	132

Bron: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, UA.

Vanwege de scheef trekking tussen het aantal actieven en niet-actieven is het ook nodig om voortdurend de verhouding tussen lasten (bijdragen) en baten (pensioenbedragen) in het oog te houden. In het stelsel van de werknemers zijn de instrumenten voorhanden om kostenstijgingen af te remmen. Bij de zelfstandigen daarentegen zijn er autonome kostenstijgingen ingebouwd die niet gedekt worden door evenwaardige stijgingen aan de inkomstzijde (uitgaven + 1,77% per jaar; inkomsten 0,6% per jaar). Hier zijn op korte termijn belangrijke structurele ingrepen nodig, wil men de pensioenen voor zelfstandigen op een duurzaam spoor krijgen. Ook de ambtenarenpensioenen zouden moeten worden doorgelicht tegen de achtergrond van een billijke verdeling van lasten en baten. Dat systeem dateert van 1844, kenmerkt zich door een onwaarschijnlijke diversiteit in toegangsvoorwaarden en zal – reeds vanaf 2006 – geconfronteerd worden met een significante toename van de instroom. Ongelooflijk, maar waar: over de kostenstijging in dit stelsel is tot op vandaag zo goed als niets geweten.

De tweede pijler is een belangrijk, zij het bijkomend, hulpmiddel om de gevolgen te ondervangen van de afremming van de bovenminimale pensioenen in de eerste pijler. Voorwaarden voor de ontwikkeling van deze pijler zijn, ten eerste, behoorlijke wettelijke minima (hoger dan nu) en, ten tweede, het feitelijk gebruik van aanvullende pensioenen door allen die onvoldoende bovenminimale bescherming genieten in de eerste pijler.

De derde (private) pijler is belangrijk en wordt door lagere inkomensgroepen thans meer gebruikt dan de tweede pijler. Een verschuiving van de fiscale kosten van deze pijler naar een bredere tweede pijler zou moeten nagestreefd worden.

Bij dit punt wil ik een belangrijke kanttekening maken. De grootste onrust over de toekomst van de pensioenen is niet gelokaliseerd bij de hoge inkomensgroepen, maar bij de lage inkomens. Opinieonderzoek van collega Schokkaert toont aan dat ruim de helft van de laagverdieners denkt dat hun levensstandaard wanneer zij later op pensioen zullen zijn lager zal zijn dan de actuele situatie. Van de hoogverdieners denkt bijna de helft dat de levensstandaard van gepensioneerden in de toekomst onveranderd zal blijven. Men behoede zich dus voor onrustwekkende discours terzake. Zulke discours ondermijnen vooral de – sowieso fragielere – zekerheden van de zwakkeren (slide 7).

Gevoelens

- Hoe schat u uw eigen toekomstige levensstandaard als gepensioneerde in?

Volgens nettoloon					
	Totaal	-29.999	30.000- 54.999	55.000- 79.999	80.000+
Veel beter dan de situatie van de huidige gepensioneerden	0,4		0,2		4,7
Beter dan de situatie van de huidige gepensioneerden	11,3	9,7	8,6	18,8	16,3
Ongeveer hetzelfde als de situatie van de huidige gepensioneerden	41,3	27,4	42,1	42,3	48,8
Slechter dan de situatie van de huidige gepensioneerden	39,1	61,6	41,0	32,9	23,3
Veel slechter dan de situatie van de huidige gepensioneerden	7,9	11,3	8,1	6,0	7,0

Bron: Schokkaert, 2004.

Aan de financieringszijde (van de pensioenen en van de sociale zekerheid in het algemeen) moet dringend werk gemaakt worden van een structurele verruiming van de basis (niet alleen arbeidsinkomens). Dit is nodig, eensdeels om te vermijden dat door bijdrageverhogingen in de toekomst eenzijdig de arbeidskosten zouden toenemen en, anderdeels, om ook de intra-generatiele solidariteit te laten spelen. Gelet op de grote inkomensongelijkheden binnen de groep gepensioneerden en hun gemiddeld relatief hoog welvaartsniveau is het niet meer dan normaal dat ook deze leeftijdsgroep een gepaste bijdrage zou leveren tot de sociale zekerheid in het algemeen en de gezondheidszorgen in het bijzonder.

3. Goede en betaalbare zorg voor iedereen

Over de gevolgen van de veroudering voor de kosten van de gezondheidszorgen zijn de meningen verdeeld. Volgens sommigen neemt met de veroudering het aantal ongezonde levensjaren sneller toe dan de gezonde. Anderen menen dat gezonde en ongezonde levensjaren elkaar in evenwicht zullen houden, omdat de komende generaties ouderen hoger geschoold zullen zijn, minder en in betere arbeidsomstandigheden zullen gewerkt hebben, meer aan preventie zullen doen en betere

medische behandelingen zullen gekend hebben dan hun voorgangers. Vaststaat dat er belangrijke verschuivingen zullen optreden binnen het pakket van gezondheidszorgen – geriatricie zal evident belangrijker worden – én dat de kosten die verband houden met zorgafhankelijkheid snel zullen toenemen.

Om het zorgrisico te ondervangen zijn er 4 beleidsmodellen voorhanden: het aanbod van diensten, de bijstand, de verzekering en de (financiële) ondersteuning van zorgverstrekkers. In de Vlaamse Belgische zorgarchitectuur is elk van deze modellen aanwezig: er is een ruim (zij het nog ontoereikend) aanbod van kwaliteitsvolle zorgvoorzieningen, gaande van thuiszorg over extra-, semi- en transmurale zorg. Het bijstandsmodel wordt gehanteerd in het systeem van Hulp aan Bejaarden en in de OCMW-tussenkomen. Met de nieuwe zorgverzekering beschikt Vlaanderen ook over het verzekeringsinstrument om zorgkosten te ondervangen: ongeacht de bestaansmiddelen kunnen alle zorgbehoevende verzekerden een kostendekkende uitkering krijgen. Het tijdskrediet biedt – binnen het kader van de algemene sociale zekerheid – een inkomensvervangende uitkering aan informele zorgverleners. En de dienstencheques zouden tenslotte de markt van persoonlijke diensteneconomie verder tot ontwikkeling moeten kunnen laten komen. De instrumenten zijn er dus, maar het zorgenplaatje is noodzakelijkerwijze erg complex, zowel voor de regisserende overheid als voor de hulpbehoevende ouderen. Planning en coördinatie zijn hier absoluut noodzakelijk.

De zorgverzekering moet hierbij bijzondere aandacht krijgen. De Vlaamse zorgverzekering zorgt voor een belangrijk bijkomend structureel financieringskanaal. De zorgverzekering heeft bovendien de intrinsieke meerwaarde het zorgrisico (althans gedeeltelijk) uit de sociale bijstandssfeer te hebben gehaald. Daarom verdient het initiatief positieve aandacht. Evenwel is duidelijk dat de jonge zorgverzekering nog lang niet is uitgekristalliseerd. Er zijn immers goede redenen om aan te nemen dat de huidige vormgeving noch financieel zeker noch sociaal doelmatig is. Hier ligt trouwens de oorzaak van het enorm labiele karakter van de regelgeving sedert haar ontstaan.

Het basisstramien van de zorgverzekering gaat terug naar het Beveridgeaanse model van sociale zekerheid: forfaitaire bijdragen door iedereen te betalen en forfaitaire uitkeringen. De geschiedenis van de Engelse sociale zekerheid heeft echter geleerd dat dit model niet kan werken. De reden daarvoor is erg simpel: wil men een verzekering hebben waaraan iedereen kan participeren dan moeten de forfaitaire bijdragen erg laag gehouden worden. Derhalve blijven de inkomsten voor het stelsel beperkt en kunnen ze nooit tot een volwaardige sociale bescherming leiden. Bovendien is het blind verdelen van forfaitaire vergoedingen (enkel rekening houdend met de graad van zorgbehoefendheid) niet erg doelmatig: er wordt geen rekening gehouden met de soort en dus de kosten van de zorg die moet worden aangekocht (dat kan nogal verschillen van geval tot geval), er is geen kwaliteitscontrole op de aangekochte zorgen en de overheid heeft geen sturingsmechanisme op de markt van zorgverlening. De zorgverzekering zit ook gekneld tussen België (de Vlaamse bevoegdheid terzake wordt door Wallonië betwist) en Europa (die vindt dat de verzekering, zoals alle sociale verzekeringen, moet opengesteld worden voor al wie in Vlaanderen werkt, en niet alleen aan diegenen die er wonen). Mede daarom moet nagedacht worden over de bijsturing van de Vlaamse zorgverzekering, zowel aan de zijde van de financiering als aan de zijde van de verstrekkingen. En ook hier is een globaal plan nodig om het geheel van de zorgarrangementen op de verschillende beleidsniveaus op een coherente wijze te laten evolueren.

4. Bij wijze van uitleiding

Ik geloof niet dat de solidariteit van jong naar oud in de toekomst zal bezwijken. Deze solidariteit heeft immers een zeer bijzondere dimensie: de dimensie van 'nabijheid' en 'reciprociteit'. Ouderen zijn ouders en bijna iedereen zal/hoopt ooit wel eens oud te worden. Oud en jong zijn dus geen vreemden voor elkaar; altruïsme, loyaliteit, schuld en liefde binden elkaar, kleuren en domineren de transfers van jong naar oud.

Overigens geeft ook het welbegrepen eigenbelang de gecollectiviseerde inter-generationale transfers een belangrijke ondersteuning. Een ontoereikende collectieve bescherming van ouderen wordt immers onmiddellijk gereflecteerd op de jongeren – omdat zij dan zelf hetzij in geld, hetzij in tijd de nodige zorgen voor hun ouders gaan moeten opnemen. Bovendien zijn intergenerationale transfers ook intertemporele transfers tussen verschillende levensfasen. Tot slot mag ook niet vergeten worden dat de solidariteit ook in omgekeerde richting loopt, d.m.v. erfenissen, schenkingen en zorg voor de kleinkinderen. Dit alles geeft aan de intergenerationale solidariteit een veel grotere legitimiteit dan bv. de transfers tussen werkenden en werklozen. Daarom geloof ik dat wij met vertrouwen de ouder wordende samenleving kunnen tegemoet zien, op voorwaarde althans dat wij erin slagen om – mede dankzij een verstandige investering in de potentialiteiten van ouderen en kinderen – de kosten van de vergrijzing op een rechtvaardige manier te spreiden over jong en oud.

DE BUDGETTAIRE IMPLICATIES VAN DE VERGRIJZING

Paul Van Rompuy
Katholieke Universiteit Leuven
Gewoon Lid Koninklijke Vlaamse Academie van België
voor Wetenschappen en Kunsten

Langs twee kanalen beïnvloedt de vergrijzing onze sociale uitgaven : enerzijds door de hogere pensioenlasten en de toenemende gezondheidsuitgaven en anderzijds door de afname van de kinderbijslagen. De verwachte schaarste op de arbeidsmarkt zou bovendien op termijn voor dalende werkloosheidsuitgaven zorgen.

De Studiecommissie voor de Vergrijzing raamt elk jaar de meeruitgaven die de vergrijzing zou meebrengen, na aftrek van de besparingen in de sociale zekerheid op het vlak van de kinderbijslagen en de werkloosheidsuitkeringen. In haar recent verslag worden deze meeruitgaven over de periode 2003-2030 op 3,4 % van het Bruto Binnenlands Product (BBP) geraamd. Hierbij gaat deze commissie uit van de onderstelling dat de wettelijke pensioenen jaarlijks, benevens de indexaanpassing, een koopkrachtstijging van 0,5 % ondergaan. Zonder deze welvaartsaanpassing zouden de gepensioneerden immers, in vergelijking met de werkende bevolking, er relatief sterk op achteruitgaan.

Elk jaar dient de Hoge Raad van Financiën, afdeling Financieringsbehoeften van de Overheid, aan de federale regering mede te delen welke de gevolgen op budgettair vlak zijn van deze ramingen van de meerkosten van de vergrijzing.

Cruciaal in de aanbevelingen van de Hoge Raad is de bekommernis om de verhouding van de overheidsschuld tot het BBP gestadig te doen dalen. Dit jaar zou volgens de vooruitzichten deze verhouding de 100 % -grens doorbreken. Ten einde het hoofd te kunnen bieden aan de toenemende sociale uitgaven, vooral vanaf 2010, is het dus zaak om door de daling van de schuld-BBP verhouding , intrestlasten uit te sparen en op deze wijze een budgettaire reserve aan te leggen die in de loop van volgende decennia kan worden aangesproken.

De afname van de schuld-BBP verhouding via jarenlange begrotingen in evenwicht blijkt onvoldoende te zijn om tijdig de demografische schok in de sociale zekerheid op te vangen. Er is dus meer nodig, meer bepaald door het realiseren van echte overschotten op de begroting van de gezamenlijke overheid. Op deze wijze vermindert de schuld uitgedrukt in euro's en daalt de schuld-BBP verhouding in versneld tempo. Bovendien kunnen deze overschotten effectief aangesproken worden om de tekorten in de sociale zekerheid te financieren.

Het in 2001 opgerichte Zilverfonds vervult de rol van spaarfonds voor de wettelijke pensioenen. Het wordt gevoed door de vermelde begrotingsoverschotten en door opbrengsten van de verkoop van bv. financiële activa, door de privatisering van overheidsbedrijven via een verkoop aan de privé-sector van de aandelen die de Staat in deze bedrijven aanhoudt. Het op deze wijze opgebouwde kapitaal wordt in het Zilverfonds in rente opbrengende staatsobligaties belegd.

De kernvraag is: welk begrotingsbeleid moet de federale regering in de huidige en volgende legislaturen aanhouden om tegen het midden van volgend decennium een voldoende budgettaire ruimte opgebouwd te hebben die de hoger vermelde meerkosten kan opvangen?

De Hoge Raad gaat ervan uit dat tegen 2011, dit is tegen het einde van de legislatuur die in 2007 aanvangt, een begrotingsoverschot van 1,5 % van het BBP gerealiseerd dient te worden dat dan gedurende verscheidene jaren nog aangehouden wordt. Wat de wettelijke pensioenen betreft zou op deze wijze tegen 2015 het Zilverfonds over voldoende kapitaal beschikken om de toename van de pensioenlasten te kunnen financieren. Dit vereiste kapitaal kan in euro's van vandaag geraamd worden op nagenoeg 40 miljard.

Ten overstaan van de budgettaire situatie van vandaag, betekent deze strategie voor de eerstvolgende jaren een strak begrotingsbeleid dat in schril contrast staat met het beleid van de voorbije vijf jaar. Het lijkt inderdaad op de kwadratuur van de cirkel om gelijktijdig lastenverlagingen, inhaalbewegingen inzake gezondheidszorgen en andere uitgaven te verzoenen met de noodzaak om begrotingsoverschotten op te bouwen.

HOE HET SUCCES VAN DE VERGRIJZING MAATSCHAPPELIJK VERZILVEREN?

Frank Vandenbroucke
Minister van Werk en Pensioenen

1. Wat een succes is, mag geen probleem worden

Bij mijn geboorte kreeg ik een verwachte levensduur van 65 jaar mee. Vandaag heeft de mannelijke boreling een levensverwachting van 76 jaar. Dit is misschien wel de belangrijkste maatschappelijke verandering van de twintigste eeuw. Maar het demografisch begrip 'levensverwachting bij geboorte' is nogal abstract. Een andere benadering, de mediane levensduur, is wellicht sprekender: vandaag is het zo dat van de mannen die in 1926 zijn geboren, er nog de helft in leven zijn. Hun mediane levensduur is 78 jaar. En bij vrouwen ligt hij zelfs op 85 jaar: 50 procent van de vrouwen die geboren zijn in 1919 leeft nog. In 1950 was die mediane levensduur respectievelijk 71 voor mannen en 76 voor vrouwen. Tegen 2050 verwachten we nog een stijging tot 86 en 91 jaar. Van de vrouwen die geboren zijn in 1959 zal in 2050 nog de helft in leven zijn.

Gecombineerd met de daling van het geboortecijfer heeft deze stijgende levensverwachting een sterke impact op onze demografie, samengevat met de term 'vergrijzing'. Vergrijzing betekent in essentie dat de levensfase na de pensioenleeftijd steeds langer wordt én dat het aantal mensen met pensioen snel toeneemt.

In 2000 telde België 1.730.746 vijftenzestigplussers. Tegen 2010 komen daar zo'n 125.000 mensen bij, een groei met 7,2%. Nog sprekender is de aangroei van het aantal 80-plussers: van 376.786 naar bijna 540.000, of een groei met 42,5% op tien jaar tijd. De zogenaamde dubbele vergrijzing is dus nu al volop aan de gang.

Om meer dan één reden is het fout om de vergrijzing als een "probleem" te bestempelen. De voortdurende toename van het aantal ouderen is het rechtstreekse gevolg van langdurige inspanningen tijdens de voorbije eeuw voor sociale en economische verbeteringen. Die inspanningen hebben geleid tot betere arbeidsomstandigheden, betere behuizing, hogere scholingsgraad en tal van andere verwezenlijkingen die het welvaartsniveau van de bevolking hebben opgetrokken. Dat is voor een stuk nog het werk geweest van de gepensioneerden van vandaag.

[Deze historische dimensie mogen we niet uit het oog verliezen en moet een element zijn van een *dynamische* kijk op de vergrijzing, waar ik hier de nadruk op wil leggen. Zo is de gemiddelde leeftijd waarop jongeren vandaag in de arbeidsmarkt stappen een flink stuk hoger dan in de naoorlogse jaren, is de arbeidsduur verkort, de scholingsgraad verhoogd en de kwaliteit van de arbeid verbeterd. Het levenstraject dat voorafgaat aan de fase van het ouder zijn is door de jaren heen aanzienlijk geëvolueerd, wat op zijn beurt gevolgen zal hebben voor de maatschappelijke verwachtingen en het functioneren van de toekomstige gepensioneerden in de samenleving. De levensloop verandert ook: er zijn meer alleenstaanden, gezinnen tellen minder kinderen en worden frequenter hersamengesteld: de ouderen hebben minder kinderen dan vroeger, maar de kinderen hebben misschien wel meer ouders dan vroeger! In die zin is de vergrijzing één element van een voortdurend proces van maatschappelijke transitie binnen en tussen de verschillende generaties. Of anders gezegd: het debat over vergrijzing kan niet alleen gaan over de ouderen van vandaag en in de toekomst maar moet eigenlijk een debat zijn over hoe we onze samenleving in zijn geheel organiseren. De kwaliteit van de levensfase van het ouder zijn zal mee worden bepaald door de manier waarop

de actieve levensfase werd ingevuld – denken we bijvoorbeeld aan de actuele overspanning waar mensen tussen hun pakweg 25 en 45 mee worden geconfronteerd.]

Wat een doelbewust nagestreefd succes is, kunnen we bezwaarlijk als een probleem bestempelen. Wie wil overigens niet “lang en gelukkig leven”? Beweren dat de vergrijzing een probleem is, is de mensen als het ware hun lang leven niet gunnen. De uitdaging waar we voor staan is: van dit succes ook een maatschappelijk succes maken. Dat is niet vanzelfsprekend. In het betoog dat volgt, maak ik een onderscheid tussen twee vragen. De eerste vraag heeft te maken met het scheppen van vertrouwen in de toekomst (“zekerheid”, zo u die sterke uitdrukking wenst):

Hoe kunnen we er voor zorgen dat we onze sociale bescherming en onze gemeenschapsvoorzieningen duurzaam in stand houden in een vergrijzende samenleving?

De tweede vraag legt een andere klemtoon:

Hoe maken we van een vergrijzende samenleving een warme samenleving waar iedereen de kansen krijgt op een prettige oude dag?

Ik zal deze vragen niet exhaustief behandelen. U zal wel zien dat het eigenlijk niet mogelijk is een heel scherp onderscheid te maken tussen de antwoorden op de eerste en de tweede vraag; ze zijn uiteindelijk onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Ik zal besluiten met een voorstel van politieke werkmethode.

Sta me toe, vooraleer de antwoorden op de eerste vraag aan te snijden, nog een bijkomende bedenking te maken. We beleven vandaag, naast de vergrijzing, een andere omwenteling, die eigenlijk een enorm succes is, maar waarvan de “verzilvering” toch nog grote aanpassingen gaat vereisen. Ik heb het over de eenmaking van Europa. Jaren geleden, ten tijde van het verzet tegen de Amerikaanse kruisraketten, hebben Louis Tobback en ik eens een bijeenkomst belegd, onder het motto “Europa van de Atlantische Oceaan tot de Oeral”. Eén groot Europees huis, om daarin de vrede te verankeren, dat was ons ideaal. Op 1 mei is dat grote Europese huis een enorme stap dichterbij gekomen. De uitbreiding is eigenlijk een enorm historisch succes: na 3 verwoestende oorlogen op het continent, in minder dan 80 jaar tijd en vervolgens de koude oorlog, is de vrede nu echt verankerd. De uitbreiding brengt zorgen mee – ongetwijfeld – maar ze brengt ook kansen mee: als we willen, kunnen we daarvan ook een maatschappelijk succes maken.

Vergelijkingen zijn altijd gevaarlijk, maar zo bekeken zijn de Europese uitbreiding en de vergrijzing eigenlijk vergelijkbaar. Ze zijn bovendien vergelijkbaar op een ander punt: de achillespees – die ons zou kunnen verhinderen van een succes ook een duurzaam maatschappelijk succes te maken – is het functioneren van onze eigen arbeidsmarkt. Als ik me zorgen maak over de gevolgen van de uitbreiding en over de gevolgen van de vergrijzing, dan is het omdat ik me zorgen maak over onze bekwaamheid om voldoende snel de nodige aanpassingen te maken in het functioneren van onze arbeidsmarkt. Simplistische clichés zullen ons daarbij niet helpen. Laat me één voorbeeld geven, waar ik verder nog kort op terugkom. Ik ben ervan overtuigd dat onze arbeidsmarkt soepeler en dynamischer moet worden. In het bedrijfsleven wordt dit gemakkelijk vereenzelvigd met de roep naar “meer flexibiliteit”. Als het gaat over beperkingen op het presteren van overuren, dan denk ik dat er inderdaad argumenten zijn voor meer “flexibiliteit”, als men dat zo wil noemen. Maar als het gaat over de zondagsrust, dan denk ik dat er in de vergrijzende samenleving ernstige argumenten zijn tegen het opheffen van de zondagsrust. En als men dan toch wil spreken over flexibiliteit, dan denk ik dat er met name veel meer flexibiliteit nodig is in de manier waarop we omspringen met talenten en kennis van mensen. Wat dat laatste betreft, is onze arbeidsmarkt wezenlijk conservatief. Zoals er meer soepelheid nodig is ten voordele van buitenhuiswerkende ouders van kleine kinderen. Steriele debatten “voor of tegen flexibiliteit” gaan ons dus niet vooruit helpen. We zullen een nieuwe woordenschat moeten zoeken. We zullen ook moeten durven experimenteren.

2. Houdbare sociale bescherming en gemeenschapsvoorzieningen

Samen met Johan Vande Lanotte heb ik op 3 januari in een vrije tribune in De Standaard en Le Soir vier sporen aangegeven waarop we nog dit jaar vooruitgang moeten boeken als we een sociaal antwoord willen bieden op de uitdagingen van de vergrijzing en zekerheid willen bieden aan de mensen die zich zorgen maken over de pensioenen en de kwaliteit en betaalbaarheid van de oude dag. Het ging daarbij om een budgettair spoor, een pensioenspoor, een werkspoor en een spoor inzake gezondheidszorg. Ik zal vandaag zeer kort zijn over de eerste drie sporen, waar ik elders al uitvoerig op ingegaan ben, maar iets langer stilstaan bij het vierde spoor, de vraag hoe we onze gezondheidszorg kunnen handhaven als een sociale gemeenschapsvoorziening van hoog niveau.

Johan Vande Lanotte en ik hebben niet gepleit voor een pauze in het beleid (de praktijk van de voorbije maanden bewijst dit), maar we gingen er vanuit dat het niet erg wijs zou zijn om voor de syndicale en politieke verkiezingen op al deze terreinen meteen alle concrete beslissingen te willen nemen. De vorming van de nieuwe gewest- en gemeenschapsregeringen, de besprekingen voor een nieuw interprofessioneel akkoord en het begin van een economische heropleving vormen anderzijds belangrijke opportuniteiten voor structurele hervormingen. 2004 kan dus een scharnierjaar worden, op voorwaarde dat de noodzakelijke beslissingen goed voorbereid worden. De federale regering is ons in die redenering gevolgd door op de Ministerraad van Gembloux opdrachten te geven aan de Hoge Raad voor Financiën, de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, de Studiecommissie voor de Vergrijzing en de Federale overheidsdienst Sociale zaken om tegen eind juni een aantal vraagstukken grondig uit te spitten, als voorbereiding op het overleg met het maatschappelijk middenveld en de besluitvorming in de regering.

Onze oproep van 3 januari was er ook één gericht aan alle verantwoordelijke politieke partijen en het maatschappelijk middenveld om samen op zoek te gaan naar een zo breed mogelijke consensus omtrent hervormingen die een antwoord bieden op de uitdagingen waarvoor we staan. We zijn dan ook verheugd dat in de schoot van de Commissie Sociale Zaken van het federale parlement o.l.v. Hans Bonte sinds een aantal maanden in de grootste sereniteit een inventaris wordt opgemaakt van alle aspecten van de vergrijzing. Het rapport van deze commissie – waarvan de professoren Cantillon en Joustien de pen vasthouden – wordt eveneens verwacht voor het zomerreces.

2.1 *Op het budgettaire spoor blijven*

Opeenvolgende Belgische regeringen hebben tijdens de voorbije jaren zeer sterk de nadruk gelegd op het budgettaire spoor, als antwoord op de uitdagingen van de vergrijzing. Streng budgettair beleid is inderdaad essentieel, want dankzij streng budgettair beleid daalt de overheidsschuld, en ontstaat in de toekomstige budgetten ruimte om de budgettaire kost van de vergrijzing op te vangen. Het Zilverfonds moet die strategie concretiseren. Zoals ik elders al uiteengezet heb, is het Zilverfonds vanuit een louter “technocratisch” standpunt geen noodzaak; de essentie is dat de schuld voldoende daalt. Het Zilverfonds heeft echter een belangrijke politieke functie. Het bevordert de discipline bij de beleidsmakers om werk te maken van een daling van de overheidsschuld en wijst de vrijgekomen budgetten toe aan specifieke toekomstige uitgaven, nl. de pensioenen.

De Studiecommissie voor de Vergrijzing – opgericht in het kader van de wet op het Zilverfonds – heeft enkele dagen geleden de cijfers opnieuw geactualiseerd. Over de periode 2003-2030 bedraagt de netto-toename van de sociale uitgaven 3,4% van het BNP. Zeer kort samengevat, moet het budgettaire spoor ertoe leiden dat deze ruimte vrijkomt door de daling van de interestlasten op de schuld. Dit vereist dat we overgaan naar een structureel evenwicht op de begroting in 2005, en vervolgens naar significante overschotten, die voldoende lang volgehouden worden. De Hoge Raad van Financiën heeft als opdracht dit spoor te concretiseren. Wat ook de concrete aanbevelingen van de Hoge Raad zullen zijn, het is duidelijk dat dit tijdens de komende jaren nog

belangrijke inspanningen en een volgehouden discipline zal vragen. Zo moet opgemerkt worden dat de netto-toename van de sociale uitgaven van 3,4% van het BNP, waar de Studiecommissie van vertrekt, impliceert dat de publieke uitgaven voor gezondheidszorg tussen 2008 en 2030 groeien met 2,8% van het BNP (wat overeenkomt met een ZIV-groei van 3%). Ik had aangedrongen dat de Studiecommissie dit aspect van zijn voorspelling nauwkeuriger in kaart zou brengen, zodat het beleid zich daarover kan bezinnen en zich daarop kan voorbereiden; verder kom ik daar op terug.

Tijdens het voorbije jaar heb ik de aandacht gevestigd op het feit dat deze budgettaire strategie noodzakelijk is, maar niet voldoende. Zeer kort samengevat, zijn mijn argumenten daarvoor de volgende:

- om een adequaat antwoord te bieden op de pensioenbehoefte van de toekomst volstaat het niet het pensioenlandschap van vandaag te consolideren;
- meer in het algemeen, is het noodzakelijk om “budgettaire marge” te hebben in de toekomst voor andere uitdagingen dan diegene die strikt samenhangen met de vergrijzing; “meer marge” veronderstelt dat de werkgelegenheidsgraad significant toeneemt.

Overigens is, als we inzake werkgelegenheid niet resoluut kiezen voor een andere denkwijze, zelfs het basisscenario van de Studiecommissie moeilijk haalbaar.

Een en ander verklaart waarom Johan Vande Lanotte en ik gepleit hebben voor een beleid op vier sporen: een budgettair spoor, een pensioenspoor, een werkspoor, en een spoor voor de gezondheidszorg.

2.2. Een spoor naar betere pensioenen aanleggen

2.2.1. Wettelijke pensioenen: stelselmatig beleid van welvaartsvastheid i.p.v. “stop-go”

De prognose van de Studiecommissie voor de Vergrijzing gaat uit van een beleid van welvaarstvastheid, waarbij men aan de uitkeringen jaarlijks een gemiddelde welvaarstaanpassing van 0,5% toekent en de loongrenzen voor de berekening van de rustpensioenen jaarlijks met 1,25% verhoogt (op basis van een veronderstelde reële loongroei van 1,75% per jaar). Volgens de Studiecommissie komt dit overeen met het beleid dat de regering vandaag voert.

De Ministerraad heeft in Raversijde een onderhandelingsmechanisme in het vooruitzicht gesteld, waarbij stelselmatige aanpassingen van uitkeringen aan de welvaart, besproken in sociaal overleg, in de plaats zullen komen van het stop-go beleid dat terzake over de voorbije 20 jaar gevoerd is. Dit is, wat de kwaliteit van het beleid betreft, potentieel een zeer belangrijke stap vooruit.

Als de sociale partners wensen dat dit nieuwe mechanisme in de praktijk leidt tot méér welvaarstaanpassing dan wat de regering op dit ogenblik programmeert, dan zal het alleszins nodig zijn de werkgelegenheidsgraad aanzienlijk te verhogen, méér dan wat voorzien is in de basisscenario's van de Studiecommissie.

2.2.2. Aanvullende pensioenen: democratiseren

De vraag is echter of dit volstaat. Met andere woorden: hebben we de uitdaging van de vergrijzing succesvol aangepakt wanneer we de gepensioneerden van morgen het pensioenlandschap van vandaag aanbieden? Ik denk van niet. De reden daarvoor is gelegen in het veranderde verwachtingspatroon van de gepensioneerden ten aanzien van wat een volwaardig pensioen moet zijn.

Voor de actieve senioren van vandaag betekent de pensionering de voortzetting of zelfs het begin van heel wat activiteiten, waarvoor voldoende koopkracht nodig is, terwijl de gepensioneerde van 30 jaar geleden inzake activiteiten en persoonlijke projecten een veel bescheidener aspiratie had. Tegelijkertijd leidt de individualisering van de pensioenen ertoe dat er veel meer pensioenen van het type “alleenstaande” zullen zijn en veel minder “gezinspensioenen”: alhoewel de gepensioneerde koppels van de toekomst in absolute termen gemiddeld een veel hoger pensioeninkomen zullen hebben

dan de gepensioneerde koppels van vandaag, zal hun gemiddelde pensioeninkomen in verhouding tot het laatst verdiende loon wel dalen.

Ik ben dan ook van mening dat de pensioenen van morgen niet de pensioenen van vandaag mogen zijn. Zij zullen beter moeten zijn. We moeten ambitieuzer durven zijn.

Het is op dit punt dat de aanvullende pensioenen een nuttige sociale rol kunnen spelen. Daarom heb ik zoveel belang gehecht aan de Wet op de Aanvullende Pensioenen, die ervoor zorgt dat het aanvullende pensioen uit de sfeer van de individuele verloning wordt gehaald en een instrument wordt van een aanvullend *pensioen*beleid, dat voor iedereen toegankelijk is.

De eerste reacties op de WAP zijn gunstig. We zien namelijk dat sedert de bekendmaking van de grote lijnen van de WAP het aantal werknemers dat toegang heeft tot een aanvullend pensioen al is opgelopen van 900.000 naar 1,3 miljoen. Dit is een stijging van één derde naar de helft van alle werknemers uit de privé-sector. Tal van sectoren hebben de nieuwe regels al verwerkt in hun CAO's, anderen zijn hierover aan het onderhandelen.

De Studiecommissie voor de Vergrijzing heeft ook aandacht besteed aan het belang van aanvullende pensioenen. Uit de simulaties blijkt hoe cruciaal belangrijk deze aanvulling kan worden als we de "vervangingsratio" van het pensioen t.o.v. het verdiende loon willen verbeteren. Het is vanzelfsprekend aan de sociale partners om hun agenda voor de komende interprofessionele onderhandelingen vast te leggen. Aanvullende pensioenen zijn op de eerste plaats een sectoraal thema. In het licht van de simulaties van de Studiecommissie, stelt zich toch de vraag of het verder aanmoedigen van aanvullende pensioenvorming ook geen aandachtspunt kan zijn in het komende interprofessionele overleg.

2.3. *Werk: van een gesloten arbeidsmarkt een open en dynamische arbeidsmarkt maken*

We kunnen sociaal de lat hoog leggen, als we de lat ook hoog leggen inzake jobs. De Studiecommissie Vergrijzing heeft op vraag van de regering ook op dit punt rekenwerk verricht: als we erin zouden slagen om de werkgelegenheidsgraad tegen 2030 met 2,5% *extra* te verhogen (in vergelijking met het referentiescenario van de Studiecommissie, of tot 71% van de bevolking op arbeidsleeftijd), dan stijgen de sociale uitgaven netto niet met 3,4% van het BNP maar slechts met 2,5% van het BNP: de netto-factuur van de vergrijzing daalt dan met 1/3. De Studiecommissie gaat ervan uit dat dit met name zou gebeuren via een verhoging van de werkgelegenheidsgraad bij de 55-plussers met 12,8 procentpunt, tot 55,2% in 2030. De werkloosheidsgraad zou dan in 2030 niet 7,5% van de beroepsbevolking bedragen maar 6,1%.

Opgemerkt dient te worden dat zelfs het referentiescenario van de Studiecommissie een dynamische arbeidsmarkt veronderstelt. Wie denkt dat de werkloosheid "spontaan" zal dalen omdat de bevolking op arbeidsleeftijd krimpt onderschat de hardnekkigheid van de werkloosheid. *Als we inzake werkgelegenheid niet resoluut kiezen voor een andere denkwijze, dan is zelfs het basisscenario van de Studiecommissie moeilijk haalbaar.*

De wijze waarop we denken over arbeidsmarktbeleid en werkloosheid is nog in belangrijke mate gedetermineerd door onze ervaring van de jaren '80. In de jaren '80 steeg de beroepsbevolking vrij sterk als gevolg van demografische trends en door de stijgende participatie van de vrouwen op de arbeidsmarkt. De jobgroei was onvoldoende om dit aanbod te absorberen, met een stijgende werkloosheid, vooral onder jongeren, tot gevolg. Het logische arbeidsmarkt-recept was om de beschikbare arbeid te gaan herverdelen, of beter, te rantsoeneren. Er heeft indertijd een mentaliteitswijziging plaatsgevonden waarbij ouderen een stapje terug zetten ten voordele van werkloze jongeren. Dat was de logica van het brugpensioen. Ook het beperken van de overuren paste in dit beleid. Tegelijkertijd was er weinig aandacht voor de begeleiding en mobilisatie van de snel aangroeiende groep werklozen, en nog minder voor de mobilisatie van diegenen die niet aan het werk waren maar ook niet werkloos.

Vanaf 2010 zal de beroepsbevolking als gevolg van de vergrijzing dalen. Enigszins lapidair gesteld zal dit betekenen dat we met minder mensen, meer werk zullen moeten gaan verzetten, in de veronderstelling dat de werkgelegenheid blijft groeien. Dit betekent tevens dat de logica van een aantal maatregelen uit de jaren '80 en '90 niet meer opgaat. Vandaar dat het nodig is dat ook een aantal opvattingen over de arbeidsmarkt zouden moeten wijzigen.

Wil dat dan zeggen dat we het bord moeten schoonvegen en pleiten voor deregulering inzake arbeidstijden? Wil dit zeggen dat we tegen de mensen gaan zeggen, werk maar 's zondags en werk maar 's nachts? Neen. Dat zou niet enkel niet slim zijn, maar sociaal zelfs contraproductief. We wensen net een zekere collectieve ritmiek in de samenleving, omdat dit er voor zorgt dat mensen ruimte hebben om met elkaar te leven (en niet naast elkaar). Verder leg ik uit waarom ik het in een vergrijzende samenleving belangrijk vind om buurtwinkels leefbaar te houden, en dus het principe van de zondagsrust *niet* in vraag te stellen. Wat ik wel zeg is dat we de gangbare recepten uit het verleden, moeten durven oprispen. Wat ik wil zeggen is dat we van een aantal vastgeroeste opvattingen over de arbeidsmarkt moeten trachten te ontroesten, ook en vooral in de hoofden van de mensen.

Ik wil hier enkele voorbeelden geven. Ondernemingen investeren met heel wat schroom in opleidingen van hun (jonge) werknemers, vertrekkend van de vrees dat 'human capital' voetjes heeft. Deze opvatting vertrekt van de onderliggende mentaliteit dat een werknemer het 'best' bij één en dezelfde werkgever blijft werken. Ook werknemers denken nog veel in termen van een job, terwijl het denken in termen van een loopbaan, inclusief een einde loopbaan, heel wat jobzekerheid kan wegnemen. We zouden de switch moeten kunnen maken van jobzekerheid naar loopbaanzekerheid.

Ook de manier waarop we met talenten omgaan op onze arbeidsmarkt is nogal rigide. Het initiële diploma van een werknemer blijft dominant, terwijl competenties die mensen door hun ervaring hebben opgebouwd weinig worden meegerekend. Kennis opgedaan op het werk verdient ook erkenning door diploma's. En die diploma's moeten ook tellen bij aanwervingen. Omdat mensen dikwijls méér in hun mars hebben dan hun eerste diploma laat vermoeden. Omdat bedrijven geen enkele bekwaamheid, geen enkel talent, over het hoofd mogen zien. Omdat het louter erkennen van schoolse kennis onvermijdelijk leidt tot oogkleppen in de bedrijven, tot conservatisme in de arbeidsmarkt, tot uitsluiting van mensen. "Elders verworven competenties valoriseren" moet in het Vlaanderen van morgen méér zijn dan schone woorden op conferenties. Het is een dwingende opdracht voor de Vlaamse en de federale regering samen. Overheden zouden daarin als werkgever trouwens zélf het voorbeeld moeten geven.

Ook wat overuren betreft blijven we veelal bij het adagio dat overuren slecht zijn want dat hiermee de job van een ander wordt ingenomen. Feit is dat nogal wat overuren momenteel in het zwart gebeuren en sommige mensen overuren wensen te presteren. Ik pleit niet voor een naïeve veralgemening, en ook niet voor uniforme oplossingen. Het is ook niet zo dat overuren vandaag onmogelijk zijn, noch dat er zeer weinig gepresteerd worden. Maar een bezinning over de regelgeving is wel aangewezen. Hier ligt m.i. een opdracht voor het sectoraal overleg, dat best kan inspelen op de eigen sectorale realiteiten.

Natuurlijk zijn er geen mirakelformules om de werkgelegenheidsgraad te verhogen. Jobs komen niet tot stand door het schrijven van wetten en koninklijke besluiten. Maar het is ook niet waar dat de regeringen machteloos zijn. Er zijn landen in Europa waar veel meer mensen aan het werk zijn dan in België, landen met fatsoenlijke welvaartsvoorzieningen, betere welvaartsvoorzieningen zelfs dan bij ons: landen zoals Denemarken en Zweden... Het verschil tussen ons en die landen is alleen maar een kwestie van politieke keuzes. Het maken van die politieke keuzes vergt durf, en het wachten op de resultaten geduld. Ik geef een voorbeeld: in die landen waar méér mensen aan het werk zijn, bestaat een rijke opvatting over de rechten van werkloze mensen: ze hebben niet alleen recht op geld, maar ook op hulp, op begeleiding. En tegenover dat recht staat de plicht om met de geboden hulp ook iets aan te vangen. Wij van onze kant hadden een armzalige opvatting over de rechten van werklozen: recht op geld, ja; recht op hulp, neen. We hadden ook een bekrompen opvatting over

hun plichten: men controleerde bijna niemand, maar de groepen die men wel viseerde, werden zeer brutaal aangepakt. Daar gaan we nu verandering in brengen. Omdat we geloven in een rijke opvatting over rechten en plichten. Op termijn – niet binnen enkele maanden, maar binnen enkele jaren – leidt dergelijke rijke benadering ook tot een veel dynamischer arbeidsaanbod, en zo tot meer jobs. Een grondige aanpak is altijd een aanpak op termijn.

Het is belangrijk om de doelstelling van een verhoogde algemene activiteitsgraad goed te begrijpen en in een breed kader te plaatsen. In een historisch perspectief is onze samenleving vandaag reeds een bijzonder actieve samenleving - tenminste wanneer het gaat om de leeftijdsgroep van 25 tot 44 jaar. Voor deze groep ligt de werkgelegenheidsgraad in België namelijk met 82% bijna 5 procentpunten boven het Europese gemiddelde. Nooit eerder gingen zoveel mensen - mannen en vrouwen - buitenshuis werken. Daar hangt een sociaal-economische cultuur mee samen, waarin zoveel mogelijk productiviteit, energie en creativiteit wordt geperst uit mensen in die leeftijdsklasse, terwijl velen boven de 50 afhaken of gedumpt worden. Dit model is moeilijk vol te houden, niet alleen of zelfs niet zozeer om financiële redenen, maar om meer fundamentele redenen van sociale samenhang. Een samenleving waarin dergelijke scherpe scheidingslijn bestaat tussen hyperactieven aan de ene kant en totaal niet-actieven aan de andere kant, biedt geen gezond en duurzaam draagvlak voor de sociale uitdagingen. Het is het model van de "overspannen" welvaartsstaat. Ik pleit daarentegen voor een ontspannen actieve welvaartsstaat, gebaseerd op een arbeidsbestel dat mensen makkelijker dan vroeger toelaat in en uit de arbeidsmarkt te stappen om zorgtaken op te nemen, om zichzelf bij te scholen, of gewoon om even bij te tanken. Dit model is echter niet mogelijk als de gemiddelde loopbaan niet de facto verlengd wordt. Dit wordt één van de grootste uitdagingen voor het Belgische sociale beleid.

Ik heb het thema van het "einde van de loopbaan" onomkeerbaar op de agenda gezet voor de tweede helft van dit jaar, maar omdat ik hierover een open overleg wil voeren, wens ik vandaag geen concrete voorstellen te doen. Natuurlijk pleit ik er niet voor dat we na ons 65e jaar blijven werken. De werkelijke leeftijd waarop mensen in België nu een punt achter hun loopbaan zetten is gemiddeld 58 jaar. Velen haken vroeger af. Het is een vicieuze cirkel, die op verschillende punten doorbroken moet worden, onder meer wat betreft de kwaliteit van het werk dat men aanbiedt voor 55-plussers.

We moeten ook durven experimenteren: het voorbeeld van de dienstencheques.

2.4 Gezondheidszorg en zorg: behouden als gemeenschapsvoorziening, aanpassen aan nieuwe behoeften

Naast pensioenen zullen we vooral oog moeten hebben voor de stijgende uitgaven in de gezondheidszorg. De vraag naar zorg zal immers door het snel stijgend aantal hoogbejaarden toenemen. Dat vooruitzicht roept vragen op naar de beschikbaarheid en betaalbaarheid van zorg. Mensen maken zich ongerust. Wie gaat er voor mij zorgen als ik afhankelijk word? Gaat er plaats zijn in een serviceflat? Zal ik het kunnen betalen? Zal ik mijn huis moeten verkopen? Zal ik hulp moeten vragen aan mijn kinderen?

Het zijn pertinente vragen die een duidelijk politiek antwoord vereisen. Ik wens niet dat het vooruitzicht op de oude dag een bron van angst is. Dat kunnen we alleen vermijden indien we een aantal lacunes invullen en knelpunten oplossen.

2.4.1. Behoeften beter inschatten

Om te beginnen moeten we zeer dringend ons gebrek aan kennis bijwerken. Zo ontbreekt het ons aan cijfermateriaal om uitspraken te kunnen doen over de compressie van morbiditeit en afhankelijkheid, waar Bea Cantillon al even naar verwees, en waar ik straks nog op terugkom. De gezondheidsenquêtes die we pas sinds 1997 uitvoeren, leveren daarvoor noodzakelijk materiaal. Maar door de kleine aantallen van hoogbejaarden in deze enquêtes, zijn de gegevens van 1997 en 2001 onvoldoende representatief. Ik heb in mijn vorig ministerschap dan ook beslist om in de volgende

enquêtes, dat is vanaf dit jaar, te zorgen voor een bijkomende steekproef specifiek gericht op ouderen.

Wij zijn ook niet goed in staat om betrouwbare voorspellingen te doen over de zorgbehoefte in de nabije toekomst. Het aantal experts in de administraties is beperkt, zij vinden mekaar nog te weinig en er is veel te weinig geïnvesteerd in wetenschappelijk onderzoek. Wij hebben daardoor een achterstand opgelopen in vergelijking met een aantal buurlanden. Dat is een ernstige handicap voor een onderbouwd ouderenzorgbeleid.

2.4.2. Aanbod afstemmen op de behoeften

Een tweede opdracht in de gezondheidszorg ligt op het vlak van afstemming van het aanbod op de behoefte. Zo gaan we onmiskenbaar meer nood hebben aan eerstelijnszorg. Iedereen is het erover eens dat we meer moeten investeren in thuiszorg, want mensen willen zo lang mogelijk in hun vertrouwde omgeving blijven. Maar, het aantal actieve huisartsen neemt af, er is een tekort in het aantal uren huishulp dat de Vlaamse gemeenschap financiert (waardoor de druk op de residentiële sector verhoogt), de samenwerking in de thuiszorg komt nog niet genoeg van de grond, er is nog geen goed uitgebouwd aanbod aan ergotherapeutisch advies in de thussituatie, enzovoort.

Terwijl de zorg voor een thuiswonende zorgafhankelijke oudere erg belastend kan zijn voor de partner, de kinderen, de burens, is er toch nog te weinig ondersteuning van de mantelzorg. De nood aan flexibele opvangvormen om de familie tijdelijk te ontlasten is groot en er is nog te weinig samenwerking tussen instellingen en thuiszorg. Via de ontwikkeling van een lokale diensteneconomie kunnen gemeentebesturen hier een zeer actieve rol spelen.

Bij de vorming van de nieuwe Vlaamse Regering zal men ook keuzes moeten maken m.b.t. de toekomst van het Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden – het VIPA. Maar ook inzake de omkadering in de rusthuizen blijft er een weg af te leggen. Indien we niet verder gaan met de zogenaamde reconversie van rusthuisbedden in beter omkaderde rust- en verzorgingstehuizen zullen in België tegen 2007 30.000 zwaar zorgbehoevenden in een rusthuisbed verblijven. Dit zou leiden tot een onaanvaardbaar tekort in kwaliteit van zorg.

Het ziekenhuisaanbod past zich niet snel genoeg aan aan de zorgbehoefte door vergrijzing. We hebben teveel ziekenhuisbedden voor kinderen, te weinig voor geriatrische patiënten. We hebben globaal een te ruim aanbod voor acute, gespecialiseerde zorg en te weinig voor geriatrische zorg en revalidatie. We hebben teveel artsen, maar weinig geriateren.

Er zullen dus keuzes moeten worden gemaakt en die zijn niet gemakkelijk: keuzes in de prioriteiten die binnen de groeionorm voor de ziekteverzekering worden gemaakt, bijvoorbeeld. Keuzes die kunnen ingaan tegen bestaande belangen.

2.4.3. Meer efficiëntie in de uitgaven

Ook met betrekking tot de uitgaven zullen dergelijke keuzes moeten worden gemaakt. We hebben er immers nog meer dan vroeger alle belang bij dat er geen middelen verloren gaan door inefficiëntie. Dat is de derde fundamentele uitdaging in de gezondheidszorg. Een bekend probleem is de sterke stijging van de uitgaven voor geneesmiddelen. Halfweg 2003 lagen die meer dan 10% hoger dan het jaar voordien. Voor een stukje ligt dat aan mij. Ik heb in 2002 een nieuwe procedure ingevoerd voor de terugbetaling van geneesmiddelen waardoor innovatieve medicamenten veel sneller terugbetaald worden. Die inhaalslag, van meer dan 450 dagen tot maximum 180 dagen heeft in 2003 een inhaalslag veroorzaakt. Maar dat verklaart maar voor een deeltje de uitgavenexplosie. We doen het in België bijvoorbeeld absoluut niet goed op vlak van gebruik van antibiotica. Het verheugt me dat Rudy Demotte daar grote aandacht aan besteedt. Hij heeft ook maatregelen genomen om de groei van de uitgaven voor vetverlagende middelen of statines in de hand te houden. In 2004 wil hij niet meer dan 189 miljoen euro daaraan besteden. Dat wordt hem niet in dank afgenomen door de

farmaceutische industrie. Statines zijn 'blockbusters': producten die zorgen voor een grote verkoop en grote winsten. Het zijn producten waarvan het nut wetenschappelijk is vastgesteld, op voorwaarde dat zij strikt volgens richtlijnen worden toegepast. Daar ligt net de hele uitdaging: er voor zorgen dat de artsen in hun dagelijkse praktijk zo goed mogelijk rekening houden met wat wetenschappelijk als nuttig is vastgesteld in verhouding tot de kosten.

Doelmatigheid in de gezondheidszorg moet hoog op de politieke agenda staan. In 2002 is een eerste aanzet gegeven met de "Agenda 2002 voor de gezondheidszorg", die de basis vormde voor een aantal hervormingen, die de artsen en ziekenhuizen dichter moet brengen bij een zorgvuldige praktijk. De Dienst voor geneeskundige controle werd gemoderniseerd, 'referentiebedragen' zijn ingevoerd voor de kosten van testen die bij een aantal courante ingrepen worden toegepast en een Federaal Kenniscentrum voor de gezondheidszorg is opgericht, dat thans reeds volop actief is. Deze hervormingen roepen controverse en weerstanden op. Nochtans zijn zij in wezen gebaseerd op een vertrouwen in de bekwaamheid van de zorgverstrekkers om zorgvuldig, op basis van wetenschappelijke evidentie, om te gaan met de middelen. Tal van wetenschappelijke beroepsverenigingen zijn daar trouwens klaar voor. Het komt er op aan er voor te zorgen dat deze inzichten ook overal in de praktijk worden vertaald.

Er ligt nog heel veel werk op de plank. De centrale rol van de huisarts staat op de politieke agenda. Er zijn ondertussen al een aantal stappen gezet en er lijkt een (misschien nog te bescheiden) kentering te zijn in de demotivatie voor dit beroep. Sommige artsenorganisaties vinden dat met de ereloonverhogingen de problemen opgelost zijn. Maar structureel zijn we er absoluut nog niet in de huisartsgeneeskunde: er wordt bijvoorbeeld nog te weinig samengewerkt, de chronische zorg is nog onvoldoende geënt op protocollen, de communicatie-uitwisseling is zeker nog niet op punt, de kwaliteit van zorg kan beter. Organisaties zoals de Wetenschappelijke Vereniging van Vlaamse Huisartsen hebben daarvoor goede modellen ontwikkeld. Sommige huisartsenverenigingen stellen zich revindicatief op en eisen meer middelen zonder zich te willen engageren voor een meer efficiënte praktijkvoering. Dat is geen houdbare positie.

We zijn ons ook nog te weinig bewust van de grote prijs die we betalen voor de zeer grote vrijheid in ons gezondheidssysteem. Vandaag is het nog altijd zo dat je om het even met welke klacht om het even waar in ons gezondheidszorgsysteem kan binnenstappen. Sommige specialisten verzetten zich met hand en tand tegen prikkels die de patiënt aanmoedigen om bij voorkeur in eerste instantie beroep te doen op de huisarts. Zij trekken zich niets aan van de bewijzen die er bestaan dat een filtering van de toegang tot gezondheidszorg leidt tot betere gezondheidsresultaten en beroepen zich op de absolute vrijheid van keuze. Het overaanbod aan specialisten creëert vanzelfsprekend een aanbod dat de vraag in de hand werkt. Deze stelling vindt nu een gewillig oor bij de Onafhankelijke ziekenfondsen die, op grond van cijfermateriaal dat ze zelf als onvolledig aangeven, beweren dat een geëchelonnerde gezondheidszorg veel duurder zou zijn. Er is ook nog teveel aanbod van sommige – erg dure – gespecialiseerde diensten in ziekenhuizen. Hebben we echt 150 zware spoeddiensten nodig? Hebben we niet teveel centra voor kankerbehandeling? Of voor intensieve hartbehandelingstechnieken (in België worden bijvoorbeeld zeer veel pacemakers geplaatst). De bevolking maakt daar niet direct een punt van, en is best blij dat er geen wachtlijsten zijn in de acute zorg. Elke prestatie wordt terugbetaald, ook wanneer die eigenlijk overbodig is. Maar de prijs die we daarvoor betalen is hoog. We moeten ons echt de vraag durven stellen of we ons nog die permissiviteit kunnen permitteren.

2.4.4. Betaalbaarheid voor iedereen

Beide vorige punten, de efficiëntie in de uitgaven en een goede afstemming van aanbod op behoefte, zijn essentieel willen we de gezondheidszorg betaalbaar houden voor iedereen.

Betalbaarheid is immers de voorwaarde om de gezondheidszorg, maar ook de ouderenzorg als gemeenschapsvoorziening in stand te houden. Gezondheidszorg en

ouderenzorg zijn immers niet gratis voor patiënten en gebruikers. De persoonlijke kosten kunnen erg oplopen. Bijna 25% van de totale uitgaven voor gezondheidszorg in ons land wordt betaald door de gezinnen zelf of via private verzekeringen. Het gaat om remgelden, supplementen, verblijfskosten in rusthuizen, niet terugbetaalde geneesmiddelen enz. De maximumfactuur in de gezondheidszorg heeft een rem gezet op de wettelijke remgelden. In het eerste jaar, 2002, kregen meer dan 325.000 gezinnen een bijkomende bescherming bovenop de gewone terugbetaling. De maximumfactuur wordt stap voor stap verder uitgebouwd. Voor sommige dure materialen, bijvoorbeeld knieprothesen, geldt de maximumfactuur nog niet, terwijl dat wel al is geregeld voor het materiaal dat tijdens kijkbuisoperaties wordt gebruikt.

Niet medische zorg kan ook erg duur zijn, zowel thuis als in een instelling. Neem bijvoorbeeld de prijs van het rusthuis, die al gemakkelijk boven de 1200 euro per maand oploopt. Ouderen die zwaar zorgbehoevend zijn en een beperkt inkomen hebben, kunnen wel aanspraak maken op een tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden. Het bedrag ervan dekt voor heel wat mensen lang niet alle kosten, voor sommige andere is het uitgekeerde bedrag hoger dan de werkelijk gemaakte kosten. De uitkering krijg je bovendien niet automatisch, ze moet worden aangevraagd en lang niet iedereen is daar goed van op de hoogte. Van recentere datum is de Vlaamse zorgverzekering. Ook daar is er geen band met werkelijk gemaakte kosten en ligt de tegemoetkoming dikwijls ver beneden de werkelijke kost. De zorgverzekering komt wel tussen voor iedereen, ongeacht het inkomen: omwille van dat principe is het aanvaardbaar dat iedereen een verplichte bijdrage levert. Maar die bijdrage, 25 euro per jaar, geldt voor elke volwassene ongeacht diens inkomen. Het is dus een forfaitaire bijdrage. Forfaitaire belastingen of premies zijn onrechtvaardig. Want zij wegen veel zwaarder voor iemand met een laag inkomen. 25 euro is wat mij betreft de grens van het aanvaardbare. Als we de zorgverzekering verder willen ontwikkelen, dan moet dat in functie van draagkracht gebeuren – vanuit belastingmiddelen of via bijdragen die gekoppeld zijn aan de draagkracht. We kunnen ook de tussenkomst laten variëren in functie van de draagkracht van het gezin. Om doelmatig te zijn zou men bovendien rekening moeten houden met de soort en dus de kost van de zorg, zoals Bea Cantillon in haar tussenkomst op dit colloquium heeft gezegd.

Ik onderschrijf dus de bedenkingen van Bea Cantillon op dit punt. Het voorstel dat Steve Stevaert voor *sp.a* gedaan heeft om ook in het kader van de zorgverzekering te evolueren naar een “maximumfactuur” is geen ondoordachte 1 mei-belofte. Het voorstel vormt een mogelijke operationele vertaling van wat Bea Cantillon zegt, vermits de bijdragen (en eventueel ook de uitkeringen) dan rekening zullen houden met de draagkracht en er rekening zal gehouden worden met de soort en kost van de zorg die moet worden aangekocht – wat een essentieel punt is in het betoog van Bea. Ook de middelen die we vandaag al besteden aan de tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden zouden overigens via dergelijk mechanisme efficiënter kunnen worden ingezet. We beseffen goed dat een en ander niet op korte termijn kan gerealiseerd worden, en veel studiewerk en fazegewijze invoering veronderstelt.

2.4.5. De houdbaarheid van gezondheidszorg en ouderenzorg als gemeenschapsvoorziening

Zoals ik hoger zei, gaat de Studiecommissie voor de Vergrijzing ervan uit dat de publieke uitgaven voor gezondheidszorg vanaf het jaar 2008 met 2,8% reëel (zonder inflatie dus) zouden stijgen. Vertaald in een groeinorm voor de ziekteverzekering komen we dan vanaf 2008 op ongeveer 3%. Vermits dit hoger is dan het groeiritm van het binnenlands product (geraamd op 1,9%), betekent dat we ook de komende decennia een deel van de welvaartstijging zullen vrijmaken voor gezondheids- en ouderenzorg. Dat is ook verantwoord: het is evident dat we met de vergrijzing meer nood hebben aan zorg. Bovendien wijst de Studiecommissie er terecht op dat de zorgsector zelf ook bijdraagt tot de welvaart door het scheppen van nieuwe jobs.

Maar 3% is wel een stuk lager dan de huidige groeinorm van 4,5% die van toepassing is gedurende de vier jaar van deze legislatuur. Om er voor te zorgen dat de gezondheidszorg een solidaire gemeenschapsvoorziening blijft, ligt het voor de hand dat

niet alleen het groeiritme van de uitgaven van de ziekteverzekering, met andere woorden dat wat wordt terugbetaald, wordt beheerst, maar ook het groeiritme van de totale consumptie. Sommigen menen dat het volstaat om de publieke uitgavengroei te beperken door meer private financiering. Zieken moeten dan meer uit eigen zak betalen, ofwel moet men een bijkomende ziektekostenpolis afsluiten bij een privé-verzekering. De premie voor een private polis hangt niet af van het inkomen, maar van leeftijd en gezondheidstoestand. Wie jong, gezond en welstellend is zal daar geen problemen mee hebben, wie ziek is daarentegen zal helemaal geen polis kunnen krijgen. Het spreekt voor zich dat ik weiger in een dergelijk scenario mee te stappen.

Is het haalbaar om de uitgavenstijging in de gezondheidszorg tegen 2008 terug te brengen tot een cijfer in de buurt van 3%? Ja. Als doortastend wordt ingegrepen op de knelpunten die ik heb vermeld: het overaanbod aan specialisten en gespecialiseerde diensten; het wegwerken van niet efficiënte zorg en het verhogen van de doelmatigheid; meer accent op andere vormen dan de betaling per prestatie; het afrekenen op kwaliteit in plaats van op productie; meer verantwoording vragen voor de geleverde zorg in het licht van wetenschappelijke evidentie en ook beroep durven doen op de verantwoordelijkheid van patiënten. Het moduleren van remgelden moet daarbij worden aangewend als prikkel om op de juiste plaats beroep te doen op zorg.

Die ingrepen moeten nu gebeuren. De extra ruimte die de begrotingsnorm van 4,5% schept in de ziekteverzekering moet worden aangewend om op enkele domeinen een inhaaloperatie te realiseren. Concreet denk ik aan de dringende reconversie van rusthuisbedden in rust- en verzorgingsbedden, aan de versterking van de eerstelijns-, de thuis- en de geestelijke gezondheidszorg; aan een betere uitbouw van de revalidatiezorg. Ook het probleem van onderfinanciering van de ziekenhuizen die nu wordt gecompenseerd door het nutteloos opdrijven van prestaties moet worden aangepakt. De ideeën omtrent een geïntegreerde organisatie van medische zorg in de ziekenhuizen, die door erector Dillemans werden ontwikkeld in het kader van de "Agenda 2002 voor de gezondheidszorg", verdienen in dat verband om van onder het stof te worden gehaald.

3. Een warme samenleving, waarin iedereen mee kan genieten van het succes

Actief ouder worden

We willen van de vergrijzing echt een succes maken: het is immers de taak van elke maatschappij dat mensen, alle mensen, "lang en gelukkig" kunnen leven.

Actief ouder worden is daarvan de concrete invulling. Actief ouder worden is betrokken blijven bij het maatschappelijk gebeuren, actieve sport-, vrije tijd en cultuurbeleving, sociale contacten, blijven leren, vrijwilligerswerk, betrokkenheid in politiek... Op pensioen zijn houdt immers een waaier van nieuwe mogelijkheden in voor een zinvolle invulling van het dagelijks bestaan. Die mogelijkheden aangrijpen draagt er onder meer toe bij dat mensen niet vereenzamen – één van de grootste bedreigingen voor de levenskwaliteit – en dat ze fysiek en geestelijk gezond blijven. De uitdaging bestaat er in om *iedereen* de kans te geven om maximaal gebruik te maken van de mogelijkheid om actief ouder te worden. Hoe kunnen we er voor zorgen dat iedereen maximale kansen krijgt om deel te hebben aan wat ik de *verzilvering* noem *van de vergrijzing*, op individueel én op maatschappelijk vlak?

Langer leven in goede gezondheid?

Actief ouder worden is echter alleen maar mogelijk omdat we ook langer in goede gezondheid leven. De gestegen levensverwachting gaat namelijk gepaard met een stijgend aantal jaren in goede gezondheid. Een belangrijke bedenking hierbij betreft de zogenaamde 'compressie van morbiditeit en hindernissen'. Naarmate men ouder wordt, neemt het risico van ziekte en hindernissen toe. Problemen met het gehoor, het zien,

de gewrichten of verwikkelingen van bijvoorbeeld suikerziekte leiden tot een vermindering van verplaatsingsmogelijkheden waardoor men meer en meer aan huis gebonden is. In een verdere fase ontstaat afhankelijkheid voor activiteiten van het dagelijks leven en kan er zelfs bedlegerigheid ontstaan. Ongeveer de helft van de 85-plussers heeft bijvoorbeeld problemen met verplaatsingen. De hamvraag is nu of, met de gestegen levensverwachting, de leeftijd waarop men ziek of afhankelijk wordt ook toeneemt en of dit even snel gebeurt. In de gerontologische wetenschap gaat men er van uit dat die leeftijd sneller stijgt dan de levensverwachting. Daarom spreekt men van 'compressie', het samendrukken van de periode van minder goede levenskwaliteit. Momenteel blijkt dit fenomeen nog niet uit de Belgische cijfers, integendeel zelfs, er lijkt eerder sprake van een toename van de periode van mindere levenskwaliteit. Ik moet er meteen bij zeggen dat we in ons land nog over weinig materiaal beschikken, zoals ik eerder al zei, om hierover valide uitspraken te doen.

In dit verband mogen we niet voorbijgaan aan de sociale ongelijkheid in het aantal levensjaren in goede kwaliteit. Uit het rapport 'Gezondheidsverwachting volgens socio-economische gradiënt in België' van het WIV (Wetenschappelijk Instituut voor Volksgezondheid) blijken aanzienlijke verschillen te bestaan naargelang het opleidingsniveau, en dit zowel wat betreft levensverwachting als wat betreft het aantal te verwachten jaren in goede dan wel slechte gezondheid. Zo blijkt bij voorbeeld dat op de leeftijd van 25 jaar de 20% mannen met laagste scholingsgraad 27,4 levensjaren in goed ervaren gezondheid en 15,8 levensjaren in slecht ervaren gezondheid mogen verwachten terwijl dit voor de 20% mannen met de hoogste scholingsgraad respectievelijk 42,5 en 3,9 bedraagt. Voor vrouwen worden gelijkaardige verschillen vastgesteld. Die ongelijkheid heeft de neiging om nog toe te nemen. Sociale klasse speelt dus een grote rol in de kwaliteit en de duur van het leven na het pensioen. De kwaliteit van de arbeid tijdens de actieve levensfase en de levensstijl (zoals rookgedrag) zijn voorbeelden van factoren die de ongelijkheid inzake gezondheid verklaren. Inkomen, het al dan niet bezitten van een eigen woning, maar ook bijvoorbeeld het cultureel kapitaal, hebben een invloed op de manier waarop de oude dag kan worden ingevuld.

Gemeenschapsvoorzieningen zorgen voor gelijke kansen om actief oud te worden en te zijn

Die ongelijkheden moeten we overstijgen en bestrijden. We moeten er voor zorgen dat *iedereen* de kans krijgt om maximaal gebruik te maken van mogelijkheden voor een actieve oude dag. Dit vereist dat de gemeenschap die mogelijkheden aanbiedt of toegankelijk maakt. Er is een sterke samenhang tussen de graad van maatschappelijke participatie (van zorgen voor kleinkinderen, deelnemen aan groepsreizen en culturele activiteiten tot opgenomen zijn in de kaartclub) en de kwaliteit van de oude dag.

Er ligt een hele opdracht bij de diverse overheden om er voor te zorgen dat in de diverse domeinen van het maatschappelijk leven ouderen actief kunnen participeren en dat drempels worden weggewerkt. Ik denk hier bijvoorbeeld concreet aan sport, vrijetijdsbeleving, cultuur, levenslang leren, toegankelijkheid van natuurvoorzieningen. Maar ook aan wonen, gezondheidsbevordering, de beschikbaarheid van diensten en gratis openbaar vervoer voor senioren.

3.1. Preventie

Vooreerst kan een actief preventief beleid, reeds lang voor de pensioenleeftijd, wezenlijk bijdragen tot meer levensjaren in goede gezondheid.

En ook op dit vlak valt er nog heel wat te doen. Het beleid is naar mijn mening nog te gefractioneerd, via projecten en acties op korte termijn, er wordt te weinig in geïnvesteerd, men kan vragen stellen bij de slagkracht van de LOGO's, er is ook te weinig aandacht voor de meer structurele aspecten van preventie (bv. veilige woonomgeving en verkeer, arbeidsveiligheid...). Zeer belangrijk is dat op alle domeinen tegelijk wordt gewerkt.

Efficiënte preventie vereist een goed samenspel van overheid en maatschappelijk middenveld. Zowel lokale besturen als ziekenfondsen kunnen een drijvende kracht zijn voor concrete initiatieven. De Vlaamse Gemeenschap zou het kader moeten uittekenen en de doelstellingen vooropstellen. Ze moet ook zorgen voor de ondersteunende expertise. Ook de sociale partners hebben een verantwoordelijkheid inzake preventie. De Vlaamse Gemeenschap zou dan ook de sociale partners, de ziekenfondsen en de lokale besturen veel nauwer moeten betrekken bij haar preventiebeleid. Ik denk hier aan het aangaan van convenanten voor acties die zorgen voor een concrete vertaling op het terrein van de vooropgestelde doelstellingen.

Ook op oudere leeftijd blijft preventie uitermate belangrijk. Preventie moet bijvoorbeeld inspelen op risico's die catastrofale gevolgen kunnen hebben. Nog teveel ouderen worden geconfronteerd met een heupbeenbreuk, levensbedreigend voor een oudere en dikwijls zeer invaliderend. Veiligheidstips (bijvoorbeeld het verwijderen van losliggende matjes), installeren van slaapkamerverlichting die automatisch aangaat bij het verlaten van het bed en verminderen van het gebruik van slaapmiddelen zijn relatief eenvoudige ingrepen die heel wat leed kunnen voorkomen. Eenvoudige aanpassingen in huis, zoals handgrepen, aanpassen van drempels en trapeuningen, aanbrengen van veilige stopcontacten kunnen worden uitgevoerd vanuit sociale economieprojecten. Ziekenfondsen, huisartsen en thuiszorginitiatieven moeten daar vlot kunnen naar verwijzen.

3.2. Woonbeleid

Een tweede terrein waarop we ervoor kunnen zorgen dat de vergrijzing verzilverd wordt, is het woonbeleid.

De laatste jaren is de kennis over levensbestendig bouwen aanzienlijk toegenomen. De 'domotica', elektronische toepassingen in de woning die de oudere helpen om de ongemakken van verminderde mogelijkheden te overwinnen, evolueert snel en wordt steeds toegankelijker qua prijs. Dit biedt kansen voor nogal wat mensen die nu noodgedwongen beslissen om naar een rusthuis te gaan, omdat hun woning niet aangepast is om er ondanks een aantal belemmeringen te kunnen blijven wonen. Het concept levensbestendig wonen dringt eveneens stilaan door in de wereld van de woningbouw en –renovatie, ook in de sociale huisvesting. Maar het gaat allemaal nog te traag. In de versnelling van dit proces kan de sociale huisvesting een voorbeeld zijn.

Een ander aspect in verband met wonen is het fenomeen dat het huis te groot is wanneer de kinderen het huis uit zijn. Ook hier zijn er heel wat creatieve mogelijkheden voor de huisvestingsmaatschappijen. Concepten zoals het verbouwen van woningen tot zogenaamde kangoeroewoningen of duplexen kunnen tegen een relatief matige investeringsprijs nieuwe woningruimte tot stand brengen en tegelijk ouderen toelaten om veel langer in hun eigen huis te blijven wonen. Indien dit verstandig wordt aangepakt, kan dit de behoefte aan bijkomende rusthuisbedden matigen.

Ouderen mogen ook niet langer voor de verscheurende keuze worden geplaatst om de eigen (zuurverdiende) woning van de hand te moeten doen – en dus de eigen kinderen te onterven – teneinde het rusthuis te kunnen betalen. Huisvestingsmaatschappijen en sociale verhuurkantoren kunnen hier een belangrijke rol spelen via een systeem waarbij de woning in beheer wordt gebracht van de maatschappij of het kantoor die ze aan derden kan verhuren in ruil voor een aangepaste (kleinere) woning of waarbij de huuropbrengsten worden gebruikt voor de betaling van de rusthuisfactuur. Dit idee voegt zich bij de decretale opdracht voor huisvestingsmaatschappijen om een bepaald percentage van de nieuwe woningen te bouwen voor zorgbehoevende bejaarden.

3.3. (Lokale) diensteneconomie

Een laatste voorbeeld waarmee we ouderen een plaats kunnen bieden in onze samenleving, is de diensteneconomie. Ouder worden brengt voor een aantal mensen hindernissen mee met praktische problemen. Kleine herstellingen, opnieuw behangen, onderhoud van de moestuin, inkopen doen wordt wat moeilijker, zeker wanneer

buurtwinkels verdwijnen of wanneer de openbare ruimte niet is afgestemd op mensen die wat trager en moeizamer bewegen. Senioren kunnen of willen niet altijd beroep doen op hun kinderen of burens, want dat maakt hen afhankelijk. De vlotte beschikbaarheid van buurtdiensten aan een betaalbare prijs is hiervoor de aangewezen oplossing. Hier liggen nog ettelijke kansen om zinvol werk te creëren: diensten voor boodschappen, strijken, maaltijden, poetsen bijvoorbeeld of de mindermobielen centrale. De dienstencheques maken het mogelijk om dit aan haalbare prijzen aan te bieden. Gemeenten kunnen daar een zeer actieve rol in spelen.

[In Vilvoorde wordt bijvoorbeeld een Vilvoords Zilverpunt opgericht dat als sociaal economieproject een reeks diensten gaat aanbieden via de dienstencheques.]

Wat aan lokale diensteneconomie bestaat, mag echter niet afgebouwd worden. Dat is één van de belangrijkste redenen waarom ik voorstander ben van het behoud van het principe van de zondagsrust. Dat principe opgeven maakt het voor kleine winkeliers bijzonder moeilijk om overeind te blijven in de concurrentiestrijd.

4. Alle betrokkenen mobiliseren

4.5. Lokale zilverplannen

Niet alleen inzake nabijheid van buurtdiensten of inzake woonbeleid kunnen gemeenten een belangrijke rol spelen. Er zijn heel wat mogelijkheden, er is ruimte voor creativiteit. Het komt er op aan die creativiteit de volle ruimte te geven, experimenten te lanceren, voorbeeldprojecten op te zetten, te sensibiliseren. Het is dan ook van belang dat de lokale besturen worden geprikkeld. Het decreet dat op initiatief van Ria Van Den Heuvel onlangs goedgekeurd werd in het Vlaams Parlement, kan een belangrijke stimulans zijn voor een planmatig lokaal ouderenbeleid en geeft een invulling aan ons idee voor een lokaal zilverplan voor elke gemeente.

De Vlaamse Gemeenschap moet immers voor technische en financiële ondersteuning zorgen ten behoeve van de gemeenten zodat die samen met de senioren een beleid kunnen uittekenen voor een samenleving waar echt plaats gemaakt wordt voor de ouderen.

Belangrijk in deze is ook dat ervaringen, kennis en expertise worden uitgewisseld. De goede praktijken en frisse ideeën van de ene gemeente moeten inspirerend zijn voor de andere.

[vb. Oostende stuurde een team ergotherapeuten op pad om bij ouderen op bezoek te gaan om te kijken waar hun woning zou kunnen aangepast worden met kleine ingrepen die wel het verschil maken tussen thuisblijven of moeten verhuizen naar een rusthuis, vb. handgrepen in het toilet, vastmaken van een tapijt, ...]

4.6. De Interministeriële Conferentie (IMC) en het oprichten van een "taskforce"

Maar niet alleen op het laagste bestuurlijke niveau, ook op het hoogste zullen we de krachten moeten bundelen om van de vergrijzing een succes te maken.

De snelle vergrijzing dwingt tot fundamentele hervormingen. De federale Regering zal tegen de zomer over een belangrijk arsenaal aan nieuwe gegevens en inzichten beschikken en moet op basis daarvan de beslissingen nemen die een duurzame verzilvering van de vergrijzing verzekeren.

Om van een vergrijzende samenleving een warme samenleving te maken, moeten inspanningen worden geleverd op alle beleidsniveaus. In elke regering dient één minister een coördinerende verantwoordelijkheid te krijgen voor het vergrijzingbeleid. Deze ministers moeten de kern en de motor vormen van de Interministeriële Conferentie voor het Ouderenbeleid. Het idee van een Interministeriële Conferentie voor het Ouderenbeleid werd tijdens de vorige legislatuur principieel aanvaard; ze zou nu met voldoende politiek gewicht van start moeten gaan. De Conferentie moet kunnen

rekenen op een sterke ondersteuning vanuit de verschillende administraties met nadrukkelijk engagement vanwege de topambtenaren. Gegeven onze huidige, complexe staatsstructuur is dergelijke formule een absolute noodzaak. Dergelijke samenwerkingsvorm moet echter niet tot meer uniformiteit leiden in het beleid; dat zou contraproductief zijn. Ik denk integendeel dat in het beleid meer ruimte nodig is voor diversiteit qua behoeften en benaderingen van de deelgebieden. De Interministeriële Conferentie moet de gemeenschappelijke doelstellingen afbakenen voor een geïntegreerd ouderenbeleid en indicatoren aangeven die toelaten de vooruitgang in het beleid te meten. Elke regering kan er binnen het kader van die doelstellingen vanuit zijn autonomie op een flexibele wijze invulling aan geven.

5. Besluit: conservatisme is geen optie

Tot besluit wil ik nog eens terugkomen op de vergelijking met de uitbreiding van de Europese Unie die ik in het begin reeds maakte.

Die uitbreiding brengt zorgen mee, maar ook kansen. Net zoals de vergrijzing. Als we die kansen willen waarmaken, dan is conservatisme geen optie.

Zowel inzake de Europese uitbreiding als inzake de vergrijzing, is de arbeidsmarkt cruciaal om de kansen met beide handen te grijpen en overweg te kunnen met de uitdagingen.

VERGRIJZING VAN DE SAMENLEVING: EEN POSITIEVE AANPAK GRAAG

Xavier Verboven
Algemeen Belgisch Vakverbond (ABVV)

De sociaal politieke agenda voor het overleg tijdens het najaar zal ongemeen druk en belangrijk zijn: onderhandelingen over een nieuwe IPA waarbij ook het eindeloopbaan-debat aan bod zal komen en overleg over de financiering van de sociale zekerheid en over de voorbereiding op de vergrijzing.

Dit alles met op de achtergrond de opmaak van de begroting 2005 die een moment van waarheid wordt en vooral van keuzes die ruimschoots het klimaat van de sociale onderhandelingen zullen beïnvloeden.

Uiteraard zal de economische conjunctuur -die wellicht zal opklaren- en de werkgelegenheidssituatie de discussies beïnvloeden. Maar de grote budgettaire krijtlijnen zijn gekend. De cijfers van de Studiecommissie voor de Vergrijzing zijn duidelijk.

De kosten van de vergrijzing zullen beginnen op te klimmen vanaf 2010 -dat is binnen 6 jaar!- om 3,4 % van het BBP te bereiken in 2030. Er moeten dus keuzes gemaakt worden om van deze uitdaging een succes te maken.

De minister van Werk en Pensioenen heeft een verstandige beslissing genomen om alle gespecialiseerde instellingen (Hoge Raad voor Financiën, Studiecommissie voor de Vergrijzing, Hoge Raad voor Werkgelegenheid, NBB, Planbureau) te vragen om voor de zomer een rapport op te stellen dat de basis moet vormen voor het debat van het najaar. Dit wordt een belangrijk document vooral omdat ook de sociale partners de kans kregen om de studieopdracht mee te sturen.

Een positieve aanpak

Hoe dan ook pleit ik ervoor om het debat op een positieve en correcte manier te voeren. De vergrijzing is geen probleem. De langere levensverwachting van de huidige en toekomstige generaties is het resultaat van de inspanningen van de voorbije generaties voor betere arbeidsomstandigheden, voor betere gezondheidszorg, voor betere huisvesting, voor sterkere economische ontwikkeling... Vergrijzing hoeft ook geen synoniem te zijn voor een minder dynamische economie. Op het Forum van de OESO van mei 2004 rond het thema "Health of Nations" verklaarde een van de sprekers dat de gemiddelde levensverwachting een significante indicator is om verschil in groeiprestaties te verklaren.

Zo zou een positief verschil in levensverwachting van 5 jaar leiden tot een extra economische groei van 0,3 à 0,5%. Dit betekent dat de groei niet afgeremd maar aangewakkerd wordt in landen met een hoge levensverwachting.

De verklaring is wellicht dat dit ook samenhangt met een goed en preventief gezondheidsbeleid, goed onderwijs, dus met factoren die positief inwerken op de productiviteit. Deze resultaten zijn wel afhankelijk van de uitbouw van een verstandig eindeloopbaanbeleid.

Het vooruitzicht op een langer leven mag dus geen bron van angst worden noch een middel om ongewenste maatschappelijke hervormingen door te drukken.

Sommigen willen de demografische ontwikkelingen graag misbruiken als verkoopargument voor aanvullende pensioenregelingen of voor de brutale afbouw van het brugpensioen. Anderen verwijzen naar de woelige pensioendebatten in sommige buurlanden om te pleiten voor een verhoging van de pensioenleeftijd. Hierbij wordt dan graag vergeten dat in België -in tegenstelling tot de situatie in verschillende buurlanden- de vergrijzing al geruime tijd wordt voorbereid.

Uiteraard is er de budgettaire strategie gericht op schuldafbouw en de oprichting van het Zilverfonds dat waarborgen biedt dat een deel van de vrijgekomen budgettaire marges in de toekomst ook effectief voor pensioenuitgaven zullen gebruikt worden.

Maar in de vergelijkingen met het buitenland wordt nogal eens vergeten dat men in België 45 jaar loopbaan moet bewijzen voor een volwaardig pensioen en dat de pensioenleeftijd 65 jaar bedraagt. Er wordt ook vergeten dat er in de jaren negentig in ons land al twee pensioenhervormingen doorgevoerd werden. Zo werd in 1991 de flexibele pensioenleeftijd voor werknemers tussen 60 en 65 jaar ingevoerd ter vervanging van het brugrustpensioen waardoor de toevoeging van fictieve jaren (tussen de datum van het pensioen en de leeftijd van 65 jaar) werden geschrapt. Als gevolg van de pensioenhervorming van 1996 zal vanaf 2009 ook de pensioenleeftijd voor vrouwen 65 jaar zijn terwijl dit vandaag nog 63 jaar is.

Inmiddels worden in sommige buurlanden nog acties gevoerd tegen de invoering van 40 jaar loopbaan voor een volwaardig pensioen of tegen de invoering van 60 jaar als officiële pensioenleeftijd.

De aanhoudende inspanning tot afbouw van de overheidsschuld, de pensioenhervormingen van 1991 en 1997, de oprichting van het Zilverfonds en de wet op de aanvullende pensioenen maken dat België beter voorbereid is dan andere landen op de demografische ontwikkelingen en dat we dit totnogtoe **in overleg** hebben kunnen doen.

Dat dit kon moet ook een les zijn. Als men bepaalde hervormingen wenst door te voeren die een **trendbreuk** betekenen -en dit was bijvoorbeeld het geval voor de wet op de aanvullende pensioenen- dan kan dit zonder sociale conflicten **als** zulk een hervorming een **voldoende sociaal draagvlak** heeft.

De wet op de tweede pensioenpijler heeft dit en kan als voorbeeld dienen voor een goede aanpak van toekomstige hervormingen.

Voor deze wet waren de vakbonden wantrouwig of zelfs ronduit vijandig t.o.v. de tweede pensioenpijler. De tweede pensioenpijler werd niet alleen door financiële instellingen en verzekeringsmaatschappijen opgevoerd als het enige alternatief om de financiering van de toekomstige pensioenen betaalbaar te houden, waarbij overigens in een adem extra fiscale stimuli voor de uitbouw van een tweede en derde pijler gevraagd werd. De concrete organisatie van de tweede pijler werd door de werkgevers als hun actiedomein beschouwd en alle middelen werden aangewend om te verhinderen dat vakbonden hierover konden onderhandelen. Voor de wet Vandenbroucke ontstond dus een bedrijfsgebonden ontwikkeling van de aanvullende pensioenen die tot toenemende ongelijkheden tussen de werknemers leidde: vooral best betaalden, vooral bedienden en nauwelijks arbeiders, vooral werknemers uit grote ondernemingen en geen uit de KMO's. Deze ontwikkeling kan door de nieuwe wet gestopt worden. Er ontstaan nu mogelijkheden om meer solidaire regelingen op te zetten waarbij de vakbonden volop hun rol kunnen spelen en waarbij het stelsel via sectorale CAO's ook toegankelijker wordt voor zwakkere groepen. Er werden ook waarborgen gegeven dat de tweede pijler niet als alternatief voor het wettelijk pensioen gezien wordt maar als een aanvulling die de inkomensval na de actieve loopbaan voor een stuk moet dichten. Er werden politieke garanties gegeven dat het wettelijke pensioen niet alleen gewaarborgd wordt maar ook in de toekomst blijvend moet verbeterd worden.

Het resultaat van de toevoeging van deze nieuwe sociale dimensie is dat er een nieuw sociaal en maatschappelijk draagvlak voor de tweede pijler gevonden werd.

Terwijl de vakbonden vroeger op de rem stonden voor een ontwikkeling van de tweede pijler, konden ze nu samen met de werkgevers en met de minister van Pensioenen een verklaring ondertekenen waarin de sectorale onderhandelaars opgeroepen werden om hier sectorale CAO's over af te sluiten. Hoewel de uitvoeringsbesluiten van de wet op de aanvullende pensioenen pas in december 2003 gepubliceerd werden, zijn er al verschillende sectoren die hier een CAO over afsloten en bij verschillende andere wordt de mogelijkheid voor dergelijke CAO bestudeerd. Er is inmiddels al een gevoelige stijging (+ 400.000) van het aantal werknemers dat recht kreeg op een aanvullend pensioen.

In het **komende eindeloopbaandebat** moet ook gezocht worden naar het uitwerken van zulk een sociaal draagvlak.

Dit betekent dat het debat niet in het teken van sociale afbraak kan geplaatst worden zoals sommige werkgevers of politieke doemdenkers het graag zouden willen, maar in het zoeken naar **nieuwe sociale** accenten aangepast aan de **nieuwe noden**.

Daarom moet ook de nodige **tijd** uitgetrokken worden om een goed debat te voeren en om de sociale partners en zeker de vakbonden de kans te geven dit intern te bespreken.

Het debat moet sereen gevoerd worden en er is zeker geen paniek nodig. Dat dit niet nodig is wordt overigens bevestigd door de rapporten van de studiegcommissie voor de vergrijzing die aantonen dat de uitdaging beheersbaar is mede omdat een deel van de extra uitgaven zal gecompenseerd worden door verminderde uitgaven voor kinderbijslag en voor werkloosheid en uiteraard door een daling van de uitgaven voor intrestlasten.

Geen paniek maar ook geen immobilisme...

Toch zijn hier enkele kanttekeningen nodig bij de eerder geruststellende conclusies van de studiegcommissie.

Om te beginnen zijn de hypothesen die de vergrijzingcommissie hanteert voor de welvaartsvastheid van de uitkeringen (0,5%) minima die we liever hoger zouden zien om de vervangingsinkomens beter te laten mee evolueren met de loonontwikkeling. Hier zijn goede argumenten voor. Het gemiddelde pensioen van een werknemer bedraagt in België 607 euro per maand. Dit is weinig, ook in vergelijking met andere West-Europese landen. De vervangingsratio (bruto pensioen/vroeger bruto loon) ligt bij de werknemers op 32%.

Het is dus een goede zaak dat de regering beslist heeft om vanaf het najaar 2006 een onderhandelingsmechanisme op te starten over tweejaarlijkse aanpassingen van de uitkeringen en de berekeningsplafonds aan de ontwikkeling van de reële lonen. Naarmate deze welvaartsaanpassing meer aansluit bij de effectieve stijging van de lonen verhoogt dit uiteraard de kostprijs van de vergrijzing in vergelijking met de voorspellingen van de vergrijzingcommissie. Een van de vragen die moet opgelost worden is of dit niet voor een stuk moet gecompenseerd worden door een betere beheersing van de uitgaven voor de gezondheidszorg. De studiegcommissie voor de vergrijzing en het Planbureau rekenen met een jaarlijkse reële groei van 2,8 % in de gezondheidszorg. Vandaag is de uitgavengroei echter 4,5%.

Het lijkt dus onvermijdelijk dat er zal moeten gezocht worden naar structurele maatregelen om misbruiken en overconsumptie in de gezondheidszorg uit te schakelen. Dit is ook de beste manier om pleidooien voor een gedeeltelijke privatisering van de gezondheidszorg de pas af te snijden.

Maar dit leidt dan wel tot een belangrijke vaststelling: **terwijl in het vergrijzingsdebat de nadruk vooral gelegd wordt op de betaalbaarheid van de pensioenen en brupensioenen moet men zich afvragen of de werkelijke uitdaging niet de beheersbaarheid van de uitgaven voor gezondheidszorg is.**

Tweede kanttekening. De commissie gaat er ook van uit dat de werkgelegenheidsgraad zal stijgen tijdens de komende jaren waardoor de vergrijzingfactuur gemakkelijker te betalen wordt. Hier moet echter nog veel gebeuren. De vraag is alleen hoe.

Ik ben het ermee eens dat de verhoging van de werkgelegenheidsgraad een belangrijke voorwaarde is om de sociale zekerheid in de toekomst veilig te stellen.

Ik ben het er ook mee eens dat hier ambitieuzere resultaten moeten geboekt worden dan deze uit het basisscenario van de Commissie voor de Vergrijzing als we meer welvaartsvastheid willen toekennen dan vandaag.

Maar dan moeten er wel echte kansen op meer werkgelegenheid gecreëerd worden. En hier worden in het vergrijzingsdebat wel een aantal zaken vergeten.

Ik wil ze graag in herinnering brengen.

Meer werkgelegenheid kan niet uitsluitend geregeld worden door arbeidsmarktbeleid

Er wordt te vlug vergeten dat de Europese doelstelling, om de werkgelegenheidsgraad tegen 2010 gemiddeld op 70% te brengen, afhankelijk was van een ander streefdoel nl. om in diezelfde periode een economische groei van gemiddeld 3% te realiseren. Behalve in 2000 is dat percentage echter altijd onder de 1% gebleven.

De noodzaak om een Europese strategie voor duurzame groei op te zetten moet dus zeker aan de langetermijnvisie toegevoegd worden.

Het is een illusie te denken dat een actief arbeidsmarktbeleid (zoals meer begeleiding van en meer controle op werklozen) volstaat voor de creatie van voldoende werkgelegenheid, net zomin als het beleid van lastenverlaging volstaat. Er is nog altijd geen afdoende bewijs geleverd dat de jarenlange politiek van bijdrageverlaging een bepalende invloed had op meer jobs in ons land. De positieve werkgelegenheidsontwikkeling in 1999 en 2000 was bijna uitsluitend te danken aan de toenmalige goede conjunctuur.

Sterke economische groei is dus het belangrijkste voor de creatie van meer banen. Het Europese beleid moet hier dringend bijgestuurd worden om de groei doelstelling van Lissabon te halen.

En de meest recente vooruitzichten van de OESO stellen -onafgezien van de risico's en onzekerheden zoals de ontwikkeling van de olieprijs, de slechte geopolitieke situatie, de oververhitting van de Chinese economie- een verbetering van de economische conjunctuur in het vooruitzicht. Maar één van de onzekerheden en zwakheden die de OESO aanhaalt is het onevenwicht in de kracht van het economisch herstel tussen enerzijds de USA en de Aziatische sterkhouders enerzijds en de EUROzone anderzijds.

Daarom moet -zoals de OESO aanbeveelt en zoals het EVV en de Belgische vakbonden al zo lang vragen- het monetaire beleid versoepeld worden. Daarom moet de discussie over een intelligentere toepassing van het stabiliteitspact gevoerd worden. Dit pact moet sterker gericht worden op het bevorderen van economische groei. Dat is mogelijk door niet alleen naar het tekort te kijken, maar het tekort in relatie te brengen met de omvang van de schuld. Europa moet de "gulden regel" toepassen.

Bij een verzwakkende economische groei moet meer rekening gehouden worden met de kwaliteit van de uitgaven en een oplopend tekort moet kunnen op voorwaarde dat de schuld laag is. Er moet ruimte komen om meer te investeren in werkgelegenheid, in onderzoek, in onderwijs, in infrastructuur, in nieuwe duurzame en innoverende activiteiten. Investerings die op duurzame groei gericht zijn worden dan over meerdere jaren afgeschreven. Zo kan overheidsbeleid gericht op groei gevoerd worden in plaats van dat bezuinigingen de economische recessie versterken. Aan het pact wordt dan een afspraak toegevoegd over de reductie van de schuld tijdens een hoogconjunctuur. Zo leidt het begrotingsbeleid zowel tot stabiliteit als groei!

Als we erin slagen om een **hoge en duurzame groei** te organiseren dan moet men er uiteraard wel voor zorgen dat -zeker op langere termijn- de groei niet wordt afgeremd door een tekort aan **arbeidsaanbod**.

Na 2010 zal het arbeidsaanbod effectief dalen door de vergrijzing van de bevolking. Het is daarom inderdaad nodig om te sleutelen aan een beleid dat aan zoveel mogelijk mensen, ook aan de allochtone bevolking, kansen geeft om zich in te schakelen in de arbeidsmarkt.

Een aangepaste financiering van de sociale zekerheid: geen tijd meer te verliezen

De werkgelegenheidsgraad verhogen kan ook niet zonder een visie en vooral beslissingen over een tewerkstellingsvriendelijker financiering van de sociale zekerheid. Dit debat kan niet uitgesteld worden. Het is immers niet houdbaar dat bijna uitsluitend de sociale bijdragen van de werknemers uit de privésector, de uitgaven die de ganse bevolking dekken, moeten financieren. Zo betaalt het werknemersstelsel van de sociale zekerheid de volledige gezondheidszorg voor de volledige bevolking.

Dit betekent dat de politieke wereld besluiten moet durven trekken uit deze situatie. Een eerste besluit is dat de financiering van de sociale zekerheid niet langer in dezelfde mate als vandaag door de sociale bijdragen kan gedragen worden.

Maar een tweede besluit dringt zich ook op. We weten uit het studiewerk van de vergrijzingscommissie dat de kosten van de vergrijzing net financierbaar zullen zijn onder drie voorwaarden: de verdere afbouw van de overheidsschuld, een groeiritme van de gezondheidsuitgaven dat op termijn lager zal moeten liggen dan het huidige groeiritme en uitkeringen die de welvaartsvastheid niet volledig volgen. Als we willen dat de effecten van de vergrijzing niet leiden tot een zekere erosie van de sociale uitkeringen -en de regering creëerde een mechanisme dat kansen biedt om dat effectief te vermijden- dan zullen er **meer** middelen moeten gevonden worden om de gewenste sociale verbeteringen te financieren.

Dit betekent dat men **niet blijvend kan doorgaan met het verlagen van de globale belastingdruk zeker als men weet dat er ook nog andere noden zijn**: voor de verbetering van de mobiliteit, voor de modernisering van de infrastructuur, voor performante overheidsbedrijven, voor de bescherming en verbetering van het milieu...

Het kan **voor de progressieve politieke wereld** een troost en een **aanmoediging** zijn te beseffen dat de **hoge belastingdruk** in landen zoals **Zweden, Denemarken en Finland geen hinderpaal** vormt voor goede **tewerkstellingsresultaten**. Integendeel ze leveren de beste resultaten.

Dit betekent wel dat er politieke moed nodig zal zijn om duidelijk te stellen dat er werk moet gemaakt worden van een alternatieve financiering van de sociale zekerheid met een dubbel doel: een tewerkstellingsvriendelijker financiering die ook structureel zorgt voor meer middelen.

De verlenging van de beroepsloopbaan is geen wondermiddel

Ik ben het er volmondig mee eens. Het veiligstellen van de toekomstige financiering van onze sociale zekerheid is niet alleen een kwestie van schuldafbouw en van meer en rechtvaardiger financiering maar ook van meer jobs. Een hogere werkgelegenheidsgraad is één van de noodzakelijke voorwaarden om de toekomst veilig te stellen en tevens zo veel mogelijk mensen kansen te geven op een zinvol leven.

Het is echter fout om alle aandacht toe te spitsen op de lage werkgelegenheidsgraad bij oudere werknemers en om de indruk te wekken dat alle problemen opgelost worden door hun werkgelegenheidsgraad in snel tempo te verhogen.

De inactiviteitsgraad bij de laaggeschoolde vrouwen, bij allochtonen en -vandaag opnieuw- bij de jongeren verdient zeker evenveel aandacht.

Het is bovendien zeker fout om de oudere werknemers te culpabiliseren voor de lage werkgelegenheidsgraad in hun leeftijdsgroep. De bruggepensioneerden maken slechts 11% uit van het aantal inactieven op oudere leeftijd.

Uit onderzoek van prof. Marc Elchardus en zijn ploeg blijkt overigens dat 40% van de inactieve oudere werknemers onder druk gezet of zelfs verplicht werden om te stoppen met werken. Sommige politici of commentatoren schamen zich nochtans niet om te doen alsof de oudere werknemers van Ford Genk, of Sabena of van de talrijke andere bedrijven in faling of in herstructurering gekozen hebben voor brugpensioen. Alsof ze anders niet gewoon in de werkloosheid zouden terechtgekomen zijn.

Er moet zeker een actief en overlegd eindeloopbaanbeleid gevoerd worden, maar dit moet wel rekening houden met een aantal feiten.

Zo zal de vervroegde uittreding structureel afnemen door een aantal trends: de industriële tewerkstelling daalt, de wens om vroeger uit te stappen zou ook kunnen afnemen omwille van financiële redenen vermits men op steeds latere leeftijd trouwt, bouwt en (studerende) kinderen krijgt of omdat men -als de democratisering van de tweede pijler lukt- steeds vaker zal genieten van aanvullende pensioenen die interessanter worden naarmate men langer werkt.

Onderzoek heeft aangetoond dat formules van loopbaanonderbrekingen en korter werken een vroege uitstap beperken. Er moet dus ook nagedacht worden over mogelijkheden om meer kansen te geven om het werk over de ganse loopbaan te spreiden en kansen creëren om met aantrekkelijker financiële voorwaarden dan vandaag, rustpauzes in te bouwen voor leeftijdscategorieën (20-45 jaar) die zich dat nu moeilijker kunnen veroorloven.

Zulke rustpauzes kunnen ervoor zorgen dat meer werknemers uiteindelijk tot op latere leeftijd aan de slag blijven, zodat de effectieve pensioenleeftijd zal stijgen. Dit betekent ook dat werkgevers zich constructiever moeten opstellen en willen praten over verbetering van formules zoals tijdskrediet.

Voor de huidige generatie oudere werknemers komen meer kansen op rustpauzes tijdens de actieve loopbaan echter te laat. Werkgevers moeten oudere werknemers die vandaag verder willen werken wel aanmoedigen.

Dat kan ondermeer door: werkvoorwaarden aan te passen (overgang van nacht naar dagarbeid met goede financiële voorwaarden), werktijdverkorting, tijdskrediet, peterschapsformules, recht op vorming en bijscholing...). Maar ook hier zal een mentaliteitswijziging van de werkgevers nodig zijn zodat hier effectief over kan onderhandeld worden.

Daarnaast moet er wel respect zijn en moeten sociale oplossingen mogelijk blijven omwille van mensen die niet meer mee kunnen door: de snelle evoluties in productiemethoden en -technieken of door het steeds hogere arbeidsritme of door zwaar fysisch of stresserend werk.

En hier vraag ik dat de beleidsvoerders zich zouden inleven in de situatie van mensen die sinds hun zestiende aan het werk zijn of die 20 jaar lang in een nachtploeg werken. Ik wil ook vragen om rekening te houden met de verschillen in levensverwachting tussen werknemers en dan vooral tussen laaggeschoolde en hooggeschoolde werknemers. Ik wil vragen om er rekening mee te houden dat laaggeschoolde werknemers dikwijls niet alleen een harder beroepsleven achter de rug hebben, maar ook minder verdienen en een kleiner pensioen zullen hebben.

Kortom het eindeloopbaandebat moet op een positieve manier aangepakt worden zodat het resultaat niet ervaren wordt als sociale afbraak maar als een sociale meerwaarde.

IMPACT VAN DE VERGRIJZING OP DE ONDERNEMINGEN WAT MET HET CONCURRENTIEVERMOGEN?

Bernadette Adnet
Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO)

INHOUDSTAFEL

Impact van de vergrijzing op de ondernemingen; wat met het concurrentievermogen ?	77
Samenvatting	
1. GEVOLGEN VAN DE VERGRIJZING	
A. Arbeidsmarkt: spanningen vermijden en een hoog groeipotentieel behouden	77
a. De demografie is ook op de arbeidsmarkt een dwingend gegeven	78
b. Invulling van de werkgelegenheidscreatie	79
c. De arbeidsreserve proberen uit te putten	79
d. Hoe staat het met de jeugdwerkloosheid? Bestaat er geen risico dat de werkloosheid onder de jongeren stijgt door de oudere werknemers aan het werk te houden?	80
Conclusies: een vergrijzende arbeidsmarkt	82
B. Sociale zekerheid: het hoofd bieden aan de demografische uitdaging van de vergrijzing van de bevolking	82
Conclusies: we mogen de financiële impact op de sociale zekerheid niet onderschatten	85
2. VBO-VOORSTELLEN	85
A. Hervorming van het loopbaaneinde	85
a. Moet de pensioenleeftijd worden opgetrokken?	85
b. Aan het stelsel van de wettelijke pensioenen een aantrekkelijker karakter geven dat in juiste verhoudingen solidariteit en verzekering combineert	85
c. De expansie van een tweede pensioenpijler bevorderen	85
B. Hervorming van de gezondheidszorg	86
a. Mechanismen om de kosten onder controle te houden	86
b. Mechanismen om de overheidskosten te delen	86
c. Mechanismen om de totale kosten te delen	86
Algemene conclusies	88

IMPACT VAN DE VERGRIJZING OP DE ONDERNEMINGEN; WAT MET HET CONCURRENTIEVERMOGEN?

SAMENVATTING

De vergrijzing zal een aanzienlijke weerslag op de arbeidsmarkt en de sociale zekerheid hebben.

Over 3 à 4 jaar reeds zal de arbeidsmarkt er ten gevolge van de demografie totaal anders uitzien; een forse daling in de groep van 45-jarigen en een zeer grote toename van de groep ouderen zijn de markante feiten. Een ongewijzigd beleid inzake uittreding zal bijgevolg aanzienlijke kwalitatieve en kwantitatieve spanningen op de arbeidsmarkt doen ontstaan, wat dan zal leiden tot spanningen op de loonkosten en groeiverlies door het ontbreken van de kwalificaties en bekwaamheden in de onderneming.

Ook de leefbaarheid van de sociale zekerheid zal aangetast worden. De bijkomende kosten van de vergrijzing in termen van gezondheidszorg en pensioenen, rekening houdend met de vermindering in de kinderbijslagen en de werkloosheid, zullen ten minste 3,8% van het BBP bedragen. Deze projecties van de Studiecommissie voor de Vergrijzing moeten als minimalistisch beschouwd worden, want de uitgaven 'gezondheidszorg' zijn onderschat en de vermindering van de uitgaven 'werkloosheid, brugpensioenen' is te optimistisch.

1. Het VBO stelt een hervorming van het loopbaaneinde voor; de verhoging van de activiteitsgraad is één van de oplossingen: langer werken, wat dus meer bijdragen van ouderen meebrengt, en minder uitkeringen op relatief jonge leeftijd.
2. Het VBO stelt een grondige hervorming van de gezondheidszorg voor: er moeten 3 soorten mechanismen ingevoerd worden:
 - mechanismen om de kosten onder controle te houden: een groeionorm voor de overheidsuitgaven, responsabilisering van de artsen, de ziekenhuizen, de ziekenfondsen en de patiënten;
 - mechanismen om de overheidskosten te delen: iedere burger zou op dezelfde manier bijdragen aan de uitgaven;
 - mechanismen om de totale kosten voor gezondheidszorg te delen tussen het collectieve niveau en het individuele niveau: de patiënten vragen almaar meer gesofisticeerde zorg en geïnstitutionaliseerde verzorging; ze zijn bereid om voor hun gezondheid te betalen; daarom moet in de toekomst, naar het voorbeeld van de pensioenen, een model met drie beschermingsniveaus worden ontwikkeld.

1. GEVOLGEN VAN DE VERGRIJZING

De vergrijzing zal een aanzienlijke weerslag op de arbeidsmarkt en de sociale zekerheid hebben.

A. ARBEIDSMARKT: SPANNINGEN VERMIJDEN EN EEN HOOG GROEI-POTENTIEEL BEHOUDEN

Het moeilijkste op dit ogenblik (2004), is de werkgevers en de werknemers ervan te overtuigen dat de trends inzake vervroegde uittreding moeten worden omgekeerd en dat de mentaliteit geleidelijk moet veranderen. Tot nu toe hebben de jongeren die massaal op de arbeidsmarkt komen en de stijging van de activiteitsgraad van de vrouwen de behoeften aan arbeidskrachten gedeeltelijk kunnen ondervangen. Als de ouderen de arbeidsmarkt blijven verlaten tegen hetzelfde tempo als nu, zullen de minder talrijke jongeren hen niet allemaal kunnen vervangen. Dit zou wel eens, op het moment dat er weer meer banen worden geschapen (2005), tot spanningen op de

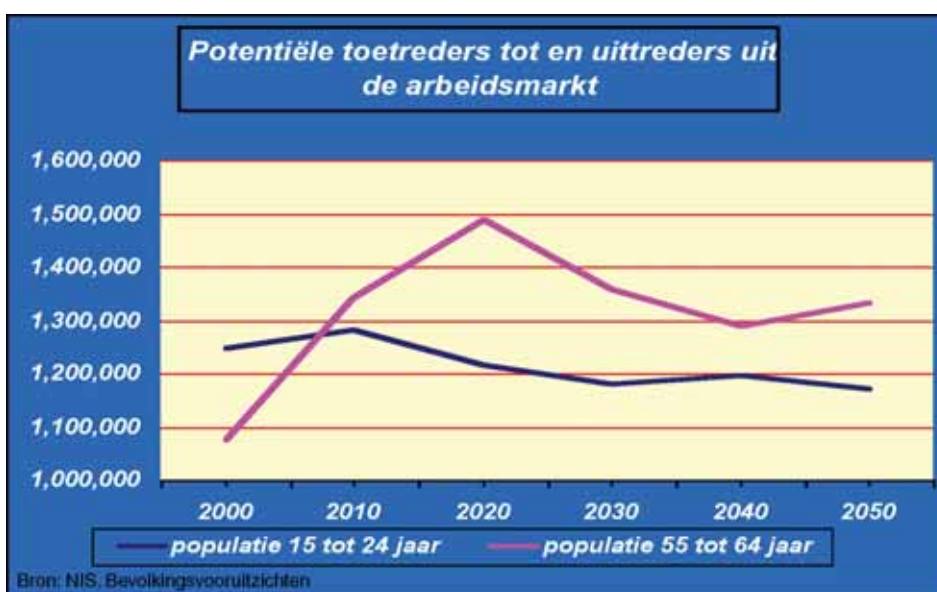
arbeidsmarkt kunnen leiden, spanningen die nog worden verergerd door het verlies van bekwaamheden van de oudere werknemers. Het groeipotentieel van de economie dreigt hierdoor aangetast te raken.

a. De demografie is ook op de arbeidsmarkt een dwingend gegeven

• *de bevolking*

Men moet zich dringend rekenschap geven van de vermindering van de potentiële toetreders tot de arbeidsmarkt (populatie van 15 tot 24 jaar) en omgekeerd, van de toename van de potentiële uittrekers (populatie van 55 tot 64 jaar). Tussen 2005-2010 wordt het aantal jongeren historisch kleiner dan dat van de ouderen. De onderstaande grafiek illustreert dit verschijnsel op basis van de demografische projecties van het NIS.

Grafiek 1

• *de beroepsbevolking*

Als men op de cohorten 15-24 jaar en 55-64 jaar de huidige activiteitsgraden toepast, verkrijgt men de 'jonge werkenden' en de 'oudere werkenden'. Hieruit blijkt dat de groep van de jonge werkenden nog tot in 2010 toeneemt en dan slinkt tot in 2030 (daling van het geboortecijfer) en dat de groep van de oudere werkenden onafgebroken groeit tot in 2030 (komst van de cohorten van de babyboom).

Tabel 1

	2000	2010	2020	2030
Jonge werkenden	444.821	458.156	433.671	422.130
Oudere werkenden	278.503	348.789	387.419	354.528
Schommeling van de jonge werkenden		13.335	-24.485	-11.541
Schommeling van de oudere werkenden		70.286	38.630	-32.891

Bron: NIS, Hoge Raad voor de Werkgelegenheid en VBO-ramingen

b. Invulling van de werkgelegenheidscreatie

Zelfs op middellange termijn zou de toename van de 'jonge werkenden' wel eens niet toereikend kunnen zijn om de werkgelegenheidscreatie in te vullen; tussen 2000 en 2010 zullen zij met slechts een goede 13.000 méér zijn (zie tabel 1 en 2).

Rekening houdend met de demografische evolutie en met de constante activiteitsgraad tussen 2000 en 2010, geven wij een beeld van de beroepsbevolking per leeftijdsklasse (en niet alleen maar de jonge en de oudere werknemers) voor deze twee jaren:

Tabel 2
Beroepsbevolking tussen 2000 en 2010: samenstelling per leeftijdsklasse

	2000	2010	Schommeling 2010/2000
15 tot 24	444.821	458.156	13.335
25 tot 44	2.635.380	2.430.244	-205.136
45 tot 54	1.029.062	1.125.005	95.943
55 tot 64	278.503	348.789	70.286
Totaal	4.387.766	4.362.195	-25.571

Bron: NIS, Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, VBO

Er doet zich een verschuiving in de leeftijdscategorieën van de beroepsbevolking voor. Op middellange termijn en bij constante activiteitsgraad¹ zou de beroepsbevolking met meer dan 25.500 eenheden krimpen. De categorie werknemers van 25 tot 44 jaar (die met de hoogste activiteitsgraden) wordt meer dan 200.000 eenheden kleiner en zal door de andere categorieën moeten worden gecompenseerd.

De cohort 45 tot 54 jaar is in dit opzicht cruciaal; deze werknemers zullen langer op de arbeidsmarkt actief moeten blijven. Er moet een mentaliteitsverandering komen en het is in de eerste plaats tot deze werknemers dat men zich moet richten.

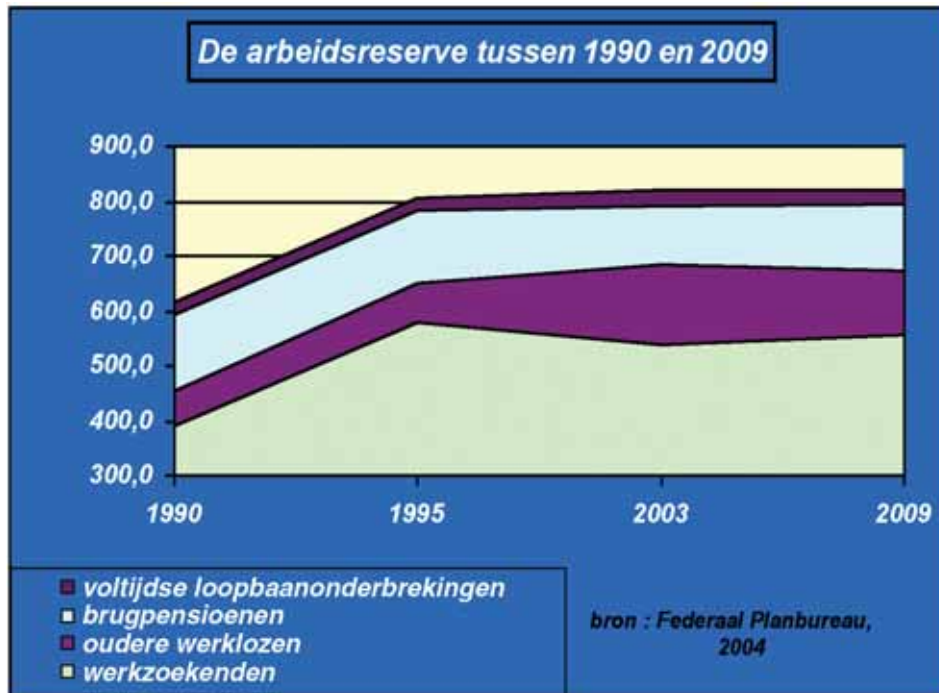
c. De arbeidsreserve proberen uit te putten

Er bestaat in België een grote arbeidsreserve waarmee men de vermindering van de 'jonge werkenden' zou kunnen compenseren.

De arbeidsreserve bestaat uit de werkzoekenden, de oudere werklozen, de voltijds bruggepensioneerden en de voltijdse loopbaanonderbrekers. Haar evolutie van 1990 tot 2008 is in beeld gebracht in de onderstaande grafiek, uitgaande van projecties op middellange termijn van het Federaal Planbureau (2004-2009).

¹ Het FPB berekent een toename met 150.000 eenheden tussen 2004-2009. Deze groei – in tegenstelling met onze oefening, die bij constante activiteitsgraad een inkrimping van de beroepsbevolking in het vooruitzicht stelt – valt voornamelijk te verklaren door sociaal-economische factoren die het werk zijn van de vrouwen (geleidelijke vergrijzing van de cohorten van vrouwen die meer deelnemen aan de arbeidsmarkt) en van de hogere leeftijdsklassen (zie het punt over de demografische reserve).

Grafiek 2

Tussen 2003-2009 is de arbeidsreserve nagenoeg stabiel. Deze quasi-stabiliteit verbergt grote bewegingen tussen categorieën van de reserve. De vergrijzing van de beroepsbevolking zou tot een forse stijging van het aantal werklozen in het statuut 'oudere werklozen' hebben geleid, maar gezien de genomen maatregelen – geleidelijke verhoging van de leeftijd van intrede in dit statuut van 50 naar 58 jaar – zal er veeleer een bijzonder duidelijke toename van de werkzoekenden zijn (in de categorie van de werkzoekenden van 50 jaar en ouder: + 81.500 eenheden in 2009 ten opzichte van 2003).

Als de arbeidsreserve moet worden aangesproken om de vermindering van de jonge leeftijdsklassen in de beroepsbevolking te ondervangen, zal men gebruik moeten maken van een arbeidsreserve die almaar meer uit oudere werknemers bestaat. De activering van de werklozen boven de 50 jaar zal een prioriteit worden zeker in Vlaanderen waar om demografische redenen de ontwikkeling van het arbeidsaanbod minder sterk zal zijn dan elders. In 2009 zou de klasse van 50-plussers 51% van de werkloosheid vertegenwoordigen.

d. Hoe staat het met de jeugdwerkloosheid? Bestaat er geen risico dat de werkloosheid onder de jongeren stijgt door de oudere werknemers aan het werk te houden?

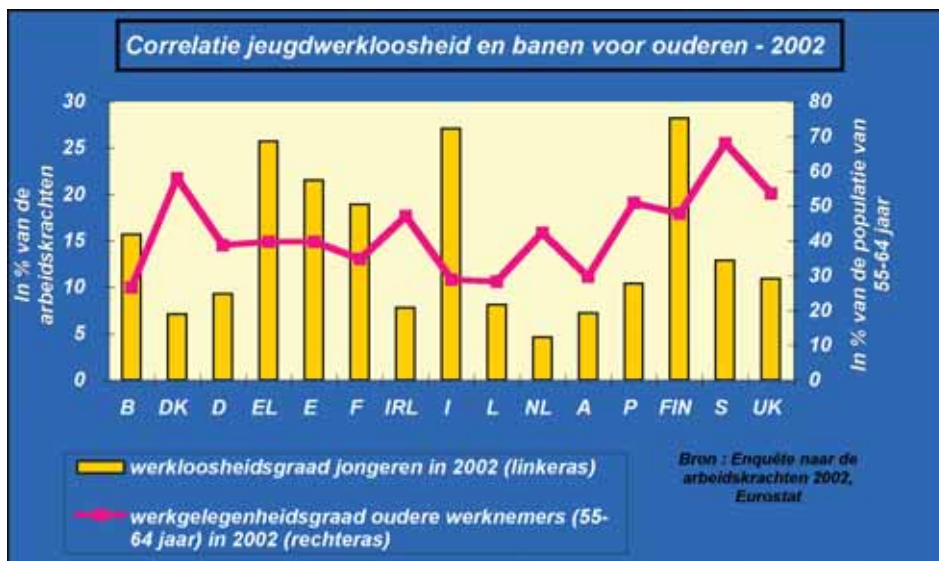
• *Werkgelegenheidsgraad van de werknemers boven de 50 jaar en jeugdwerkloosheid*

In België werd als rechtvaardiging van het beroep op het brugpensioen en op de systemen 'oudere werklozen' onder meer aangevoerd dat men wilde vermijden de jeugdwerkloosheid te laten toenemen.

Bij verificatie van deze rechtvaardiging stelt men vast dat ze geen steek houdt. De werkloosheid onder de – laaggeschoolde – jongeren blijft in België zeer hoog en de

tewerkstellinggraad bij ouderen is zeer laag (zie grafiek 3) . Volgens I. Van de Cloot², is dat “een klassieke denkfout die zelfs ingebakken zit in vele economische modellen waarbij uitgegaan wordt van een vaste hoeveelheid arbeid – ook wel de lump of labour fallacy genoemd.” De oudere werknemers zijn niet (partieel) vervangen geweest door jonge werklozen; de cirkel is zelfs vicieus, de vermindering van het arbeidsaanbod gaat samen met een samentrekking van de werkgelegenheid.

Grafiek 3

- **Jeugdwerkloosheid in België: onaangepastheid van de kwalificaties**

De onaangepastheid van de kwalificaties kan deze toestand verklaren. Als men de toestand in België meer van nabij analyseert, stelt men vast dat er een reëel probleem van inschakeling van bepaalde jongeren op de arbeidsmarkt bestaat. Sedert 1993 schijnt de werkloosheidsgraad van de laaggeschoolde jongeren te zijn gestegen (van 28% naar 30%), terwijl hij in onze buurlanden (D, NL, F) is gedaald. Een jongere die voortijdig uit het schoolstelsel is gestapt, stuit op vele, en almaar meer, moeilijkheden om een baan te vinden³.

De mismatches op de arbeidsmarkt in België zijn bijzonder groot. Men kan een hoge werkloosheidsgraad en tegelijkertijd een groot aantal openstaande betrekkingen hebben.

De Centrale Raad voor het Bedrijfsleven stipt het volgende aan: “De werkloosheidsgraad van de laaggeschoolden is ongeveer driemaal hoger dan die van de hooggeschoolden. Overigens blijft de werkloosheidsgraad van laaggeschoolden sinds 1986 stabiel op een erg hoog peil, terwijl die van hooggeschoolden kennelijk een drempel heeft bereikt”. België vertoont een hoge graad van onaangepastheid van de kwalificaties in vergelijking met de buurlanden. Die mismatch neemt mettertijd toe.

² I. Van de Cloot, Kosten van vergrijzing in België, ING, Focus on the Belgian economy, 1 april 2004

³ Zie maandelijkse Sociaal-economische nieuwsbrief, nummer 80, maart 2003 van de CRB, ‘Werkgelegenheidsgraad oudere werknemers – Een uitdaging voor België’.

Conclusies: een vergrijzende arbeidsmarkt

Kortom, we maken een echte vergrijzing van de bevolking op arbeidsleeftijd mee, in die mate dat de potentiële toetreders (bevolking tussen 15 en 24 jaar) minder talrijk worden dan de potentiële uittreeders (bevolking van 55 tot 64 jaar). Als er tussen nu en 2010 banen worden geschapen, zouden de jongeren die zich op de arbeidsmarkt zullen aanbieden wel eens volkomen ontoereikend kunnen zijn:

- de groep jonge werkenden (15-24 jaar) groeit amper;
- er rijst in België een acuut probleem van mismatch van de kwalificaties; dit raakt niet opgelost, aangezien de werkloosheidsgraad van de laaggeschoolde jongeren blijft stijgen.

De ondernemingen zullen zich bij hun zoektocht naar personeel tot de oudere werkzoekende werknemers moeten wenden, omdat de arbeidsreserve zal bestaan uit vele werknemers boven de 50 jaar (50% van de werklozen).

Als het loopbaaneindebeleid niet **geleidelijk** verandert⁴, gaan we zware problemen met tekorten aan arbeidskrachten tegemoet. Die werden reeds gemeld bij het herstel in 1999-2000. Ze dreigen nog zwaarder te zullen worden, wat dan zal leiden tot spanningen op de loonkosten en groeiverlies door het ontbreken van de kwalificaties en bekwaamheden in de onderneming.

B. SOCIALE ZEKERHEID: HET HOOFD BIJEN DE DEMOGRAFISCHE UITDAGING VAN DE VERGRIJZING VAN DE BEVOLKING

Ruim 60% van de inkomsten die worden toegekend door de sociale zekerheid gaan naar de 50-plussers⁵ en de uitgaven voor geneeskundige verzorging stijgen fors met de leeftijd. De vergrijzing van de bevolking zal dan ook een aanzienlijke weerslag op de sociale zekerheid hebben.

De Studiecommissie voor de Vergrijzing raamt in haar jaarverslag voor 2004 de budgettaire kosten van de vergrijzing (dat wil zeggen de stijging van de uitgaven voor pensioenen en geneeskundige verzorging die wordt veroorzaakt door de vergrijzing) op 3,8% van het BBP tussen 2002-2030, dat is 10 mld EUR van vandaag méér in 2030 dan in 2002. De oefening houdt rekening met een welvaartsaanpassing van de sociale uitkeringen en verwacht een daling van de werkloosheid en een matige stijging van de werkgelegenheidsgraad⁶. De projecties van de Studiecommissie zijn optimistisch.

De studies van het Ires⁷ tonen aan dat men voorzichtiger moet zijn. Ze zijn pessimistischer over de pensioenen (met inbegrip van de brugpensioenen), omdat de hoge niveaus van belasting op arbeid nodig zijn voor de schuldafbouw en de werknemers aansporen om vervroegd met pensioen te gaan. Geen enkel element in hun model maakt het hen mogelijk te geloven in een daling van de werkloosheidsuitgaven en van de onderwijskosten. Het enige punt waarop ze optimistischer zijn, is de geneeskundige verzorging. Ze houden geen rekening met de afdrift die wordt veroorzaakt door de andere factoren dan de demografie. Men kan de resultaten vergelijken in de volgende tabel:

4 Een ander spoor zou er uiteraard in bestaan de werkgelegenheidsgraad van de jongeren te verhogen: onderwijs, opleiding en begeleiding van de jongeren die op school hebben afgehaakt, zijn in dat opzicht van cruciaal belang.

5 Van de 28,1 mld EUR inkomsten die worden toegekend door de sociale zekerheid gaan: 13,8 mld EUR naar de gepensioneerden, ongeveer 2,6 mld EUR, d.i. 36%, van het RVA-budget naar de 50-plussers en ongeveer 1,2 mld EUR, d.i. 60%, van het invaliditeitsbudget naar de 50-plussers.

6 Stijgende trend van de activiteitsgraad van de vrouwen, dalende trend van het met brugpensioen gaan en invloed van de pensioenhervorming op de activiteit van de vrouwen.

7 Zie werkzaamheden van het IRES-UCL, Regards économiques, nr 1, maart 2002.

Tabel 3: de kosten van de vergrijzing tussen 2000-2030 – in % van het BBP
(vergelijkende scenario's)

	Planbureau	Ires
Pensioenen	+ 2,3	+3,4
Geneeskundige verzorging	+2,0	+0,9
Werkloosheid en andere	-1,8	+0,4
Onderwijs	-0,5	-0,0
Totaal	+2,1	+4,7

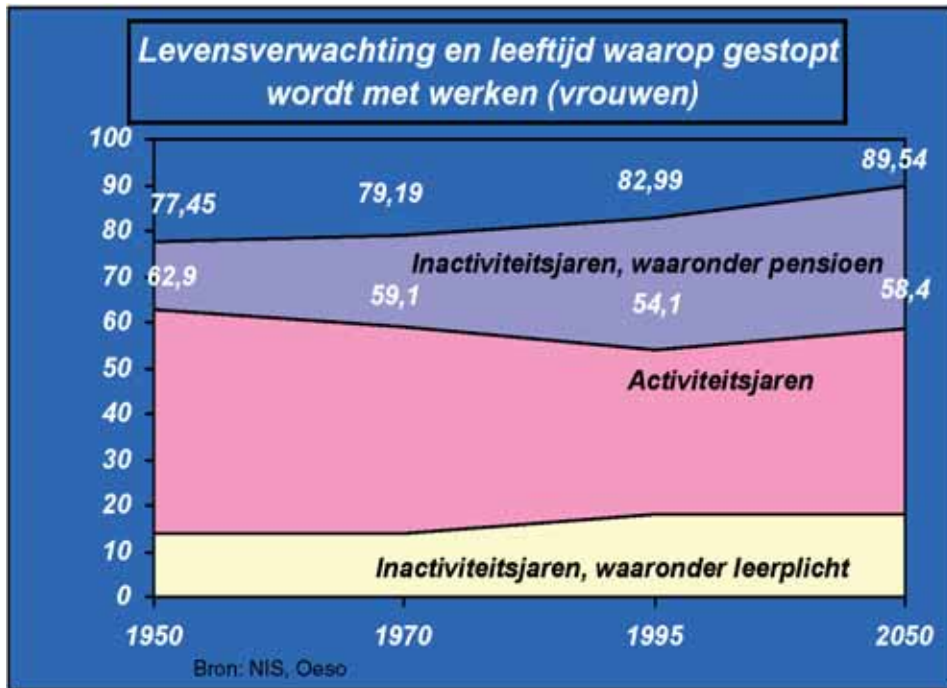
Het Comité voor economische politiek, dat eveneens projecties voor de Europese Commissie heeft gemaakt, waarschuwt: «In summary therefore, the projections of the AWG (Ageing Working Group) of public expenditure on health and long term care suggest important implications for the long-term sustainability of public finances. Increases in the burden of expenditure emerging from these two sectors in the future could have serious repercussions for the long term sustainability of the public finances.»⁸

In aansluiting daarop is een Europese consensus tot stand gekomen. Deze adviseert onder andere, om de financiële houdbaarheid van de sociale bescherming en van de pensioenen te waarborgen, dat de werkgelegenheidsgraad wordt opgetrokken, inzonderheid in de categorieën waar hij zeer laag is: bij de vrouwen, maar vooral bij de werknemers boven de 55 jaar. De Europese Top van Lissabon heeft als doel gesteld dat in 2010 de werknemers boven de 55 jaar een werkgelegenheidsgraad van 50% bereiken; in België beliep in 2002 de werkgelegenheidsgraad van deze werknemers 25,8%.

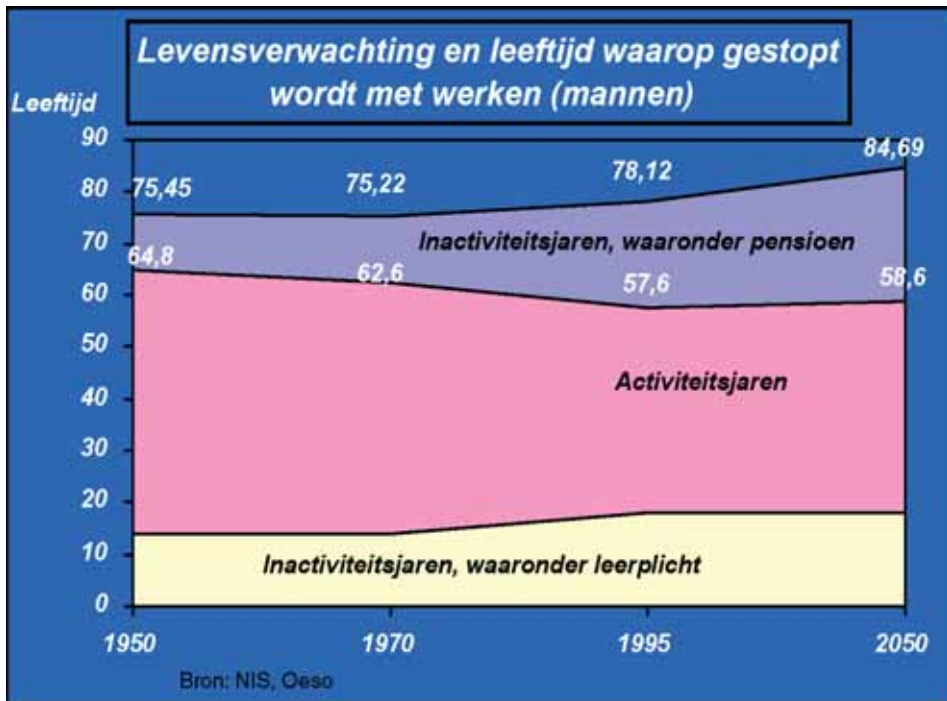
De verhoging van de levensverwachting speelt ook een grote rol in de kosten van de vergrijzing. De post-actieve periode is fors toegenomen. Tussen 1950 en 2002 is zij meer dan 10 jaar langer geworden. Zonder verandering in de leeftijden waarop men stopt met werken zou de duur van deze perioden tegen 2050 nog stijgen. De onderstaande grafieken tonen de situatie voor de vrouwen en voor de mannen.

⁸ Budgetary challenges posed by ageing populations, 24 October 2001, EPC/ECFIN/655/01-EN final

Grafiek 4

Grafiek 5

Conclusies: We mogen de financiële impact op de sociale zekerheid niet onderschatten

Kortom, om de bijkomende kosten ten belope van minimum 3,8% van het BBP tegen 2030 te dekken (10 mld EUR vandaag) die worden veroorzaakt door de vergrijzing van de bevolking, zal men ofwel de uitgaven moeten verminderen, ofwel de ontvangsten moeten verhogen (dat komt neer op een verhoging van de bijdragen met bijna 15%). Een passende manier om minder uitgaven en meer ontvangsten te combineren, is het optrekken van de werkgelegenheidsgraad van de werknemers boven de 55 jaar (minder uitgaven voor brugpensioenen/werkloosheid/invaliditeit, meer sociale bijdragen en belastingen). De structurele hervorming van de geneeskundige verzorging staat bij ons eveneens centraal; in de toekomst zullen de keuzen op het stuk van overheidsuitgaven, met inbegrip van de terugbetalingen in de geneeskundige verzorging, almaar meer van cruciaal belang zijn.

2. VBO-VOORSTELLEN

A. HERVORMING VAN HET LOOPBAANEINDE

Het beleid van verhoging van de activiteitsgraad van de oudere werknemers zal dus zijn volle belang hebben, anders loopt men het risico dat er nieuwe knelpunten op de arbeidsmarkt ontstaan, waardoor aldus een stijging van de loonkosten wordt veroorzaakt.

a. Moet de pensioenleeftijd worden opgetrokken ?

Naar het voorbeeld van andere Europese landen die reeds hebben besloten de pensioenleeftijd op te trekken tot 67 jaar (Denemarken, Zweden) of die een actuariële coëfficiënt hebben ingevoerd die rekening houdt met de levensverwachting van de gepensioneerde op het tijdstip dat hij met pensioen gaat (Zweden, Italië, Duitsland), zal men zich in België moeten afvragen of de pensioenleeftijd niet omhoog moet.

Toch is het debat over de wettelijke pensioenleeftijd (thans 65 jaar voor de mannen, 63 jaar voor de vrouwen), hoewel noodzakelijk, minder prioritair omdat de werkgelegenheidsgraad van de werknemers op 60-jarige leeftijd zeer laag is (werkgelegenheidsgraad tussen 60-64 jaar = 13,8%); een verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd zal slechts heel weinig werknemers raken. Het is in de eerste plaats vóór het 60ste jaar dat de mentaliteit moet veranderd worden en dat de werknemers op meer flexibiliteit moeten worden voorbereid. De hervorming van de brugpensioenen en van het statuut van oudere werkloze, alsmede een responsabilisering op het stuk van tijdskrediet zullen noodzakelijk zijn. Sociale partners en regering zullen dit debat tijdens het najaar aanvatten.

b. Aan het stelsel van de wettelijke pensioenen een aantrekkelijk karakter geven dat in juiste verhoudingen solidariteit en verzekering combineert

Er zal een pensioenformule moeten gevonden worden die de mensen aanmoedigt om langer te werken. De invoering van een bonus kan interessant zijn.

c. De expansie van een tweede pensioenpijler bevorderen

Om de toekomst van de pensioenen veilig te stellen en de gepensioneerden het behoud van een zekere levensstandaard te waarborgen, is het noodzakelijk de tweede pensioenpijler te ontwikkelen. Het uit de 2de pijler voortvloeiende pensioen zal groter

zijn naarmate de loopbaan langer duurt en er langer bijdragen worden betaald. De tweede pijler draagt bij aan het waarborgen van een behoorlijk pensioen aan de werknemers van de privé-sector en kan bovendien een interessant instrument blijken om hen ertoe aan te moedigen hun beroepsloopbaan te verlengen.

B. HERVORMING VAN DE GEZONDHEIDSZORG

Met het oog op deze 'aangekondigde' groei van de geneeskundige verzorging stelt het VBO voor drie soorten mechanismen in te voeren:

- mechanismen om de kosten onder controle te houden;
- mechanismen om de overheidskosten te delen;
- mechanismen om de totale kosten te delen.

a. mechanismen om de kosten onder controle te houden:

- bepaling van een groeinorm van de uitgaven voor ziekteverzekering-geneeskundige verzorging (basis = 2,5%, maximum 3,5%, d.i. de trend op lange termijn van de reële groei van de uitgaven voor geneeskundige verzorging; eventueel, in een periode van goede conjunctuur, een deel van de financiële middelen reserveren in een reguleringsfonds);
- responsabilisering van de verschillende actoren (voorbeeld: verdere vermindering van de verschillen tussen ziekenhuizen voor dezelfde courante pathologie);
- bestrijding van medische shopping door een intelligente trapsgewijze organisatie in te voeren (hoger remgeld bij de raadpleging van bepaalde specialisten);
- vergroting van de verantwoordelijkheid van de ziekenfondsen = beheerders van de gezondheidsgegevens, de verschillende studies van de ziekenfondsen die recent werden gepubliceerd tonen aan dat zij degenen zijn bij wie de kennis op het stuk van consumptie en productie van de geneeskundige verzorging berust;
- alomvattende aanpak van de chronische ziekten (ontwikkeling van verzorgingsnetwerk; aansporing voor de patiënten om in het netwerk te blijven).

b. mechanismen om de overheidskosten te delen: algemene middelen toegewezen aan de sociale zekerheid om de universele geneeskundige verzorging te financieren;

Motivering: de financiële last van de uitgaven voor geneeskundige verzorging rust hoofdzakelijk op de sociale zekerheid voor werknemers en dus op de privé-bedrijven (67% van de terugbetalingen in de geneeskundige verzorging wordt gefinancierd met sociale bijdragen):

- Enerzijds wordt, in de gezinnen met een zelfstandige en een werknemer, de last eerst op het stelsel voor werknemers gelegd.
- Anderzijds zijn de ambtenaren ambtshalve aangesloten bij het werknemersstelsel, hun sociale bijdragen zijn sedert meer dan 10 jaar dezelfde, terwijl de privé-ondernemingen, in plaats van het tarief van de werkgeversbijdrage voor de kinderbijslagen te zien dalen (gezien de vermindering van de uitgaven), dit 'surplus' zijn blijven storten om almaar zwaardere uitgaven in de geneeskundige verzorging te dekken.
- Ten slotte is de dekking van de personen die geen enkel recht in een stelsel openen (onbeschermde personen) gebeurd in het stelsel voor werknemers zonder dat in de financiering daarvan is voorzien.

Om deze verschillende redenen stelt het VBO voor dat de kosten van het openbaar stelsel van geneeskundige verzorging beter zouden worden gedeeld.

c. mechanismen om de totale kosten te delen: een deel van de kosten wordt collectief ten laste genomen, een ander deel individueel. Dit debat staat op de agenda in onze buurlanden (Frankrijk, Duitsland, Nederland). Het tweede niveau van individuele dekking is evolutief naar gelang van de terugbetalingen van de verplichte verzekering (voorbeeld: in het tweede niveau komen de verstrekkingen die niet meer

worden terugbetaald, zoals die in de kinesitherapie ingevolge de maatregelen-Vandenbroucke; bepaalde behandelingen in de logopedie, de orthodontie, de verpleeg- en verloskundigen,... die overeenstemmen met nieuwe verwachtingen van de patiënten,...). Er kunnen formules ter compensatie van de risico's worden uitgewerkt voor de lage inkomens, alsmede een minimale wetgevende omkadering. Dit tweede niveau wordt reeds vaak opgelegd via de aanvullende verzekering van de ziekenfondsen; dit soort dekking moet door de ziekenfondsen en de private verzekeringsmaatschappijen tegen dezelfde voorwaarden kunnen worden aangeboden (voorbeeld de verzekeringsmaatschappijen storten een belasting van 9,25% op de premies; voor bepaalde 'universele' producten zou men in een vrijstelling van de belasting kunnen voorzien; plus andere maatregelen inzake level playing field te bespreken met de sector).

Het VBO blijft beschikbaar om samen te werken met de instanties van het RIZIV, precies vanwege de nauwe band tussen het eerste en het tweede niveau; zijn rol evolueert naar een toezichhoudende rol; het beheer en de uiteindelijke beslissingen zullen steeds meer toekomen aan de vertegenwoordigers van de politieke wereld, die partners zouden moeten blijven van de vertegenwoordigers van de zorgverleners, met inbegrip van de farmaceutische industrie, en van de verzekeringsinstellingen, om een wezenlijk bestanddeel van het verplichte Belgische systeem te vrijwaren: de kwaliteit en de toegankelijkheid ervan in vergelijking met de zeer gecentraliseerde systemen van andere landen (NL, UK).

Algemene conclusies

Tijdens een vorige bijeenkomst van de 'lentecyclus' hebt u een minister van Werk en van Pensioenen gehoord die bezorgd is. Terecht. België breekt het record, naar beneden toe, in termen van activiteitsgraad en de hervormingen van de geneeskundige verzorging laten op zich wachten.

Ook het VBO wil de nadruk leggen op de broodnodige hervormingen en de voorstellen van de minister zouden wel eens ontoereikend kunnen zijn.

Het volstaat namelijk niet een tweede pensioenpijler op sectoraal vlak aan te moedigen. Er zullen verworvenheden opnieuw ter discussie moeten worden gesteld: brugpensioen, werkloosheidsregeling voor oudere werknemers, onbeperkt tijdskrediet... Het wettelijk pensioen zal voor degenen die werken veel aantrekkelijker moeten worden gemaakt; op dit ogenblik kan een bruggepensioneerde die op 58 jaar gestopt is met werken een hoger wettelijk pensioen hebben dan een werknemer die tot na zijn 60ste actief is gebleven.

Op het stuk van geneeskundige verzorging zullen er keuzen moeten worden gemaakt omtrent wat al dan niet onder de verplichte dekking valt. Dat men de sector geneeskundige verzorging gedurende 4 jaar, namelijk van 2004 tot 2007, een financiële marge van 4,5% per jaar – exclusief inflatie – heeft gegeven, maakt natuurlijk inhaalbewegingen mogelijk waar dat nodig is, zoals in de sector van de rusthuizen. Maar deze groeionorm is te ruim, hij maakt het ook mogelijk 'nutteloze' of 'inefficiënte' uitgaven te dekken door aan bepaalde sectoren financiële middelen te geven. Hebben we met de ontwikkeling van de daghospitalisatie niet teveel ziekenhuisbedden? Moeten kinderen met leerproblemen ten laste genomen worden door dure multidisciplinaire centra – die ten laste van de ziekteverzekering komen – terwijl logopediebehandelingen even doeltreffend en heel wat minder duur zijn? Moet de ziekteverzekering alle modes en nieuwe behoeften volgen van een samenleving waarvan de levensstandaard stijgt en bijgevolg de eisen op het stuk van gezondheid en van verzorging toenemen?

Al deze vragen worden momenteel ontweken onder het voorwendsel dat er een gevaar voor een privatisering op zijn Amerikaans zou bestaan. Dat is echter niet waar het om gaat. Het gaat erom aan het licht te brengen wat de gemeenschap tegen een onberispelijke kwaliteit en met een universele toegang op zich kan nemen en wat het individu of de aanvullende privé-verzekering kan dekken zonder te moeten vrezen dat er een geneeskunde met twee snelheden wordt ontwikkeld. Door het gebrek aan keuzen in de publieke uitgaven komt men op dit ogenblik reeds tot datgene wat men wilde vermijden, een geneeskunde met twee snelheden; om zich daar rekenschap van te geven, volstaat het de factuur te zien die naar ziekenhuispatiënten wordt gezonden.

Het jongste verslag van de Oeso gaat in de richting van wat het VBO verklaart. Volgens de Oeso moet de regering de toename van de primaire uitgaven afremmen om de overheidsfinanciën op een houdbaar pad te plaatsen en manoeuvreerruimte vrij te maken voor de nieuwe verminderingen waarin bij de belasting van de inkomsten uit arbeid voorzien is. Tegelijk zou moeten worden overgegaan tot een hervorming van de sociale zekerheid om de arbeidsstimulansen te vergroten, met name voor de oudere werknemers en de langdurig werklozen, aldus de Oeso.

Zonder structurele hervormingen zal men niet alleen de vermindering van de belasting op de inkomsten op arbeid niet kunnen voortzetten, nu de helft van de weg is afgelegd om de werkgeversbijdragen op het gemiddelde peil van die in onze buurlanden te brengen. Men zal integendeel deze belasting moeten optrekken indien er niet wordt overwogen om zowel wat de werking van de arbeidsmarkt als wat de sociale zekerheid betreft bepaalde zaken opnieuw ter discussie te stellen. De concurrentiekracht van de ondernemingen zal op de proef worden gesteld, nu onze loonkostenhandicap ten opzichte van de buurlanden reeds meer dan 10% bedraagt; en dan spreken we nog niet van de handicap tegenover de nieuwe landen die zijn toegetreten tot de Europese unie.

Referenties

- Bodart V., de la Croix D., Les finances publiques de la Belgique à long terme : quatre questions déplaisantes, Regards économiques, octobre 2003, n° 16, IRES
- Bureau fédéral du Plan, Perspectives économiques 2004-2009, mai 2004
- Conseil Central de l'Economie, Tensions, inadéquations et mobilité en Belgique, Lettre mensuelle socio-économique, janvier 2003
- Conseil Central de l'Economie, Taux d'emploi des travailleurs âgés – Un défi pour la Belgique, Lettre mensuelle socio-économique, mars 2003
- Conseil supérieur des Finances, rapport annuel du Comité d'Etude sur le Vieillissement, mai 2004
- Economic Policy Committee, Budgetary challenges posed by ageing populations, Brussels, October 2001
- Elchardus M. en Cohen J., Attitude et attentes en rapport avec la fin de carrière professionnelle, VUB, 2003
- Van de Cloot I., Een beheersbare gezondheidszorg, Financiële berichten, september 2003, nr. 2390, ING
- Van de Cloot I., Kosten van vergrijzing in België, ING, 1 april 2004

CURRICULA VITAE

Hilary J. Page (°19 april 1944, Merton, London, UK) is momenteel verbonden aan de Universiteit Gent. Zij werd BA in de aardrijkskunde aan Cambridge University, UK, in 1966, MA in de aardrijkskunde, Cambridge University, 1968, MA in de sociologie (special fields: demography, social statistics and research methods, urbanization) in Princeton, USA, 1972, doctor in de sociologie, Princeton, USA, 1973. Zij behaalde ook het Certificate in Demography, Princeton, USA, 1969 en het Certificate in Survey Sampling, University of Michigan, USA, 1969. Zij specialiseerde zich in bevolkingsstudies en is sinds oktober 1988 gewoon hoogleraar aan de Faculteit van de Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit Gent. Sinds 1993 is zij voorzitter van de Vakgroep Bevolkingswetenschappen & Sociaal-Wetenschappelijke Methodologie.

Thérèse Jacobs studeerde aan de universiteiten van Antwerpen (UFSIA) en Leuven. Zij doceerde in de gezinssociologie op een proefschrift over echtscheiding (1977). Haar onderzoekswerk behandelt thema's uit de gezinssociologie en de welzijns-sociologie. Zij was de (Vlaamse) promotor van het Steunpunt Gezinsdemografisch Panel, een project van longitudinale gegevensverzameling rond facetten van het dagelijkse leven. In het verlengde van dit onderzoek legt ze zich de laatste jaren meer toe op de studie van de levensloop als geheel. Vanaf 1999 leidt zij het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies en is ze deeltijds hoogleraar aan de Universiteit Antwerpen.

Bea Cantillon (°6 december 1956, Wilrijk) studeerde politieke en sociale wetenschappen aan de UFSIA (kandidaturen) en aan de KULeuven (licenties), waar zij het licentiediploma behaalde (1978) en het doctoraat (1989). Zij specialiseerde zich in materies in verband met sociale zekerheid en sociaal beleid en werd onderzoeks-assistente bij professor Herman Deleeck aan het Centrum voor Sociaal Beleid van de UFSIA (1979-1980 en 1984-1989), waarvan zij momenteel directeur is. Daarnaast is zij voorzitter van het beheerscomité Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers en van de Raad Wetenschappelijke en Maatschappelijke Dienstverlening. Sinds 2001 is zij gewoon hoogleraar aan de Universiteit Antwerpen. Zij kreeg in 1990 de driejaarlijkse P.W. Segersprijs voor haar doctoraat Socio-demografische veranderingen, inkomensverdeling en sociale zekerheid. In 2003 werd zij geassocieerd lid van de KVAB, in de Klasse Menswetenschappen.

Paul Van Rompuy (°18 december 1940, St.-Katelijke-Waver) werd licentiaat in de Economische Wetenschappen aan de KULeuven in 1962. Hij behaalde er nadien een speciaal diploma Wiskundige Economie in 1964 en het doctoraat in de Economische Wetenschappen in 1970. Ondertussen werd hij Master of Science in Economics aan de University of Illinois, USA, in 1966. In 1994 werd hij verkozen tot geassocieerd lid van de KVAB, in de Klasse van de Menswetenschappen. Sinds 1995 is hij buitengewoon hoogleraar aan de KULeuven, Departement Economie en gedelegeerd bestuurder van de Federale Participatiemaatschappij n.v. Hij is voorzitter van de Hoge Raad van Financiën, afdeling "Financieringsbehoeften van de Overheid" (1989-), voorzitter van het Belgisch Instituut voor Openbare Financiën en hij was ook lid van de "Commissie Verplaatse" die in 1993 het Globaal Plan van de toenmalige regering voorbereidde.

Frank Vandembroucke (°21 oktober 1955, Leuven) is licentiaat in de Economische Wetenschappen, KULeuven (1978), M.Phil. in Economics, Cambridge, UK (1981-1982), en D.Phil., Faculty of Social Studies, Oxford University, UK (1996-1999). Hij was onderzoeksassistent aan het Centrum voor Economische Studiën, KULeuven (1978-1980), en staf lid van SEVI (SP-studiedienst) (1982-1985). Hij zetelde als volksvertegenwoordiger in de Kamer voor de SP (1985-1996), was SP-voorzitter (1989-1994) en SP-Fractieleider in de Kamer van Volksvertegenwoordigers (1995-1996). Hij

werd Vice-Eerste Minister en Minister van Buitenlandse Zaken (1994-1995), Minister van Sociale Zaken en Pensioenen (1999-2003) en Minister van Werk en Pensioenen (vanaf 12 juli 2003). Sinds kort is hij Vlaams Minister van Onderwijs en Werk.

Xavier Verboven (°23 juni 1944, Pulle) is licentiaat Sociaal Recht, RUGent en promoveerde daar tot Doctor in de rechten. Hij was Juridisch adviseur (1970) en Coördinator van de sociale studiedienst (1980) van het Algemeen Belgisch Vakverbond (ABVV) te Brussel en werd Nationaal Secretaris (mei 1984) van de ABVV-vakcentrale "Textiel, Kleding en Diamant" in Gent. Voor het ABVV te Brussel werd hij in oktober 1989 Nationaal Secretaris, belast met de dossiers sociale zekerheid, energieproblematiek en fiscaliteit. Vanaf oktober 1995 bekleedt hij er de functie van Inter-gewestelijk Secretaris. Verder beoefent hij nog enkele externe mandaten bij de Sociaal Economische Raad van Vlaanderen, het Vlaams Economisch Sociaal Overleg Comité (VESOC), de Vlaamse Havencommissie binnen de SERV, de VDAB, de Rijksdienst voor Pensioenen (RVP) en het Nationaal Verbond Socialistische Mutualiteiten. Tenslotte heeft hij een raadgevende stem in het sp.a bureau.

Bernadette Adnet (°september 1962, Namen) is licentiaat en Master in de economische en sociale wetenschappen (Facultés Notre Dame de la Paix, Namen). Van augustus 1985 tot april 1987 was zij onderzoekster aan de Faculté des sciences économiques et sociales rond het thema sociale bijstand en beheer van OCMW's. Van mei 1987 tot nu is zij adviseur bij het departement Sociale zekerheid van het Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO). Zij bekleedt of bekleedde de mandaten van vertegenwoordiger van de werkgevers in het Beheerscomité van de Rijksdienst voor Pensioenen, het Beheerscomité van de Rijksdienst voor Kinderbijslagen voor werknemers, het Beheerscomité van de Sociale zekerheid voor werknemers, de Algemene raad voor geneeskundige verzorging, het Verzekeringscomité voor geneeskundige verzorging en de Commissie Begrotingscontrole van de Verzekering voor geneeskundige verzorging, en van Rechter in sociale zaken bij de Arbeidsrechtbank te Brussel.

SUMMARY

The ageing of the population was the subject of a three-day symposium with a different aspect being highlighted on each day.

On the first day, the demographic aspect was considered.

Professor Hilary Page of the Department of Population Science and Socioscientific Methodology, University of Gent), spoke on "Ageing of the population : demographic overview and expectations". After situating the evolution of the age structure of the Belgian population in relation to those of other countries, she explained the evolution in the socio-demographic characteristics of the older population : the way in which tomorrow's old people will differ from those of yesterday and today.

Thérèse Jacobs, professor and director of the Centre for Population and Family Studies (CBGS) lectured on "The quality of life in later years". She discussed some fields including income, health, the ability to act independently and network support, which are particularly important for the quality of life. After considering the distribution of different qualities of life among the elderly population, she showed how far deficiencies in one field can be accentuated by deficiencies in other fields, thus delimiting groups that risk a diminished quality of life. Finally she reflected on the results of encouraging 'active ageing' on the basis of recent surveys by the CBGS.

On the second day, the ageing of the population was studied from the point of view of social policy.

Professor Bea Cantillon, director of the Centre for Social Policy (UA), talked on the demographics of ageing : background and expectancies. All Western welfare states, including Belgium, have for some time been carrying out the necessary restructuring. Nevertheless, Belgium is still insufficiently prepared for the cost of ageing. There are three reasons : particularly high public debt, very low participation of the elderly and finally the relations between the communities, which hinder a coordinated policy concerning work and care. A coherent policy plan would have three key principles : an equitable distribution of the charges between and within the generations, high quality affordable care for everyone and use of the possibilities of both elderly and young people.

Professor Paul Van Rompuy (KULeuven, Department of Economy) followed with "Budgetary Implications of an Ageing Population", in which he discussed the increasing cost of ageing for social security (pensions and health care). To guarantee future social rights without increasing insurance contributions or taxes, it is of absolute importance rapidly to create sufficient reserves as in the "Zilverfonds", by building up budget surpluses. An increase of the proportion of the population in employment and a lengthening of the active career of 50-plussers will help this budgetary policy in the coming ten years.

In "How to make a success of the ageing of the population", the former minister for employment and pensions, Frank Vandembroucke, said that the fact that we get old and benefit longer from our pensions, often in good health, is a plus point for society. Nevertheless, we cannot ignore the fact that poorer health and reduced physical and mental abilities accompany ageing, so that more caring is needed. The availability of care must be attuned to the needs of an ageing population : less acute care but more first line and volunteer help and more places in sheltered housing. Adaptation of the hospital landscape, with more emphasis on gerontology and revalidation, requires a greater efficiency in the use of funds as the cost must stay within budgetary limits. Health care is now the greatest field for an increase in employment. Ageing of the population thus provides added economic value and gives new scope to those who now have difficulty finding employment.

In the Final session, management and trade unions had their say.

Xavier Verboven, interregional secretary of the ABVV (Confederation of Belgian Trade Unions), spoke on "The Ageing of Society : a Plea for a Positive Approach". The "verzilvering" exists thanks to our social security. It is a plus point. We cannot ignore the challenge to make use of an ageing population. The extra cost can be compensated by reducing unemployment. This will not happen from one day to the next and we must get rid of our preconceived ideas, one of which is that it would suffice to increase the pension age.

The last talk was given by Bernadette Adnet, consultant in the social security department of the VBO (Confederation of Belgian Industries) on "The Impact of an Ageing Population on Business ; Has it an Influence on Competitiveness ?" Ageing will have a considerable effect on the labour market because of the reduction in the 45 year old group and a very large increase in the number of elderly people, and on the viability of the social security system owing to additional costs of health care and pensions, even when account is taken of the reduction in child benefit payments and unemployment. The VBO recommends a major reform both of pension age and of health care, this last by introducing mechanisms to control the costs, to share government costs and to share the total cost between society and the individual.

STANDPUNTEN

1. Bea Cantillon, Tussen federalisme en subsidiariteit: de weg naar 'Sociaal Europa', 2004.
2. Zevende lentecyclus: 'Vergrijzing', 2004
3. Bibliometrie in de Humane Wetenschappen, 2004

Koninklijke Vlaamse Academie van België
voor Wetenschappen en Kunsten

Hertogsstraat 1
1000 Brussel
Tel. 02 550 23 23
Fax 02 550 23 25
www.kvab.be
info@kvab.be